

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА і ОБОРОНА

№ 11 (23)

2001

Засновник і видавець:

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ЕКОНОМІЧНИХ І ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА РАЗУМКОВА

Президент Центру Анатолій Гриценко
Головний редактор Людмила Шангіна

Журнал зареєстровано в Державному
комітеті інформаційної політики України,
свідоцтво KB № 4122

Журнал видається українською
та англійською мовами
Загальний тираж
3800 примірників

Адреса редакції:
01034, м. Київ, вул. Володимирська 46,
офісний центр, 5-й поверх
тел.: (380 44) 201-11-98
тел./факс: (380 44) 201-11-99
e-mail: info@uceps.com.ua
WEB-сторінка: www.uceps.com.ua

При використанні матеріалів
посилання на журнал
“Національна безпека і оборона”
обов'язкове

Редакція може не поділяти точки зору авторів

Фотографії:
European Communities — обкладинка та стор. 58;
Укрінформ — стор. 11, 46, 60;
УНІАН — стор. 56.

Макет — Павло Войтенко,
Олександр Москаленко

Техніко-комп'ютерна підтримка — Антон Балицький

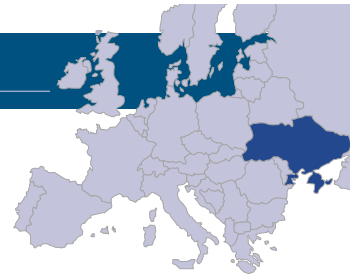
© УЦЕПД, 2001

Видання журналу здійснене
за фінансового сприяння
Міжнародного фонду “Відродження”

З М І С Т

РОЗШИРЕННЯ ЄС і УКРАЇНА (Аналітична доповідь УЦЕПД)	2
1. РОЗШИРЕННЯ ЄС: ПІДХОДИ ТА ОЦІНКИ	3
2. ВПЛИВ РОЗШИРЕННЯ ЄС НА УКРАЇНУ	16
РОЗШИРЕННЯ ЄС: ПОЗИЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ДІЯЧІВ УКРАЇНИ	30
Василь РОГОВИЙ, Ігор ОСТАШ, Андрій ФІАЛКО, Олександр ЧАЛИЙ, Володимир ПЕРШИН, Павло ШИШОЛІН, Валерій ЦИБУХ	
3. ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	38
РОЗШИРЕННЯ ЄС і УКРАЇНА: ПОГЛЯД З ЦЕНТРАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН-КАНДИДАТІВ (Заочний Круглий стіл)	43
Александр ДІМІТРОВ, Тіт НАБЕР, Андріс ВІЛЦАНС, Донатас ТАМУЛАЙТІС, Марек ЗЮЛКОВСЬКІ, Олександр ЛІКА, Василь ГРІВНА, Ференц КОНТРА, Йозеф ВРАБЕЦЬ	
Статті	
РОЗШИРЕННЯ ЄС: ПРОГНОЗ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ Олександр ДЕРГАЧОВ	52
РОСІЯ - УКРАЇНА - ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ Владимир РЫЖКОВ	55
УКРАЇНА ТА ЄС: МІЖ ІНТЕГРАЦІЄЮ І ВИКЛЮЧЕННЯМ Джеймс ШЕРР	57

Читайте наші аналітичні матеріали
на WEB-сторінці в Інтернет:
www.uceps.com.ua

РОЗШИРЕННЯ ЄС І УКРАЇНА

Європейський Союз вступає в новий, безпрецедентний етап свого розширення, перебуваючи фактично на завершальній стадії економічної інтеграції — створення економічного та валютного союзу, а також — значною мірою наблизившись до реалізації політичного союзу.

Приєднання нових членів буде супроводжуватись істотними змінами в структурі та механізмі діяльності ЄС, що, безперечно, матиме значні наслідки — як для самого Європейського Союзу й країн-кандидатів, так і для країн-сусідів.

Україна розглядає розширення ЄС як важливий фактор, що має загалом позитивне стратегічне значення для майбутнього Європи та об'єктивно відкриває нові, більш широкі можливості співробітництва між Україною та Євросоюзом.

В економічній сфері розширення Європейського Союзу виведе його на перше місце — як ринок збуту українських товарів, та на друге місце — як джерело українського імпорту. В політичному аспекті позитивний вплив буде справляти входження до ЄС безпосередніх сусідів України, з якими налагоджено традиційно дружні стосунки.

Однак, реалізація нових можливостей зовсім не є гарантованою. Більше того, в короткостроковій перспективі виникнуть і негативні наслідки, що можуть створити суттєві перешкоди на шляху формування єдиного європейського економічного та політичного простору.

Тому в інтересах і ЄС, і, в першу чергу, України вже сьогодні обговорити потенційні негативні наслідки розширення ЄС для неї та визначити механізми, що компенсували б можливі втрати в окремих сферах співробітництва.

Метою дослідження було: дати загальну оцінку процесу розширення ЄС у контексті поглиблення європейської інтеграції; проаналізувати вплив розширення Європейського Союзу на Україну, зокрема, в торговельно-економічній, міграційній і політичній сферах; запропонувати шляхи та механізми мінімізації негативних наслідків розширення ЄС для України та максимального використання нових можливостей взаємодії. Аналітична доповідь складається з трьох розділів.

У першому розділі аналізуються взаємопов'язані процеси поглиблення європейської інтеграції та розширення Європейського Союзу. Дається оцінка нового етапу розширення ЄС. Окрема увага приділяється ставленню населення країн Євросоюзу та України до проблем розширення ЄС.

У другому розділі дається аналіз позитивного та негативного впливу розширення ЄС на Україну в тих сферах, у яких можна очікувати безпосередніх наслідків у короткостроковій перспективі — торговельно-економічній, міграційній і політичній.

У третьому розділі узагальнюються результати проведеного аналізу. Оцінюється можливий вплив нової ситуації на відносини України з ЄС та країнами-кандидатами. Вносяться пропозиції щодо мінімізації факторів, що можуть призвести до негативних наслідків розширення Євросоюзу.

1. РОЗШИРЕННЯ ЄС: ПІДХОДИ ТА ОЦІНКИ

Європейський Союз стоїть на порозі п'ятого етапу розширення — безпрецедентного як з точки зору кількості країн, що приєднуються до ЄС найближчими роками, так і глибини перетворень, які необхідно здійснити для того, щоб цей етап став так само успішним, як попередні.

Увага України до цього етапу розширення Союзу викликана, в першу чергу, тим, що його здійснення створить принципово нову ситуацію на Європейському континенті та наблизить кордони Європейського Союзу безпосередньо до кордонів України.

В цьому розділі аналізуються взаємопов'язані процеси поглиблення європейської інтеграції та розширення Європейського Союзу. Оцінюється ставлення населення країн ЄС та України до проблем розширення ЄС.

1.1 НАСТУПНИЙ ЕТАП РОЗШИРЕННЯ ЄС У КОНТЕКСТІ ПОГЛИБЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Для того, щоб зрозуміти всю складність проблем і перспектив сучасного розширення ЄС, слід розглянути проблематику розширення Євросоюзу в органічному зв'язку з поглибленням його інтеграційних процесів, які пройшли у своєму розвитку кілька етапів.

У цьому підрозділі окреслюються основні напрями західноєвропейських об'єднавчих процесів, визначаються взаємозв'язки між процесами *розширення ЄС*, з одного боку, а також формами та стадіями його економічної і політичної *інтеграції* — з іншого.

Етапи поглиблення західноєвропейської інтеграції: від Європейських Співтовариств до економічного, валютного і політичного союзу

Початком процесу інтеграції країн Західної Європи вважається 9 травня 1950р., коли міністр закордонних справ Франції Р.Шуман запропонував створити спільний ринок вугільної і сталеливарної продукції Франції, ФРН та інших західноєвропейських країн. Ця пропозиція була реалізована в **1951р. Паризьким договором** про створення *Європейського співтовариства вугілля та сталі* (ЄСВС), до якого ввійшли шість країн: Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина та Франція (так звана "європейська шістка").

На основі досягнутого позитивного досвіду ЄСВС об'єднавчий процес був поширений на економіку в

цілому, і в **1957р.** був підписаний **Римський договір** про створення *Європейського економічного співтовариства* (ЄЕС) та *Європейського співтовариства з атомної енергії* (Євроатому). Метою ЄЕС визначалися створення митного союзу, усунення внутрішніх торговельних бар'єрів усередині Співтовариства (забезпечення вільної торгівлі) і врешті — створення спільного ринку; Євроатому — співпраця у використанні ядерної енергії у мирних цілях. У **1967р.** відбулося злиття виконавчих органів названих трьох Співтовариств, у результаті чого була створена єдина структура інститутів, що забезпечують розвиток європейської інтеграції. Основними серед них є Європейська Комісія, Рада ЄС, Європейський Парламент і Суд Європейських Співтовариств. Практично одночасно, в **1968р.**, завершується створення митного союзу ЄС.

З кінця 1950-х років до кінця 1969р. відбувався інтенсивний процес розвитку **спільного ринку ЄС**¹. Досягнення первісних цілей, визначених Римським договором 1957р., об'єктивно підвело до постановки питання про подальший розвиток інтеграції. Етапним у цьому сенсі стало підписання в 1986р. **Єдиного європейського акту** — ЄЕА², що поставив завдання створення до **1 січня 1993р. єдиного внутрішнього ринку**³, запровадив спільну політику в соціальній сфері, в галузі науково-технологічного розвитку, охорони навколишнього середовища. Договір не лише вніс зміни до договорів про утворення Європейських Співтовариств, але й поширив інтеграційний процес на сферу зовнішньої політики, поставив питання про утворення **Європейського Союзу як інституту не лише економічного, а й політичного.**

¹ Common market.

² EC, European Treaties, Single European Act. Див.: <http://europa.eu.int/abc/obj/treaties/en/entoc113.htm>.

³ Single market.

Наступним кроком у процесі європейської інтеграції стало підписання в лютому 1992р. **Маастрихтського договору про Європейський Союз (ДЄС)**⁴, що визначив так звані “три стовпи Європейського Союзу”. Перший — це Європейські Співтовариства, другий — спільна зовнішня політика та політика безпеки, третій — співробітництво у сферах юстиції і внутрішніх справ. В економічному сенсі прийняття Маастрихтського договору фактично означало курс на форсоване завершення формування єдиного внутрішнього ринку та перехід до реалізації ідеї економічного та валютного союзу.

Новим кроком поглиблення взаємодії стало підписання в червні 1997р. **Амстердамського договору**⁵, що вніс істотні зміни в установчі договори про Європейське економічне співтовариство та Європейський Союз. Прийняття Амстердамського договору привело інституційні механізми ЄС у відповідність до цілей, визначених Маастрихтським договором. Особливу роль у цьому відіграло укладення в 1997р. **Шенгенської угоди** про вільне пересування громадян у межах Євросоюзу.

Додаткові зміни в чинні механізми інституційного розвитку ЄС були внесені на засіданні Європейської Ради 7-9 грудня 2000р. ухваленням **Ніщського договору**⁶. Ці зміни, що мають набути чинності після ратифікації Договору всіма 15 членами ЄС, спрямовані одночасно і на цілі поглиблення інтеграції, і на адаптацію до майбутнього розширення ЄС.

У своєму розвитку Європейський Союз пройшов кілька етапів **економічної інтеграції** (таблиця “*Етапи економічної інтеграції ЄС*”) і на сьогодні практично вже завершив формування єдиного внутрішнього ринку та перейшов до інтенсивного формування економічного та валютного союзу — завдання, що в основному має бути реалізоване в 2002р.⁷,

зокрема, запровадженням у готівковий обіг нової європейської валюти — євро⁸.

Одночасно з поглибленням економічної інтеграції відбувалося формування європейського **політичного співробітництва (ЄПС)**.

Перший етап формування ЄПС був започаткований самітом Глав держав “шістки” в Гаазі 2 грудня 1969р., який доручив міністрам закордонних справ розглянути можливість розвитку Співтовариства в напрямі політичного об’єднання. Прийняттям **Люксембурзької декларації** (27 жовтня 1970р.) було встановлене політичне співробітництво країн “шістки” у формі регулярного обміну інформацією і консультацій з міжнародних проблем.

Рішення про інтенсифікацію політичного співробітництва, прийняте на **Паризькій конференції** (1972р.), разом із заснуванням Європейської Ради (грудень 1974р.) та рішенням про запровадження прямих виборів до Європарламенту (1976р.) поклали початок інституалізації ЄПС.

На другому етапі, з прийняттям Єдиного європейського акту, відбулася кодифікація політичного співробітництва. Акт передбачав:

- ❖ обов’язковість взаємного інформування, консультацій і узгодження точок зору та акцій;
- ❖ обов’язковість консультацій перед прийняттям рішень на національному рівні, якщо вони стосуються зовнішньополітичних проблем;
- ❖ прийняття рішень консенсусом;
- ❖ постійний безпосередній зв’язок між міністерствами закордонних справ;
- ❖ створення нових органів політичного співробітництва (Політичного комітету, Групи європейських кореспондентів, робочих груп і Секретаріату)⁹.

Етапи економічної інтеграції ЄС

Форма економічної інтеграції	Скасування тарифів і квот між учасниками	Єдина торговельна політика щодо третіх країн	Скасування обмежень на рух факторів виробництва (послуги, робоча сила, капітали)	Гармонізація економічної політики та інституцій	Єдина валюта, єдина валютна політика
Зона вільної торгівлі (режим вільної торгівлі формувався в період з 1959р. до 1968р.)	+	—	—	—	—
Митний союз (формувався з 1958р. до 1968р.)	+	+	—	—	—
Спільний ринок (формувався з 1958р. до кінця 1969р.)	+	+	+	—	—
Єдиний внутрішній ринок (формувався з середини 1980-х років до 1 січня 1993р.)	+	+	+	+	—
Економічний та валютний союз (у відповідності до цілей і механізмів Маастрихтського та Амстердамського договорів в основному має бути створений у 2002р.)	+	+	+	+	+

⁴ Набув чинності 1 листопада 1993р.

⁵ Набув чинності 1 травня 1999р.

⁶ Підписаний 26 лютого 2001р. Вносить поправки до існуючих договорів. Знаходиться на стадії ратифікації, що має завершитися в 2002р.

⁷ 12 країн-членів беруть участь у третій, заключній, стадії створення економічного та валютного союзу, що почалася 1 січня 1999р. Три країни-члени не прийняли єдину валюту або тому, що вони самі вирішили цього не робити (відповідно до додаткових протоколів Договору про ЄЕС, що дають таке право (Велика Британія і Данія), або тому, що не змогли досягти критеріїв конвергенції, встановлених Маастрихтським договором (Швеція).

⁸ У безготівковому обігу євро функціонує з 1 січня 1999р.

⁹ Арах М. Европейский Союз: видение политического объединения. — Москва, 1998, с.153-155.

На третьому етапі, з підписанням **Маастрихтського договору про Європейський Союз (ДЄС)**, поряд із Європейськими Співтовариствами запроваджувалися інші складові співробітництва: спільна зовнішня політика та політика безпеки (СЗППБ), політика у сфері юстиції і внутрішніх справ.

СЗППБ (другий “стовп” ЄС) іде набагато далі ЄПС у багатьох сферах. Згідно зі статтею J.1(2) ДЄС, головними цілями СЗППБ є:

- ❖ захист спільних цінностей, основних інтересів і незалежності Союзу;
- ❖ посилення безпеки Союзу та країн-членів;
- ❖ збереження миру та зміцнення міжнародної безпеки;
- ❖ сприяння міжнародному співробітництву;
- ❖ розвиток та утвердження демократії і верховенства права за безумовного дотримання прав і свобод людини.

З прийняттям **Амстердамського договору** до ДЄС були інкорпоровані так звані *Петерзберзькі завдання*, закріплено формування Спільної європейської політики безпеки і оборони (СЄПБО). Були створені Офіс Високого представника ЄС з питань СЗППБ та інші виконавчі органи. Під час наступних засідань Європейської Ради були зроблені подальші кроки в розвитку СЗППБ¹⁰.

Співробітництво у сфері юстиції і внутрішніх справ, розглянуте в розділі IV ДЄС, становить третій “стовп ЄС”. До сфер спільного інтересу віднесені:

- ❖ політика надання політичного притулку;
- ❖ правила, що стосуються перетину зовнішніх кордонів країн-членів;
- ❖ імміграційна політика стосовно представників третіх країн щодо їх в'їзду, переміщення та перебування на території країн-членів;
- ❖ боротьба проти нелегального розповсюдження наркотиків і міжнародної злочинності;
- ❖ співробітництво органів правосуддя в цивільних і кримінальних справах;
- ❖ співробітництво митних і поліцейських служб з метою попередження тероризму, нелегального

розповсюдження наркотиків та інших форм міжнародної злочинності.

Прийняття нової редакції ДЄС — Амстердамського договору, та наступні рішення, прийняті на саммітах ЄС¹¹, поглибили співробітництво країн-членів у сфері юстиції і внутрішніх справ.

Розширення ЄС: основні цілі та етапи

Перші етапи *поглиблення* європейської інтеграції характеризувалися тим, що вони протікали на відносно обмеженій території, яка охоплювала лише шість країн. В економічному сенсі ці країни керувалися принципами досить сильного колективного протекціонізму, який протягом певного періоду сприяв становленню Європейських Співтовариств як одного з найбільш потужних центрів глобальної економічної системи, перетворенню підприємств цих країн на конкурентоспроможних суб'єктів господарювання, здатних протистояти потужним американським транснаціональним корпораціям. Економічне піднесення Співтовариств створювало передумови і для зміцнення політичних позицій країн-членів, які значно підсилювалися започаткуванням формування спільних політичних інститутів, а згодом — і формування спільної зовнішньої політики та політики безпеки.

Таким чином, **прогресуючий процес поглиблення європейської інтеграції, досягнення її первісних цілей створив передумови для територіального розширення Європейських Співтовариств, в згодом — і Європейського Союзу**. Ця мета диктувалася геополітичними та гео економічними інтересами зміцнення своїх позицій в епоху, коли почали формуватися нові риси світової економіки, які зараз прийнято характеризувати як **процес глобалізації**.

Вперше рішення про необхідність одночасного поглиблення інтеграції та приєднання нових членів було прийнято в Гаазі в грудні 1969р., тобто практично одночасно із завершенням створення спільного ринку “шістки”. З того часу вже відбулося чотири етапи розширення ЄС: у 1973р. до “шістки” приєдналися Велика Британія, Данія та Ірландія; у 1981р. — Греція; у 1986р. — Іспанія і Португалія; у 1995р. — Австрія, Фінляндія і Швеція (таблиця “*Етапи розширення ЄС*”).

Швейцарія, Ліхтенштейн і Норвегія у різний час теж подавали заявки на вступ до ЄС. Однак, Норвегія двічі відмовлялася від приєднання після референдумів 1972р. та 1994р.; заявки, подані Швейцарією і Ліхтенштейном, були відкладені після референдуму 1992р. у Швейцарії, за результатами якого було вирішено не приєднуватися до Європейської економічної зони¹².

Таким чином, на сьогодні Європейський Союз нараховує 15 країн-членів (ЄС-15) із територією 3,19 млн. км², загальною чисельністю населення 377 млн. чол. та ВВП у розмірі €8510 млрд.

Етапи розширення ЄС

Рік	Кількість країн-членів	Країни, що приєдналися до ЄС
1951	6	Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Франція
1973	9	Велика Британія, Данія, Ірландія
1981	10	Греція
1986	12	Іспанія, Португалія
1995	15	Австрія, Фінляндія, Швеція

¹⁰ Докладніше питання співпраці у сфері СЗППБ розглянуті у спеціальному випуску журналу УЦЕПД “Національна безпека і оборона”, 2001, №9.

¹¹ На засіданні Європейської Ради в Тампері (жовтень 1999р.) питання юстиції і внутрішніх справ зазначені як пріоритетні в порядку денному ЄС; на Гельсінкській Європейській Раді прийнято план дій стосовно боротьби з нелегальним розповсюдженням наркотиків на 2000-2004рр.; у вересні 2000р. прийнято рішення про створення фонду біженців з виділенням €216 млн. на п'ятирічний період.

¹² Див.: http://europa.eu.int/index_en.htm

Результати попередніх етапів розширення ЄС

Збільшення кількості членів ЄС	Збільшення площі (% до попереднього етапу)	Збільшення населення (% до попереднього етапу)	Збільшення загального ВВП (% до попереднього етапу)	Зміни в розмірах ВВП на душу населення (% до попереднього етапу)	Середнє значення ВВП на душу населення (ЄС-6=100)
3 6 до 9	31	32	29	-3	97
3 9 до 12	48	22	15	-6	91
3 12 до 15	43*	11*	8*	-3*	89*

* З урахуванням об'єднання Німеччини.

Кожен етап розширення збільшував територію, чисельність населення та сукупний економічний потенціал Союзу, але водночас — зменшував економічні показники в розрахунку на душу населення (таблиця “Результати попередніх етапів розширення ЄС”¹³).

Як свідчать наведені в таблиці дані, ЄС, здійснюючи стратегію, спрямовану на розширення свого соціально-економічного та політичного простору, жертвує поточними інтересами забезпечення максимально високого життєвого рівня членів Співтовариства. Ця стратегія, очевидно, виходить з того, що завдяки ширшому інтеграційному простору, в перспективі вдасться отримати істотні гео-економічні та геополітичні переваги.

В той же час, з поглибленням інтеграційного процесу об'єктивно наростають проблеми із забезпеченням однорідності європейського простору. Ця особливість пов'язана із включенням в орбіту інтеграції нових членів, які за рівнем соціально-економічного розвитку є менш підготовленими до участі у вищих формах об'єднаного процесу. Правомірність такого висновку ілюструє, зокрема, та обставина, що лише 12 із 15 членів ЄС є учасниками зони євро. Ця неоднорідність може ще збільшитися після прийому до складу ЄС нових членів, більшість із яких знаходяться на нижчому рівні економічного розвитку, порівняно з нинішніми членами ЄС.

Водночас, слід зауважити, що істотне зниження середнього по ЄС рівня ВВП на душу населення може спричинити невдоволення широких верств населення нинішніх членів ЄС — оскільки вони не будуть миритися зі зниженням свого життєвого рівня заради непевних компенсацій у майбутньому.

Слід також відзначити, що минулі етапи розширення відбувалися на більш низьких етапах інтеграції: перший і другий — на стадії існування спільного ринку, за відсутності елементів політичного союзу; третій — на початку переходу до формування єдиного внутрішнього ринку, при лише поставлених цілях формування спільної зовнішньої політики; четвертий — вже після утворення єдиного внутрішнього ринку, але за відсутності економічного та валютного союзу, остаточно сформованих спільної зовнішньої політики та політики безпеки, співробітництва у сфері юстиції і внутрішніх справ. **Новий, п'ятий етап розширення — це розширення, що відбувається безпосередньо на стадії завершення формування економічного та валютного союзу, значного прогресу на шляху формування політичного союзу, поглиблення співпраці**

у сфері безпеки. І це робить питання такого розширення особливо складним — як у політичному, економічному, так і в правовому та процедурному аспектах.

Таким чином, до нового етапу розширення ЄС підійшов, перебуваючи фактично на завершальній стадії економічної інтеграції — створення економічного та валютного союзу, а також значною мірою здійснивши цілі політичного союзу. Такий результат був досягнутий протягом понад 50 років, через складний і поступовий процес інтеграції, формування правової бази та механізмів співпраці. Країни, що приєднувалися до ЄС на попередніх чотирьох етапах його розширення, входили до об'єднання на проміжних етапах розвитку Союзу й могли брати участь у формуванні його стратегії та інституційної структури. Вступ нових членів здійснювався через компроміси при зустрічних корективах з боку ЄС, тобто за сценарієм, який навряд чи можна повторити на новому етапі розширення.

1.2 ПРИЄДНАННЯ НОВИХ ЧЛЕНІВ ДО ЄС: НАСТУПНИЙ ЕТАП РОЗШИРЕННЯ

У цьому підрозділі дається оцінка нового етапу розширення ЄС за рахунок вступу країн-кандидатів. Аналізується стан переговорного процесу та механізми приєднання нових членів до ЄС. Особлива увага приділяється ставленню до цього процесу населення країн Євросоюзу.

З розпуском Варшавського Договору та Ради Економічної Взаємодопомоги, політичний центр у Європі пересунувся на захід. Радянський Союз розпався на 15 окремих держав. Виник певний вакуум впливу, що має бути заповнений. За цих умов, Євросоюз інтенсифікував свої відносини з країнами Центральної Європи, що врешті призвело до формування курсу на новий етап розширення ЄС. Це рішення, на відміну від тих, що приймалися на попередніх етапах розширення Євросоюзу, **мало скоріше політичне, ніж економічне підґрунтя**, і на сьогодні залишається серйозним викликом для майбутнього ЄС.

Нове розширення є безпрецедентним з точки зору кількості країн, що приєднуються до ЄС найближчими роками. Вступ 12 нових країн-членів (без Туреччини) збільшить територію ЄС на третину (34%), а чисельність населення — на 28%. Це створить внутрішній ринок у майже 500 млн. споживачів, що більше, ніж у США та Японії, разом узятих. Водночас, сукупний ВВП об'єднання збільшиться при цьому лише на 4,8%, оскільки більшість

¹³ Україна на шляху європейської інтеграції. Науково-практичний збірник матеріалів. — Київ, 2000, с.27.

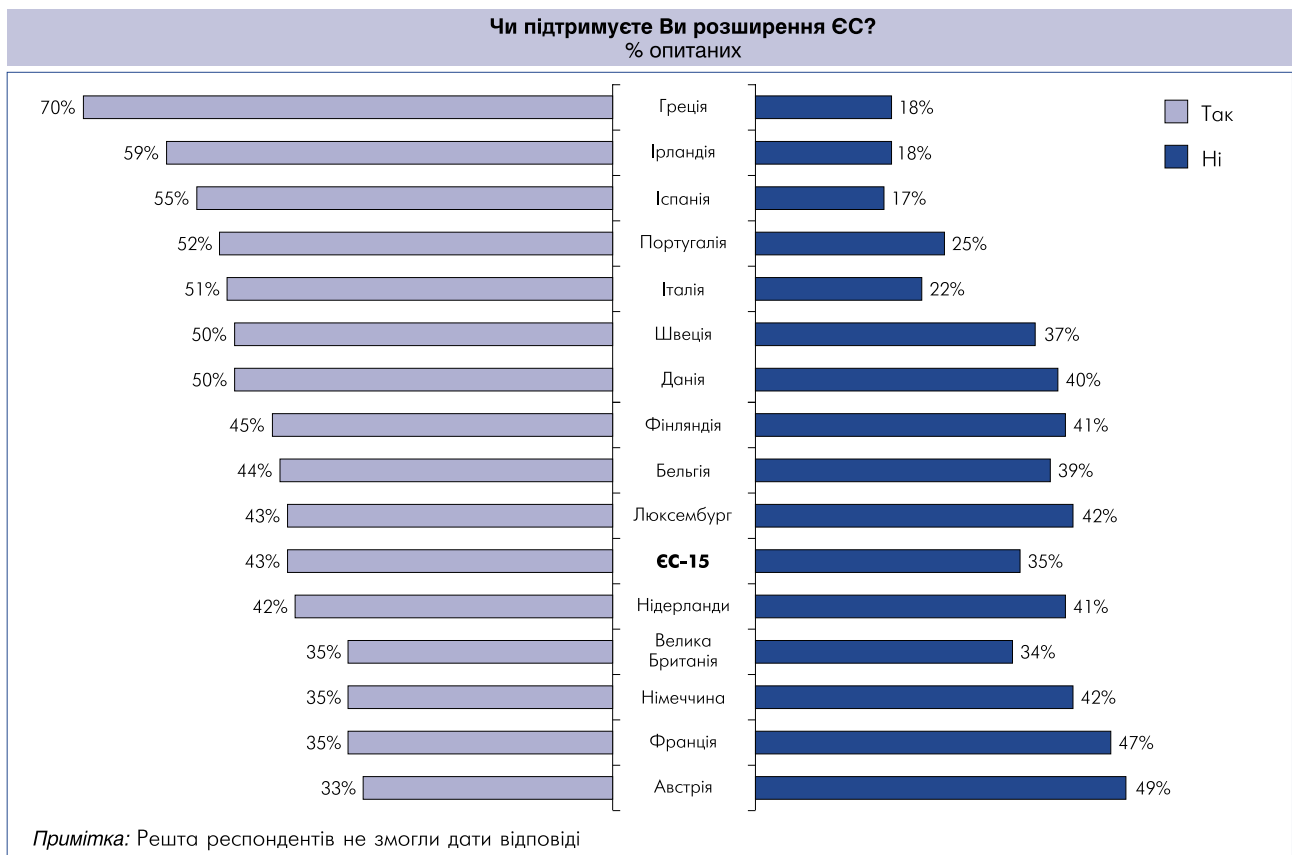
Порівняльний рівень економічного розвитку країн-кандидатів на вступ до ЄС			
Країна	ВВП, € млрд. (2000р.)	ВВП на душу населення, € (2000р.)	Рівень безробіття, % (1999р.)
Болгарія	13,0	1600	17,0
Естонія	5,4	3800	11,7
Кіпр	9,5	14200	3,6
Латвія	7,7	3300	14,5
Литва	12,2	3300	14,1
Мальта	3,9	9900	5,3
Польща	171,1	4400	15,3
Румунія	40,0	1800	6,8
Словаччина	20,9	3900	16,2
Словенія	19,5	9800	7,6
Туреччина	217,4	3200	7,6
Угорщина	49,5	4900	7,0
Чехія	53,7	5200	8,7
Всього 13 країн-кандидатів	623,8	3600	10,4*
ЄС-15	8510,2	22600	9,2
% від ЄС-15	7,3%	16%	113%

* середнє арифметичне для країн-кандидатів

країн-кандидатів на сьогоднішній день серйозно відстають за економічними показниками від середніх рівнів ЄС (таблиця: "Порівняльний рівень економічного розвитку країн-кандидатів на вступ до ЄС"¹⁴).

Нове розширення буде коштувати Європейському Союзу £40 млрд. лише протягом 2002-2006рр.¹⁵ Ці кошти покривають витрати на структурні фонди, сільське господарство, внутрішню політику та адміністрування в нових членах Євросоюзу. Хоча це складає близько 1% річного сукупного ВВП країн-членів ЄС, але для бюджету Союзу витрати (в середньому, близько 10% перспективного бюджету на 2000-2006рр.) будуть відчутними.

Така ситуація зумовлює досить обережне ставлення громадян країн-членів до перспектив розширення ЄС (діаграма "Чи підтримуєте Ви розширення ЄС?"¹⁶). Як видно з діаграми, 43% населення країн ЄС згодні з тим, що Союз має бути розширений за рахунок нових країн-членів; водночас, 35% опитаних не підтримують процес розширення. При цьому, спостерігається велика розбіжність позицій населення окремих країн. Найбільше число прихильників ідеї розширення ЄС — у Греції (70%), найменше — в Австрії (33%), Франції, Німеччині та Великій Британії (по 35%). Привертає увагу та обставина, що з цих чотирьох найбільш скептично налаштованих країн три (Велика Британія, Німеччина та Франція) мають критичний вплив на розробку майбутньої стратегії розвитку Союзу.

¹⁴ Statistics in Focus. Economy and Finance. Theme 2-28/2001. — Eurostat Yearbook 2001.

¹⁵ Див.: <http://www.fco.gov.uk/>.

¹⁶ Джерело: European Commission, Eurobarometer, Report No.55, October 2001, p.53.

71% опитаних громадян країн ЄС вважають, що за умови виявлення негативних наслідків процесу розширення, його слід взагалі відкласти¹⁷.

Стосовно загальної політики розширення ЄС, лише п'ята частина респондентів (21%) вважають, що ЄС повинен бути відкритий для всіх бажаючих країн-кандидатів; майже половина опитаних (44%) допускають таку можливість винятково для окремих країн, а 16% — взагалі проти приєднання нових членів (діаграма “Ставлення населення країн ЄС до розширення Союзу”¹⁸).

Отже, позиції громадян країн-членів ЄС стосовно розширення Союзу є неоднозначними та далекими від одностайної підтримки цього процесу. Виразна більшість прихильників розширення наявна переважно в країнах з відносно нижчим рівнем економічного розвитку (Греція, Ірландія, Іспанія, Португалія). Натомість, у країнах з високим рівнем розвитку та — що важливо — значним впливом на визначення стратегії ЄС частка прихильників розширення Союзу ледь перевищує третину. Враховуючи рівень розвитку демократії у країнах ЄС (а отже — впливу громадськості на позиції політиків) та ту обставину, що переважна більшість громадян країн ЄС висловилися за відкладення розширення, за умови виявлення його негативних

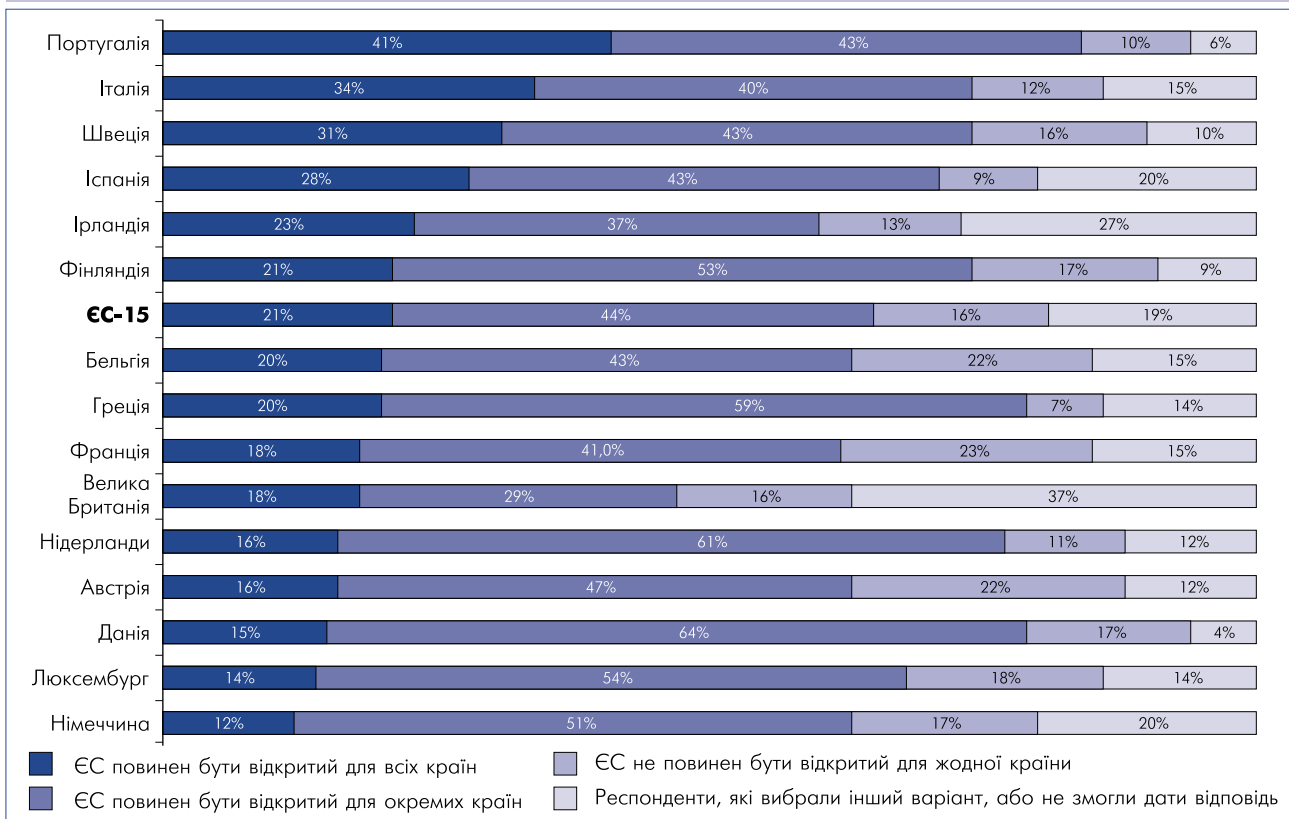
наслідків, можна зазначити, що процес розширення Союзу може мати непередбачуваний перебіг з точки зору підтримки його громадськістю країн-членів ЄС¹⁹.

Проте, навіть враховуючи можливі ускладнення в процесі розширення ЄС, які, зокрема, можуть виникнути і внаслідок очевидного уповільнення темпів загальносвітового економічного росту в 2001р. та можливого початку глобального економічного спаду, в політичному сенсі рішення про розширення Європейського Союзу вже прийняте, і питання на сьогодні полягає лише у визначенні країн, що приєднаються в рамках “першої хвилі” розширення, та тих необхідних механізмів внутрішніх перетворень ЄС, що створять умови для функціонування розширеного Союзу.

Критерії вступу до ЄС

Принципова можливість для європейських країн стати повноправними членами ЄС була визнана ще Римським договором²⁰. У червні 1993р. на засіданні Європейської Ради в Копенгагені країни ЄС визнали можливим приєднання нових членів з числа країн Центральної Європи — після досягнення ними відповідних критеріїв (отримали назву “Копенгагенських критеріїв”).

Ставлення населення країн ЄС до розширення Союзу, % опитаних

¹⁷ Ibid, p.59.

¹⁸ Ibid, p.55.

¹⁹ Слід зауважити, що на перебіг процесу розширення можуть справляти вплив ряд як зовнішніх (наприклад, позиція США), так і внутрішніх чинників (наприклад, тенденції посилення націоналістичних рухів, що поширюються сьогодні в Європі, в т.ч. в країнах-членах Союзу), що робить прогнози стосовно цього процесу досить умовними.

²⁰ Основні умови розширення були затверджені в статті 237 Римського договору (тепер це стаття 49 Договору про Європейський Союз в редакції Амстердамського договору): “Будь-яка європейська країна може подати заявку на вступ до Союзу. Вона має направити цю заявку до Ради, що приймає одностайне рішення після консультацій з Комісією і отримання згоди від Європейського Парламенту, який діє на основі рішення абсолютної більшості його членів”.

КРИТЕРІЇ ВСТУПУ ДО ЄС

Копенгагенські критерії

- стабільність установ, що гарантують демократію, верховенство закону, забезпечення прав людини, повагу та захист прав меншин;
- наявність діючої ринкової економіки та спроможність витримати тиск конкуренції і ринкових сил у межах ЄС;
- спроможність взяти на себе зобов'язання, що випливають із членства в ЄС, включаючи визнання цілей політичного, економічного та валютного союзу.

ОСНОВНІ СКЛАДОВІ КРИТЕРІЇ ВСТУПУ ДО ЄС

Перша група критеріїв (політичні)

- ❖ забезпечення свободи парламентських, президентських виборів і виборів до місцевих органів влади;
- ❖ створення та розширення діяльності демократичних інституцій, неурядових організацій, незалежних засобів масової інформації;
- ❖ прийняття законодавства, що надійно захищає права меншин, і створення відповідних установ;
- ❖ посилення боротьби з організованою злочинністю та корупцією;
- ❖ вирішення питань правового забезпечення та посилення спроможності боротьби з відмиванням коштів;
- ❖ створення надійно діючих інститутів у сфері юстиції і внутрішніх справ;
- ❖ здійснення заходів з протидії дискримінації у всіх сферах суспільного життя;
- ❖ гарантії незалежності судової влади, покращання функціонування судів;
- ❖ захист особистих свобод.

Друга група критеріїв (економічні)

- ❖ макроекономічна стабільність;
- ❖ здійснення адміністративної реформи та структурних реформ;
- ❖ наявність ринкових інститутів;
- ❖ лібералізація торговельного режиму;
- ❖ відповідне правове забезпечення ринкових перетворень;
- ❖ поліпшення умов конкуренції;
- ❖ створення середовища, сприятливого для підприємницької діяльності;
- ❖ створення сприятливого інвестиційного клімату;
- ❖ підвищення кваліфікації робочої сили;
- ❖ поліпшення структури та диверсифікація експорту;
- ❖ здійснення промислової політики, спрямованої на зниження матеріало- та енергоємності виробництва.

Третя група критеріїв ("членські")

- ❖ визнання, прийняття, виконання та правове застосування *acquis communautaire* — "спільного доробку" ЄС, тобто сукупності правових документів, напрацьованих Співтовариствами (договори, постанови, директиви та інші акти).

Досягнення "членських" критеріїв — ключовий аспект підготовки до членства в ЄС. Вимагає не лише включення *acquis* до національного законодавства, але й забезпечення його дієвого застосування через відповідним чином пристосовані адміністративні та судові структури.

Копенгагенські критерії у загальних рисах визначають вимоги до країн-кандидатів і поділяються на три групи: економічні, політичні та "членські". Чіткої конкретизації, що саме включає в себе кожен із критеріїв у зведеному вигляді, документи ЄС не містять. Водночас, аналіз вимог до країн-кандидатів дозволяє скласти уявлення про основні складові кожної групи критеріїв (врізка "Критерії вступу до ЄС").

Крім того, існують п'ять так званих **критеріїв конвергенції (зближення)**, виконання яких дає країнам право вступу до економічного та валютного союзу. Вони стосуються цінової стабільності, дефіциту бюджету, державного боргу, стабільності національної валюти та відсоткових ставок.

КРИТЕРІЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ (ЗБЛИЖЕННЯ)

- ❖ відношення державного дефіциту до ВВП не повинне перевищувати 3%;
- ❖ відношення державного боргу до ВВП не повинне перевищувати 60%;
- ❖ достатній рівень стабільності цін і сталість середніх темпів інфляції (цей рівень не повинен перевищувати три кращих показники країн-членів більше, ніж на 1,5%);
- ❖ довгострокова номінальна відсоткова ставка не повинна перевищувати три кращих показники стабільності цін країн-членів більше, ніж на 2%;
- ❖ протягом щонайменше двох років і без значного напруження з боку відповідної країни нормальне відхилення величини обмінного курсу національної валюти не повинне виходити за граничні значення, передбачені механізмом обмінного курсу країн-членів.

Слід зазначити, що до нових країн-кандидатів вимоги виконання критеріїв вступу значно жорсткіші, ніж це було в межах попередніх етапів розширення. Крім того, перелік основних критеріїв може доповнюватися ЄС у ході переговорів з країнами-кандидатами.

Механізми розширення ЄС

У грудні 1997р. на самміті в Люксембурзі Європейська Рада прийняла ряд рішень, що відкрили можливість подальшого розширення ЄС. Були визначені наступні механізми розширення:

- ❖ **Європейська Конференція** — багатостороння структура, що об'єднує 10 центрально-європейських країн, Кіпр і Туреччину (вперше зібралася 12 березня 1998р. в Лондоні);

- ❖ **Процес вступу**, що включає 10 центрально-європейських країн і Кіпр (розпочатий 30 березня 1998р.);

- ❖ **Переговори про вступ**, відкриті 31 березня 1998р. з шістьма країнами: Естонією, Кіпром, Польщею, Словенією, Угорщиною і Чехією.

У грудні 1999р., на самміті в Гельсінкі Європейська Рада вирішила розпочати переговори про вступ ще з шістьма країнами-кандидатами: Болгарією, Латвією, Литвою, Мальтою²¹, Румунією і Словаччиною.

У процесі переговорів про вступ визначаються умови, на яких кожен кандидат може приєднатися

²¹ Мальта, яка "заморозила" свою заявку про вступ у 1996р., відновила її у жовтні 1998р. і таким чином приєдналася до зазначених вище механізмів розширення.

до ЄС, та терміни прийняття, імплементації і правового впровадження *acquis*. В окремих випадках можливе врахування *перехідних заходів*, але вони мають бути чітко визначеними за змістом і тривалістю.

Згідно з головними переговорними принципами, прийнятими на засіданні Європейської Ради у Люксембурзі й підтвердженими на Гельсінській Європейській Раді, **кожна країна-кандидат діє за окремим графіком і може бути прийнята до ЄС настільки швидко, наскільки швидко вона досягне відповідності критеріям вступу та членським зобов'язанням**²².

Переговори відбуваються у формі серії двосторонніх конференцій між країнами-членами та кожною з країн-кандидатів за кожним із 31 розділів *acquis*.

Успіх у переговорному процесі оцінюється кількістю завершених розділів, відповідно до плану пріоритетів (таблиця “*Стан переговорів про вступ з країнами-кандидатами*”). На другу половину 2001р. пріоритетними для обговорення визначено наступні розділи: конкурентна політика, транспортна політика, енергетика, податкова політика, митний союз, сільське господарство (включаючи ветеринарні, фітосанітарні питання та рибоохорону), юстиція і внутрішні справи, фінансовий контроль²³.

Пріоритетними для розгляду в першій половині 2002 р. будуть питання з інших розділів, з яких ще не вироблені спільні позиції (зокрема — з перехідних заходів). Планується завершення переговорів з найбільш складних проблем, що стосуються сільського господарства, регіональної політики, бюджетних асигнувань, інституційних та інших питань.

Завершення переговорного процесу ускладнюється наявністю великої кількості перехідних заходів, які

пропонують країни-кандидати²⁴. При цьому, існує жорстка позиція Європейського Союзу про неприйнятність вимог стосовно заходів, що торкаються базових питань. Відтак, фінальний етап переговорного процесу буде найбільш складним.

Результати переговорів будуть включені до проекту договору про вступ кожної країни-кандидата. Цей договір має бути поданий Європейській Раді для схвалення та до Європейського Парламенту — для надання згоди. Після підпису, договір про вступ подається до країн-членів ЄС і країн-кандидатів для

Стан переговорів про вступ з країнами-кандидатами

Країна	Кількість відкритих розділів переговорів про вступ		З них розділів, за якими переговори завершені	
	Станом на 31.12.2000	Станом на 01.10.2001	Станом на 31.12.2000	Станом на 01.10.2001
Болгарія	11	23	8	12
Естонія	29	29	16	19
Кіпр	29	29	17	23
Латвія	16	29	9	16
Литва	16	29	7	18
Мальта	17	28	12	17
Польща	29	29	13	18
Румунія	9	14	6	8
Словаччина	16	29	10	19
Словенія	29	29	14	20
Туреччина	—	—	—	—
Угорщина	29	29	14	22
Чехія	29	29	13	19

Країна	Дата підписання Європейської угоди/ Угоди про асоціацію*	Введення в дію Європейської угоди/ Угоди про асоціацію*	Дата подачі заявки на вступ до ЄС	Дата початку переговорів про вступ
Болгарія	Березень 1993р.	Лютий 1995р.	Грудень 1995р.	Лютий 2000р.
Естонія	Червень 1995р.	Лютий 1998р.	Листопад 1995р.	Березень 1998р.
Кіпр	Грудень 1972р.	Червень 1973р.	Липень 1990р.	Березень 1998р.
Латвія	Червень 1995р.	Лютий 1998р.	Жовтень 1995р.	Лютий 2000р.
Литва	Червень 1995р.	Лютий 1998р.	Грудень 1995р.	Лютий 2000р.
Мальта	Грудень 1970р.	Квітень 1971р.	Липень 1990р.	Лютий 2000р.
Польща	Грудень 1991р.	Лютий 1994р.	Квітень 1994р.	Березень 1998р.
Румунія	Лютий 1993р.	Лютий 1995р.	Квітень 1994р.	Лютий 2000р.
Словаччина	Жовтень 1993р.	Лютий 1995р.	Червень 1995р.	Лютий 2000р.
Словенія	Червень 1996р.	Лютий 1998р.	Червень 1996р.	Березень 1998р.
Туреччина	Вересень 1963р.	Грудень 1994р.	Квітень 1987р.	—
Угорщина	Грудень 1991р.	Лютий 1994р.	Березень 1994р.	Березень 1998р.
Чехія	Жовтень 1993р.	Лютий 1995р.	Січень 1996р.	Березень 1998р.

* Угоди про асоціацію підписали Кіпр, Мальта та Туреччина

²² Така ситуація навіть спровокувала певну конкуренцію між країнами-кандидатами за приєднання до ЄС в найближчі терміни, що дасть їм змогу брати участь у визначенні умов і механізмів вступу до ЄС країн наступних “хвиль” розширення.

²³ Проблеми, які необхідно розглянути в цей час, включають, наприклад, належне виконання та правове впровадження законодавства щодо державної допомоги; забезпечення морської безпеки; внутрішній газовий ринок і ринок електроенергії; забезпечення ядерної безпеки; митний кодекс; ПДВ; акцизний збір; питання візової політики; вимоги Шенгенських угод і т.ін.

²⁴ Європейська Комісія вже зареєструвала більше 500 вимог країн-кандидатів щодо перехідних заходів, включаючи понад 340 — у сільському господарстві.

ратифікації та прийняття ними рішення про вступ, за необхідністю — через процедуру референдуму. Лише після успішного здійснення усієї цієї процедури та набуття договором чинності країна-кандидат стає повноправним членом Європейського Союзу. За оцінками фахівців, процес ратифікації триватиме приблизно два роки.

На засіданні Європейської Ради в Гельсінкі в грудні 1999р. було заявлено, що ЄС інституційно має бути готовим до прийняття нових членів з кінця 2002р., за умови їх готовності виконати зобов'язання для членства та успішного завершення переговорного процесу. Таким чином, **приєднання нових членів до ЄС з виконанням усіх формальних процедур можна очікувати восени 2004р.**

В декларації за результатами Лаекенського саміту ЄС (14-15 грудня 2001р.) планується затвердити позицію з порядку денного для дебатів про майбутнє Європи, методи та розклад процесу розширення²⁵. На сьогодні можна окреслити два можливих сценарії найближчого розширення Європейського Союзу.

Сценарій 1. ЄС приймає політичне рішення та включає до “першої хвилі” максимальну кількість країн-кандидатів, навіть таких, що на момент вступу не будуть повною мірою відповідати всім критеріям приєднання. В такому разі, до “першої хвилі” розширення можуть бути включені **Естонія, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Чехія та Угорщина**²⁶. Цей сценарій є досить **малоймовірним** — з огляду на об'єктивні показники відповідності критеріям членства країн-кандидатів і необхідність складної процедури затвердження рішення на національному рівні країн-членів ЄС та прийняття рішення органами ЄС консенсусом. Крім того, такий розвиток подій може призвести до появи в рамках формально єдиного ЄС відносно відокремлених зон “різношвидкісної” інтеграції, що навряд чи буде сприятливим чинником ефективного розвитку ЄС як єдиного утворення.

Сценарій 2. Ухвалюється рішення про прийняття до ЄС у рамках “першої хвилі” **Естонії, Мальти, Польщі, Словенії, Чехії та Угорщини**. Такий сценарій є більш імовірним, якщо врахувати: перебіг переговорного процесу країн-кандидатів з виконання критеріїв вступу; геополітичні чинники; позиції національних еліт країн ЄС; макроекономічні, демографічні та інші показники. Теоретично, до цієї групи може приєднатися і **Кіпр**. Проте, прийняття відповідного рішення буде ускладнюватися неврегульованістю ситуації з турецькою меншиною і територіального питання.

Таким чином, проведений аналіз засвідчує, що, навіть за умови прийняття Євросоюзом політичного рішення про приєднання країн Центральної Європи, процес від підписання угод про асоціацію до прийняття кандидатів до ЄС триватиме в середньому близько **10 років**. На сьогодні країни-кандидати ще не закінчили переговорного процесу з ЄС про вступ, немає і

відповіді на питання, які країни та на яких остаточних умовах увійдуть до “першої хвилі”.

Водночас, сьогодні не стоїть політичне питання, бути чи не бути найближчими роками новому етапу розширення ЄС. Вже визначені попередні часові орієнтири та пріоритетні проблеми. В грудні 2001р. планується затвердити позицію з порядку денного для дебатів про майбутнє Європи, методи та розклад процесу розширення.

Очевидно, що до “першої хвилі” не потраплять усі країни-кандидати. Проте, не викликає сумніву, що до 2004р. до Євросоюзу приєднаються окремі держави, які межують з Україною. А це створить нову ситуацію безпосереднього сусідства України з ЄС, що може мати для неї важливі наслідки — як позитивні, так і негативні.

1.3 РОЗШИРЕННЯ ЄС І УКРАЇНА: ПОЗИЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН

У цьому підрозділі на основі результатів дослідження, проведеного соціологічною службою УЦЕПД²⁷, аналізується ставлення українських громадян до процесу розширення ЄС і його можливого впливу на Україну.

Оцінки населенням сучасного стану відносин Україна-ЄС

Представляють інтерес зовнішньополітичні симпатії громадян України. Як змінилися вони протягом року? Яке місце займає серед них європейський вектор?

Співставлення результатів опитування, проведеного в жовтні 2001р., з результатами, отриманими в червні 2000р.²⁸, свідчить про значну міру усталеності

²⁵ З промови прем'єр-міністра Бельгії Г.Верхофштадта на семінарі Бельгійського Європейського Руху 29 травня 2001р.

²⁶ Можливість входження Болгарії, Румунії і Туреччини до “першої хвилі” розширення уявляється малоймовірною.

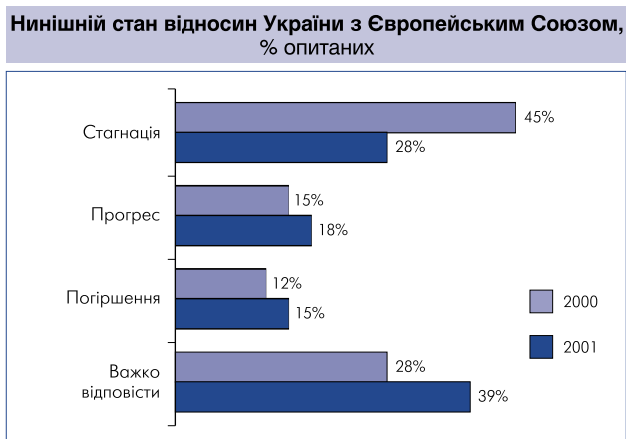
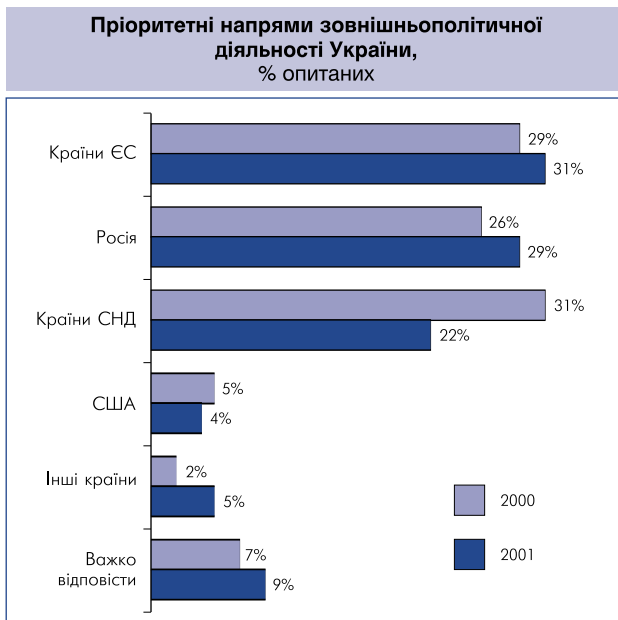
²⁷ Опитування проведено жовтня 2001р. Опитано 2000 респондентів віком від 18 років у всіх 27 регіонах України.

²⁸ Див.: Пашков М., Чалий В. Україна на шляху європейської інтеграції: соціологічне опитування УЦЕПД. — Центр Разумкова 2000, Київ, 2001, с.132-143.

зовнішньополітичних орієнтацій населення України. Як видно з діаграми “*Пріоритетні напрями зовнішньополітичної діяльності України*”, частки прихильників європейського вектору та тих, хто віддає перевагу контактам з Росією, протягом більш ніж року практично не змінилися.

Тобто, за окремими ключовими напрямами зовнішньої політики (ЄС, Росія) у суспільстві зберігається певний “паритет” симпатій. Стабільно невеликою (4-5%) залишається кількість голосів, відданих на користь пріоритетних контактів зі США.

Помітно зменшилася (з 31% до 22%) частка громадян, які вважають пріоритетними контакти з країнами СНД. Очевидно, на позиції населення вплинула низка конфліктів, що дестабілізують ситуацію на теренах колишнього СРСР, низька ефективність діяльності Співдружності. Однак, у загальному розподілі голосів між європейським (ЄС) і східним (Росія, СНД) векторами зовнішньополітичних орієнтацій населення України зберігається перевага на користь останнього.

Контактам з Європейським Союзом віддають перевагу майже третина (31%) громадян України. Водночас, сучасний стан відносин України з ЄС вони оцінюють досить скептично. Як видно з діаграми “*Нинішній стан відносин України з Європейським Союзом*”, майже однаково збільшилося число тих, хто оцінює ці відносини як прогрес (з 15% до 18%), і тих, хто вважає, що контакти з ЄС погіршуються (з 12% до 15%).

Привертає увагу різке скорочення (з 45% до 28%) числа респондентів, які характеризують відносини Україна-ЄС як стагнацію. Водночас, помітно зросла (з 28% до 39%) частка тих, хто утримується від однозначної відповіді. Отже, громадяни впевнені, що внутрішні трансформації ЄС, його розширення на схід не залишать відносини з Україною у фазі “стагнації”, відбудуться зміни. Але які? Як засвідчують наведені нижче результати опитувань, процес розширення ЄС громадяни оцінюють загалом позитивно.

Існує значний потенціал зміцнення європейських орієнтацій населення. Він може бути активізований покращанням відносин України з ЄС, країнами-кандидатами, а також — зацікавленістю позицією ЄС і країн-кандидатів стосовно інтеграції України до європейського співтовариства.

Оцінки впливу розширення ЄС на його відносини з Україною

Стосовно розширення ЄС, з точки зору наслідків цього процесу для України, громадська думка є стримано-позитивною.

Найбільша частка населення (32,1%) впевнена, що розширення ЄС покращить його відносини з Україною. Лише кожен десятий (9,6%) дотримується протилежної думки. Водночас, 30,8% опитаних вважають, що розширення ЄС не справить жодного впливу на його відносини з Україною, а 27,5% — утрималися від відповіді.

Зі значно більшим оптимізмом респонденти оцінюють можливий вплив розширення ЄС на співробітництво з Україною у конкретних сферах (діаграма “*Як позначиться розширення ЄС на його співробітництві з Україною у наступних сферах?*”). Більшість опитаних (51,1%) переконані, що розширення ЄС позитивно позначиться на відносинах з Україною у торговельно-економічній сфері; більш ніж по 40% респондентів відзначили науково-технічну, гуманітарну, політичну сфери співробітництва.

Водночас, громадяни відзначають і можливість негативного впливу розширення ЄС на його співробітництво з Україною. При цьому, слід зазначити, що значна частина опитаних або утрималися від відповіді, або сприймають процес розширення ЄС досить скептично — як такий, що не позначиться на його відносинах з Україною.

При загалом позитивному ставленні до розширення ЄС, значна частина громадян України досить критично оцінюють цей процес. Тут оцінки громадськості з ряду позицій співпадають з думками фахівців і державних діячів України²⁹. Очевидно, ставлення населення буде змінюватися, залежно від того, якими будуть конкретні результати співробітництва розширеного ЄС і України, як вони позначатимуться на добробуті людей.

²⁹ Позиції представників органів державної влади України представлені в цьому журналі.

Оцінки заходів, яких слід вжити Україні у зв'язку з розширенням ЄС

Як видно з діаграми “Яких заходів слід вжити Україні у зв'язку з розширенням ЄС?”³⁰, більше третини (34,8%) опитаних впевнені в тому, що у зв'язку з розширенням ЄС Україні слід нарощувати політико-економічне співробітництво з Росією і країнами СНД. Ця пропозиція посідає перше місце серед заходів, що їх слід вжити Україні у відповідь на розширення ЄС. Отже, українські громадяни сподіваються, що процес розширення ЄС змінить контакти з Україною на краще, але інтеграція України до Європи не повинна відбуватися за

рахунок скорочення співробітництва з Росією. Відносини з північним сусідом завжди будуть пріоритетними для України.

Водночас, досить значна частка опитаних покладаються на допомогу ЄС аж до участі Союзу в мінімізації негативних наслідків, спричинених його розширенням, — цю позицію відзначили 27,4% опитаних.

Одним із найважливіших заходів, яких має вжити Україна, громадяни вважають і активізацію політико-економічного співробітництва України з країнами-кандидатами на вступ до ЄС (27,8%). Зрозуміло, що поглиблення контактів з цією групою країн сприятиме встановленню більш тісних зв'язків із європейською спільнотою загалом і наповнюватиме процес української євроінтеграції конкретним змістом. Водночас, очевидним також є те, що в розвитку двостороннього співробітництва з цими державами Україна має визначити певні пріоритети (діаграма “Пріоритетність співробітництва України з країнами-кандидатами на вступ до ЄС”³¹ на наступній сторінці).

В цілому, результати розподілу голосів не є несподіваними. Зі значним відривом у переліку лідирує Польща, якій віддали перевагу більшість респондентів — 51%. Це цілком зрозуміло, оскільки з Польщею встановлено високий рівень політико-дипломатичних контактів, польська еліта активно підтримує рух України до Європи. Активними є і гуманітарні контакти: число українських громадян, які щорічно відвідують Польщу, перевищує загальне число тих, хто відвідує усі інші країни-кандидати, разом узяті. До того ж, Польща, на відміну від деяких інших країн-кандидатів, не впровадила в стосунках з Україною візового режиму.

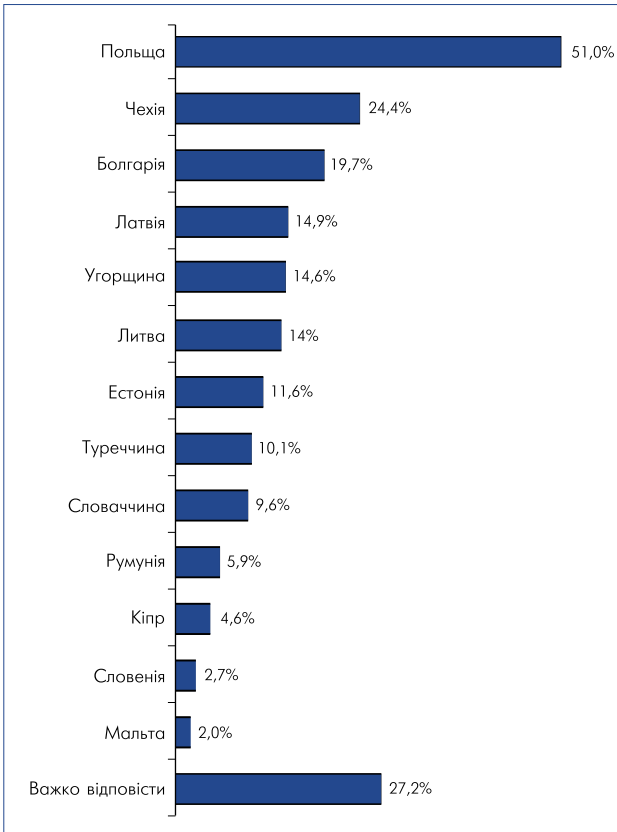
Серед заходів, що їх має вжити Україна у зв'язку з розширенням ЄС, значна частка (21%) респондентів відзначили також прискорення виконання зобов'язань України в рамках Угоди про партнерство та співробітництво з ЄС.

³⁰ Респондентам пропонувалося відзначити не більше трьох варіантів відповіді.

³¹ Респондентам пропонувалося відзначити не більше трьох країн.

Пріоритетність співробітництва України з країнами-кандидатами на вступ до ЄС, % опитаних

Як видно з таблиці, заходи, пов'язані з поглибленням відносин України з ЄС і країнами-кандидатами в контексті розширення Союзу, відзначили в цілому 76,2% опитаних. Це свідчить про значний потенціал підтримки українською громадськістю подальших кроків, спрямованих на зміцнення європейського вектору зовнішньої політики України.

Оцінка перспектив інтеграції України до ЄС

Громадяни усвідомлюють, що за рівнем економічного розвитку Україна значно відстає від розвинутих країн ЄС. Для подолання цього відставання Україні необхідно багато років, причому, як вважають респонденти, значно більше, ніж країнам-кандидатам і навіть Росії (таблиця "Коли наступні країни

Коли наступні країни зможуть вийти на рівень економічно розвинутих країн ЄС? % опитаних

	Ніколи	Протягом найближчих 20 років	Протягом найближчих 5-10 років	Протягом найближчих року-двох	Цей рівень вже досягнутий	Важко відповісти
Україна	19,7%	39,8%	23,0%	2,4%	0,0%	15,1%
Росія	6,3%	24,6%	41,0%	7,5%	0,8%	19,8%
Білорусь	11,4%	25,3%	28,0%	6,9%	2,0%	26,4%
Інші країни СНД	11,4%	23,0%	14,1%	5,2%	0,9%	45,4%
Країни Балтії	0,5%	4,1%	25,3%	31,0%	17,4%	21,7%
Польща	0,3%	2,8%	18,8%	33,6%	26,6%	17,9%
Румунія	3,4%	12,7%	21,9%	17,4%	8,8%	35,8%
Болгарія	1,1%	10,5%	25,4%	19,6%	12,0%	31,4%
Туреччина	2,3%	5,6%	20,1%	19,0%	16,0%	37,0%

зможуть вийти на рівень економічно розвинутих країн ЄС?").

Як видно з таблиці, найбільший відсоток песимістичних відповідей "ніколи" припадає на Україну — 19,7%. Шанси Росії так оцінюють втричі менше респондентів (6,3%), а ще менше опитаних (від 0,3% до 3,4%) аналогічним чином характеризують перспективи країн-кандидатів. Найвищу позицію у цьому переліку посідає Польща: 33,6% респондентів вважають, що Польща досягне рівня економічно розвинутих країн ЄС протягом найближчих року-двох, а чверть населення (26,6%) — переконані, що цього рівня вже досягнуто.

Водночас, при співставленні оцінок перспектив України, за результатами опитувань 2000р. та 2001р., простежується певна позитивна динаміка (діаграма "Коли Україна зможе вийти на рівень економічно розвинутих країн ЄС?").

Як видно з діаграми, вдвічі (з 40% до 20%) зменшилося число респондентів, які вважають, що рівень країн ЄС є для України назавжди недосяжним. Водночас, помітно (на 12%) зросло число громадян, переконаних у тому, що цей рівень буде досягнутий протягом 20 років. Для найбільшої частини населення (40%) реальним є вихід нашої держави на економічний рівень провідних країн ЄС через 20 років.

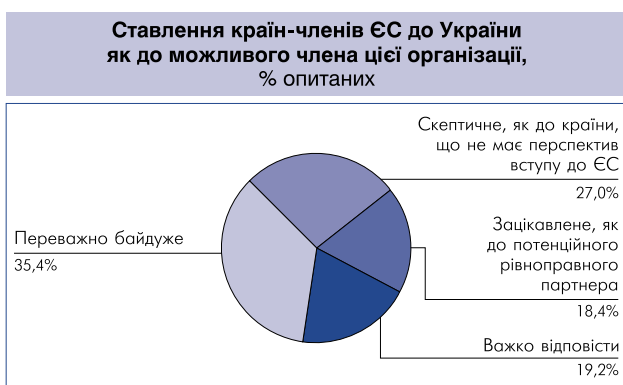
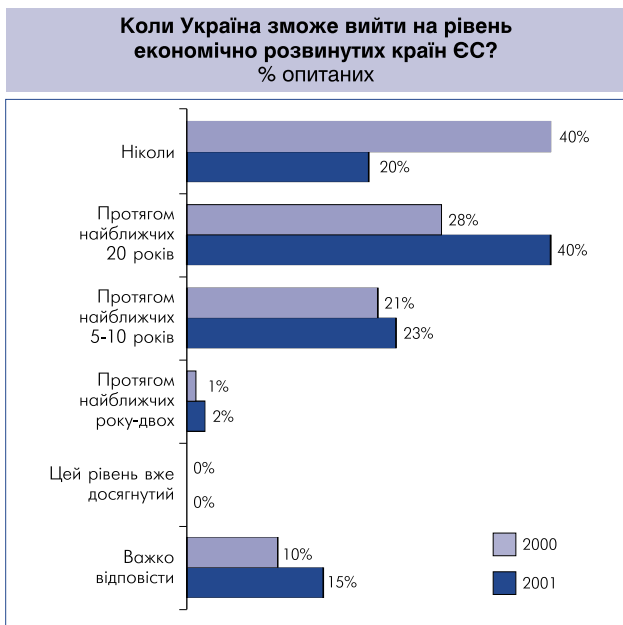
Попри те, що перспективи досягнення Україною стандартів економічного розвитку ЄС оцінюються населенням досить обережно, більшість респондентів (66%) переконані в необхідності її вступу до Євросоюзу протягом найближчих 5-10 років. Число тих, хто дотримується такої думки, протягом року дещо зросло. Водночас, майже вдвічі (2000р. — 18%, 2001р. — 10%) зменшилася частка тих, хто вважає, що Україні не потрібно вступати до ЄС (діаграма "Коли Україні потрібно вступити до ЄС?").

Отже, розуміючи, що економічне відставання України від лідерів європейської спільноти вдасться подолати нескоро, українці водночас бажають якнайшкоро побачити свою державу серед європейських країн з високим рівнем добробуту.

Водночас, перспективи членства України в ЄС, безумовно, значною мірою залежать і від позицій країн-членів Союзу, від їх бажання залучити Україну до кола членів ЄС. Зазначені позиції громадська думка України оцінює як загалом несприятливі (діаграма "Ставлення країн-членів ЄС до України як до можливого члена цієї організації").

Як видно з діаграми, лише 18,4% респондентів вважають, що країни ЄС ставляться до України як до потенційного рівноправного партнера. Водночас, більшість населення (62,4%) переконана, що країни-члени ЄС або байдужі до можливого членства України в ЄС (35,4%), або ставляться до нього скептично, вважаючи, що Україна не має перспектив вступу до ЄС (27%).

Отримані результати свідчать про те, що перспектива наближення ЄС до кордонів України сприймається населенням стримано-позитивно.

Опитані усвідомлюють значне економічне відставання, що стримує українську євроінтеграцію. Однак, попри це, більшість респондентів (66%) переконана в необхідності вступу до ЄС протягом найближчих 5-10 років.

ВИСНОВКИ

Новий етап розширення розпочинається у той час, коли ЄС фактично перебуває на фінальній стадії економічної інтеграції (створення економічного та валютного союзу), а також вже значною мірою наблизився до реалізації цілей політичного союзу. Такий результат досягнуто за півстоліття складного процесу інтеграції.

Специфіка входження країн-кандидатів на попередніх чотирьох етапах розширення ЄС полягає, зокрема, в тому, що нові члени могли брати участь у формуванні основ стратегії Європейського Союзу та його базової інституційної структури. Вступ здійснювався через компроміси при зустрічних корективах з боку ЄС. Такий сценарій навряд чи повністю повториться на новому етапі розширення.

Необхідно враховувати сьогоденне досить обережне ставлення громадян країн ЄС до перспектив розширення Євросоюзу. Лише 43% населення країн ЄС згодні з тим, що Європейський Союз повинен бути розширений за рахунок нових країн-кандидатів, 35% — не підтримують цей процес. Причому, з чотирьох найбільш скептично налаштованих країн — Австрії, Франції, Німеччини та Великої Британії — три відіграють критичну роль у розробці майбутньої стратегії розвитку ЄС. Водночас, більше 2/3 опитаних (71%) переконані, що, за умови виявлення негативних наслідків, процес розширення ЄС треба взагалі відкласти. Майже половина опитаних розглядають можливість прийняття до ЄС лише окремих країн.

Країни-кандидати ще не закінчили переговорного процесу з ЄС про вступ, немає і відповіді на питання, які саме країни ввійдуть до "першої хвилі" та на яких остаточних умовах. Проте, вже не стоїть політичне питання, бути чи не бути найближчими роками новому етапу розширення ЄС. Вже визначені попередні часові орієнтири та пріоритетні проблеми. Незабаром планується затвердити механізми та розклад процесу розширення. Прийняття кандидатів до ЄС від підписання угод про асоціацію до їх вступу триватиме в середньому близько 10 років. Є всі підстави вважати, що до 2004р. до Євросоюзу приєднаються окремі держави, які межують з Україною, що створить нову ситуацію її безпосереднього сусідства з ЄС.

Населення України такий розвиток подій і вплив розширення ЄС оцінює стримано-позитивно. Наведені в цьому розділі результати соціологічного дослідження свідчать про значний потенціал підтримки українською громадськістю подальших кроків, спрямованих на зміцнення європейського вектору України. Однак, ставлення громадян буде визначатися конкретними результатами співробітництва розширеного ЄС та України і тим, чи вдасться мінімізувати можливі негативні наслідки розширення ЄС для України. ■

2. ВПЛИВ РОЗШИРЕННЯ ЄС НА УКРАЇНУ

Своєрідність наступного етапу розширення ЄС полягає в тому, що Євросоюз перебуває на завершальній стадії економічної інтеграції та вже значною мірою наблизився до реалізації цілей політичного союзу.

В економічній сфері на нові країни-члени буде поширено закріплений у Євросоюзі режим пересування товарів, капіталів, трудових ресурсів. Це не може не вплинути на їх відносини з Україною в торговельно-економічній та міграційній сферах.

Безпосереднє сусідство України з ЄС об'єктивно посилить його вплив на Україну в політичній сфері, оскільки в інтересах Євросоюзу — мати сусідами демократичні, політично прогнозовані країни для забезпечення стабільності та безпеки поблизу своїх кордонів.

У цьому розділі аналізуються фактори та наслідки впливу розширення ЄС у торговельно-економічній, міграційній і політичній сферах розвитку України. Наводяться оцінки можливих наслідків розширення ЄС українськими громадянами.

2.1 ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СФЕРА

В цьому підрозділі наводяться фактори, що визначатимуть наслідки впливу розширення ЄС на торговельно-економічні зв'язки України з країнами-членами Союзу.

Експерти УЦЕПД виходять з того, що наслідки процесу розширення ЄС для України лише певною мірою зумовлюються поточним станом її відносин з ЄС і країнами-кандидатами в торговельно-економічній сфері. Переважною мірою вони визначатимуться, з одного боку, внутрішніми інституційними та структурними перетвореннями в Євросоюзі в його розширеному вигляді, стратегією зовнішніх відносин ЄС на східному напрямі, а з іншого — здатністю України до ефективних інституційних і структурних перетворень всередині країни. Кожному з цих компонентів на сьогодні притаманний високий рівень невизначеності, що ускладнює прогноз конкретних параметрів впливу розширення ЄС на українську економіку.

Вплив нинішньої системи торговельно-економічних відносин ЄС і країн-кандидатів

Проведений економіко-статистичний аналіз показує, що ЄС досить динамічно торгує з країнами, які не входять до нього: протягом 1990-2000рр. середньорічні темпи зростання цієї торгівлі перевищували відповідний показник росту експорту та імпорту в цілому (таблиця "Торгівля товарами ЄС")³². Наведені дані свідчать про те, що **членство в Союзі протягом останніх 10 років не створювало істотних перешкод для розвитку торговельно-економічних зв'язків з іншими країнами. Отже, немає достатніх підстав вважати, що саме по собі входження окремих країн до складу ЄС має однозначно призвести до згортання їх торговельно-економічних відносин з Україною.**

Слід також відзначити, що країни-кандидати вже зараз є другим за обсягами торговельним партнером Європейського Союзу після США, тоді як на ЄС припадає більше 65% зовнішньої торгівлі цих країн (таблиця "Торгівельні потоки (імпорт та експорт) між ЄС і його основними торговельними партнерами в 2000р.")³³. При цьому, серед країн-кандидатів найбільшими торговельними партнерами ЄС є держави-сусіди України: Польща (€56,7 млрд.) та Туреччина (€47,2 млрд.)³⁴. Це означає, що переорієнтація країн-кандидатів на розвиток торговельно-економічних зв'язків саме з країнами-членами ЄС переважною мірою вже відбулася і досягла параметрів, які є характерними для членів

Торгівля товарами ЄС, середньорічні темпи приросту протягом 1990-2000рр.

	Експорт	Імпорт
Сукупний торговельний оборот ЄС-15	4,0%	4,2%
Оборот за виключенням внутрішньої регіональної торгівлі	4,9%	5,2%

Торгівельні потоки (імпорт та експорт) між ЄС і його основними торговельними партнерами в 2000р., € млрд.

	Обсяг торгівлі
США	428
Країни-кандидати на вступ (13)	267
Країни-члени Європейської асоціації вільної торгівлі	204
Японія	130
Китай	95
Нові незалежні держави	82

³² Джерело: The WTO Annual Report 2001. International Trade Statistics. — World Trade Organisation, 2001.

³³ Джерело: Eurostat. Statistics in Focus. External Trade. Theme 6-8/2001. — <http://europa.eu.int/comm/eurostat>.

³⁴ Ibid.

регіональних інтеграційних угруповань. За цих умов, немає достатніх підстав вважати, що входження до ЄС призведе до радикальної зміни пропорцій у географічній структурі експорту та імпорту нових членів ЄС.

Слід також зазначити, що реалізація стратегії підготовки до вступу в ЄС країнами-кандидатами вже зумовила суттєві зміни їх регулятивного середовища згідно зі стандартами Євросоюзу. Тому можна стверджувати, що в цьому контексті Україна вже частково зазнала впливу розширення ЄС.

Водночас, на поточний момент країни-кандидати мають суттєвий дефіцит у торгівлі з ЄС: у 2000р. — в розмірі €33,3 млрд.³⁵ Отже, за умови вступу нових членів до складу ЄС, можна очікувати прискореного зростання їх експорту до інших країн-членів. В іншому випадку їм буде важко забезпечити стабільність своїх платіжних балансів, необхідну для членства в європейській валютній системі.

В структурному аспекті, торгівля між ЄС і країнами-кандидатами характеризується високою питомою вагою промислових товарів — близько 90%; причому, на продукцію машинобудування припадає 44,2%, тоді як на сировинні товари — лише 5,7% торгівлі. Вже зараз чітко виявилися порівняльні (конкурентні) переваги країн-кандидатів, що вказують на напрями, за якими відбувається входження їх економік у єдиний ринок ЄС (таблиця “Порівняльні (конкурентні) переваги країн-кандидатів у торгівлі з ЄС”³⁶).

Враховуючи, що структура торгівлі України характеризується невеликою часткою продукції машинобудування та високою питомою вагою товарів з низьким рівнем промислової переробки, можна зробити висновок про відсутність сумісності структури української зовнішньої торгівлі та структури її порівняльних (конкурентних) переваг зі структурними пріоритетами розвитку ринку ЄС. Після вступу до ЄС нових країн-членів ця структурна несумісність може закріпитися. Проте, це не є проблемою, що впливає з розширення ЄС. Це проблема, перш за все, значного відставання України від країн-кандидатів за параметрами структурного розвитку економіки.

Наведений перелік сфер формування порівняльних (конкурентних) переваг водночас вказує на наявність ряду важливих ринкових сегментів, де українські виробники конкурують з країнами-кандидатами (електричне обладнання, енергетичні машини й обладнання, одяг та аксесуари, меблі та, особливо, чорна металургія). За умови значного розширення експорту нових членів ЄС до інших країн

Порівняльні (конкурентні) переваги країн-кандидатів у торгівлі з ЄС	
Товарні групи, по яких склалися порівняльні (конкурентні) переваги	Країни, що мають порівняльні (конкурентні) переваги у вказаних галузях (індекс внеску в торговельний баланс)
Дорожні транспортні засоби (автомобілі тощо)	Чехія (26), Словаччина (40), Словенія (11)
Електричне обладнання	Словенія (15), Мальта (16)
Телекомунікаційне обладнання	Естонія (37), Угорщина (11)
Енергетичні машини та обладнання	Угорщина (43)
Одяг та аксесуари	Румунія (55), Мальта (52), Болгарія (42), Литва (36)
Взуття	Мальта (10), Румунія (15)
Меблі	Польща (11), Румунія (10), Словенія (21), Естонія (24)
Чорна металургія (вироби із заліза та сталі)	Болгарія (18), Словаччина (11)

ЄС можна очікувати загострення конкуренції цього експорту з відповідним експортом українських підприємств.

Вплив нинішньої системи торговельно-економічних відносин України та країн-кандидатів

Як свідчать статистичні дані (таблиця “Торгівля товарами між Україною та країнами-кандидатами”³⁷), найбільшими торговельними партнерами України серед країн-кандидатів є Туреччина (загальний обсяг торгівлі в 2000р. становив \$1028,4 млн.), Польща (\$730,4 млн.), Угорщина (\$492,7 млн.) і Болгарія (\$442,9 млн.). Практично з усіма країнами-кандидатами, за винятком Словенії, Україна має позитивне сальдо торгівлі

Торгівля товарами між Україною та країнами-кандидатами, \$ млн.

Країна	Експорт		Імпорт	
	1999	2000	1999	2000
Болгарія	294,5	382,5	67,5	60,4
Естонія	45,4	55,1	59,0	46,0
Кіпр	42,3	176,5	58,1	29,4
Латвія	49,1	166,5	55,4	43,5
Литва	72,4	83,3	82,5	135,4
Мальта	20,3	4,1	0,5	0,1
Польща	301,4	417,9	258,5	312,5
Румунія	75,6	164,4	52,3	48,2
Словаччина	199,2	230,9	131,6	124,4
Словенія	8,9	9,0	33,3	29,8
Туреччина	673,4	868,5	142,7	159,9
Угорщина	278,2	327,3	123,6	165,4
Чехія	141,4	188,9	131,4	162,9
Всього	2202,1	2637,3	1196,4	1317,9

³⁵ Ibid.

³⁶ Порівняльна (конкурентна) перевага країни вимірюється за допомогою так званого індексу “внеску товару (товарної групи) в торговельний баланс країни”. Індекс розраховується як співвідношення між фактичним сальдо торгівлі відповідним товаром (товарною групою) та його теоретичним значенням, яке б існувало за відсутності порівняльної переваги будь-якої з країн. Чим більша величина індексу, тим більшу порівняльну перевагу має країна. В таблиці наведені країни з найвищими показниками для відповідних товарів.

У таблиці наведені товарні групи без деталізації за конкретними товарами — з тим, щоб охарактеризувати сам факт наявності порівняльної (конкурентної) переваги в загальному вигляді. На практиці, відповідні країни спеціалізуються на випуску лише окремих конкретних товарів, що належать до названих категорій. Див.: Specialisation of Candidate Countries in Relation to EU. — Eurostat. Statistics in Focus. External Trade. Theme 6-6/ 2001, <http://europa.eu.int/comm/eurostat>.

³⁷ Джерело: Державний комітет статистики України, розрахунки експертів УЦЕПД.

Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами

	Експорт, \$ млн.		Частка в сукупному експорті, %		Імпорт, \$ млн.		Частка в сукупному імпорті, %	
	1999	2000	1999	2000	1999	2000	1999	2000
Всього	11581,6	14572,5	100	100	11846,1	13956,0	100	100
Країни СНД	3252,2	4497,5	28,1	30,9	6743,2	8039,9	56,9	57,6
Решта країн світу	8329,4	10075,0	71,9	69,1	5102,9	5916,1	43,1	42,4
Країни ЄС	2118,6	2354,4	18,3	16,2	2398,9	2881,2	20,3	20,6
Країни-кандидати	2202,1	2637,3	19,1	18,1	1196,4	1317,9	10,1	9,4
Разом країни ЄС і країни-кандидати	4320,7	4991,7	37,4	34,3	3595,3	4199,1	30,4	30,0

товарами. Серед імпортерів українських товарів перше місце посідає Туреччина (\$868,5 млн.), за нею ідуть — Польща (\$417,9 млн.) і Болгарія (\$382,5 млн.).

Статистичні дані (таблиця “Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами”³⁸) свідчать про те, що протягом останніх років країни-кандидати були другим за значенням (після країн СНД) експортним ринком для України, а ЄС займав третє місце. **В цілому, за обсягами товарних потоків торгівлі країни-кандидати посідають третє місце в зовнішній торгівлі України.**

Розширення ЄС означатиме, що, за інших рівних умов, цей регіон вийде на перше місце як експортний ринок, обігнавши (хоча й не набагато) регіон СНД. Водночас, враховуючи високий рівень залежності від поставки енергоносіїв і деяких інших товарів з регіону СНД, колишні радянські республіки (насамперед, Росія) ще протягом досить тривалого часу утримуватимуть перше місце в українському імпорті. Таким чином, **для зовнішньої торгівлі України буде характерною тенденція зростаючої присутності на ринку ЄС, тоді як в імпорті в коротко- та навіть середньостроковій перспективі (доки не здійснені заходи з радикальної зміни економічної структури та зменшення енергоємності виробництва) залишатиметься домінування країн СНД, і насамперед — Росії.**

Структура експорту України до країн-кандидатів багато в чому відповідає загальній структурі її експорту (таблиця “Структура експорту України до країн-кандидатів на вступ до ЄС”³⁹). Разом з тим, товарна структура експорту до кожної країни має певну специфіку, що дає можливість визначити конкретний ступінь її вразливості до факторів торговельного режиму ЄС.

Аналіз *товарної структури* експорту України⁴⁰ свідчить про те, що країни-кандидати в цілому є, перш за все, важливим ринком збуту мінеральних продуктів, продукції хімічної і пов’язаних із нею галузей промисловості, недорогочінних металів і виробів із них загалом та передусім чорних металів і виробів із них, а також певною мірою — деревини (Словаччина, Словенія, Угорщина). Лише країни Балтії і Кіпр імпортували в 2000р. відносно великі

обсяги машин та обладнання, хоча ще в 1999р. частка відповідних товарів в імпорті зазначених країн коливалася в межах 2,1-11,0%⁴¹. Слід також звернути увагу на відсутність в українському експорті помітних позицій сільськогосподарської продукції і продуктів харчування, за виключенням поставок продукції рослинного походження на Кіпр і до Литви.

Безпосередній вплив розширення ЄС на торгівлю між ним і третіми країнами матиме обмежений характер, тому що сьогодні значна частина несільськогосподарської торгівлі ЄС вже лібералізована, або буде лібералізована, відповідно до домовленостей у рамках ГАТТ/СОТ.

Таким чином, **проблема можливих втрат України від поширення на нових членів ЄС єдиного регулятивного режиму ЄС зводиться практично до питання про експорт продукції чорної металургії** — адже інші профільюючі позиції українського експорту не підпадуть під будь-які обмеження в ЄС. Однак, і експорт продукції чорної металургії країн-кандидатів, що є провідними партнерами України, посідає превалююче місце, головним чином, лише стосовно Туреччини та Болгарії.

Можна передбачити посилення спроб з боку ЄС обмежити доступ України на ринки чорних металів, причому ці спроби можуть бути зініційовані новими країнами-членами. Йдеться про встановлення більш жорстких квот, нові антидемпінгові та спеціальні розслідування, запровадження практики добровільних обмежень експорту тощо. **А враховуючи той факт, що ЄС, за кількістю антидемпінгових розслідувань, займає перше місце в світі, можна стверджувати, що ця загроза для України є більш ніж реальною.**

За окремими експертними оцінками⁴², поширення на нових членів ЄС чинної Угоди між Урядом України та Європейським Співтовариством про торгівлю деякими сталеливарними виробами може призвести до щорічних втрат Україною близько \$60 млн.

Вплив поширення спільного торговельного режиму ЄС на нові країни-члени

Розширення ЄС призведе до **ефекту чистого розширення торгівлі** з країнами-нечленами — оскільки експортно-імпортні операції країн-кандидатів з

³⁸ Там само, розрахунки експертів УЦЕПД.

³⁹ Розраховано за даними: Зовнішня торгівля України у 2000р., т.2. — Державний комітет статистики України, Київ, 2001.

⁴⁰ У таблиці виділені товарні позиції, частка яких становить не менше 10% або наближається до цього показника.

⁴¹ Отже, показники 2000р. не можна вважати ознакою міжнародної спеціалізації України на відповідних товарах. Крім того, зафіксовані офіційною статистикою поставки продукції до Кіпру нерідко лише відбивають значну кількість офшорних компаній, зареєстрованих у цій країні.

⁴² Див.: WTO Trade Policy Review: The European Union. — <http://www.attac.org/fra/orga/doc/omc.htm>.

Структура експорту України в країни-кандидати на вступ до ЄС

Країни	Частка окремих товарних позицій, % загального обсягу										
	Живі тварини та продукція тваринництва	Продукти рослинного походження	Жири та масла тваринного або рослинного походження	Продукція харчової промисловості	Мінеральні продукти	Продукція хімічної і пов'язаних з нею галузей промисловості	Пластмаси та вироби з них; каучук і гумові вироби	Шкірна сировина, хутро, хутрова сировина та вироби з них	Дерева та вироби з деревини	Паперова маса, паперові, картонні відходи та макулатура; папір, картон і вироби з них	
Болгарія	0,7	0,1	0,4	0,1	38,3	0,8	0,3	—	1,1	0,2	
Естонія	0,2	2,5	0,1	5,5	2,1	4,7	0,6	0,5	1,2	10,7	
Кіпр	—	9,8	2,4	0,4	3,1	0,1	0,0	—	0,2	0,1	
Латвія	0,0	1,2	2,2	0,9	3,4	5,6	0,6	0,5	0,2	1,5	
Литва	6,0	9,8	1,9	2,5	3,2	7,6	1,9	10,1	3,0	7,6	
Мальта	0,1	0,1	0,0	0,6	47,3	1,1	0,1	—	0,0	0,0	
Польща	1,7	2,1	0,8	0,4	49,6	13,2	0,9	0,7	3,8	0,5	
Румунія	0,2	1,6	—	0,2	39,1	4,1	0,1	—	0,5	0,1	
Словаччина	—	2,3	—	0,2	38,9	4,6	10,7	1,1	8,5	0,4	
Словенія	—	1,7	—	—	1,1	53,1	1,0	0,2	17,2	0,4	
Туреччина	0,1	2,2	0,8	1,5	2,9	23,3	0,8	0,0	2,8	0,1	
Угорщина	0,5	2,1	0,3	0,4	29,1	14,4	1,8	0,2	12,0	0,3	
Чехія	0,5	0,8	0,1	0,2	63,2	4,0	0,2	0,8	6,7	0,1	

Країни	Частка окремих товарних позицій, % загального обсягу									
	Текстиль і текстильні вироби	Вузтя, головні убори, парасольки	Вироби з каменю, гіпсу, цементу, азбесту, керамічні вироби, скло та вироби з нього	Недорогоцінні метали та вироби з них	В т.ч.: чорні метали та вироби з них	Машини, устаткування та механізми; електротехнічне устаткування	Засоби наземного, повітряного і водного транспорту, їх частини та приналежності	Прилади й апарати оптичні, фотографічні та ін., годинники, музичні інструменти	Різні промислові товари	Різне
Болгарія	0,5	—	0,4	53,9	53,3	2,5	0,5	0,0	0,0	0,1
Естонія	0,1	0,1	1,1	33,0	32,3	24,8	4,4	4,3	0,0	4,1
Кіпр	0,0	0,0	0,1	10,2	9,9	69,7	3,8	—	0,0	0,1
Латвія	4,7	1,4	1,5	37,5	18,1	34,9	3,6	0,0	0,0	—
Литва	3,0	—	2,2	29,2	28,3	8,9	2,6	0,4	0,1	0,1
Мальта	0,0	—	0,0	20,2	19,4	2,5	27,6	0,0	0,4	—
Польща	1,2	0,1	0,5	21,2	19,0	2,2	0,7	0,1	0,2	0,1
Румунія	0,0	—	2,7	49,1	49,1	1,1	1,0	0,0	0,1	0,1
Словаччина	0,9	0,3	0,3	25,7	16,1	5,3	0,1	0,1	0,1	0,6
Словенія	14,1	—	0,0	6,4	5,8	2,2	0,2	0,8	1,7	—
Туреччина	0,9	—	0,1	62,3	61,7	1,7	0,1	—	0,0	—
Угорщина	4,7	1,0	0,6	22,6	4,6	6,9	2,9	0,1	0,1	0,0
Чехія	0,5	0,9	0,2	15,1	9,2	4,8	0,5	0,1	1,2	0,1

нинішніми членами Євросоюзу вже здійснюються на основі вільної торгівлі, а спільний зовнішній митний тариф, до якого приєднуються нові члени Союзу, є в середньому нижчим, ніж існуючі сьогодні національні митні рівні (таблиця *“Митні тарифи ЄС та окремих країн-кандидатів”*⁴³). Водночас, очевидно, що величина ефекту розширення торгівлі залежатиме від конкурентоспроможності виробників третіх країн у термінах “витрати — ціна”.

Разом з тим, у ряді випадків матиме місце збільшення рівня тарифного захисту. Особливо це стосується країн Балтії, з якими Україна має угоди про вільну торгівлю, що повинні втратити чинність після приєднання цих країн до ЄС (оскільки спільна торговельна політика належить до сфери виняткової компетенції Співдружності з моменту створення митного союзу в 1968р.). Отже, матиме місце погіршення торговельного режиму у відносинах з цими країнами — внаслідок переходу від вільної торгівлі до режиму нації найбільшого сприяння, згідно з Угодою про партнерство та співробітництво між Україною і ЄС, до якої мають приєднатися країни-кандидати. За експертними оцінками, скорочення українського експорту до країн регіону може коливатися в межах 15-20%. Разом з тим, оскільки з угод про вільну торгівлю з Латвією та Естонією вилучені сільськогосподарські продукти та продовольство, то вплив розширення на цей ринок для українських постачальників в короткостроковій перспективі буде обмеженим, а в довгостроковій перспективі — визначатиметься в контексті Спільної сільськогосподарської політики ЄС, що також має тенденцію до лібералізації.

Митні процедури в торгівлі між Україною і новими членами ЄС регулюватимуться Митним Кодексом ЄС, що набув чинності 1 січня 1994р. Але в ході

підготовки до вступу країни-кандидати вже значною мірою перейшли на митні процедури ЄС, тому можна вважати, що українські експортери теж перейшли вже на нові правила митного оформлення.

Приведення національних зовнішньоторговельних режимів у відповідність до Спільної торговельної політики ЄС вимагатиме і приєднання до Загальної системи преференцій Євросоюзу. Це означає появу нових можливостей виходу на ринки нових країн-членів для виробників з країн, що розвиваються, та України зокрема. Разом з тим, останніми роками українські експортери використовували пільги за значеною системою лише на 50% (оскільки основні експортні товари України підпадають під вилучення з цієї системи, або обсяги пільг не виправдовують витрат на їх отримання). Це означає, що ситуація для українських експортерів потенційно може ускладнитися — через користування країнами, що розвиваються, більшими можливостями в рамках згаданої Загальної системи преференцій ЄС.

Водночас, можна очікувати поліпшення доступу на ринок ЄС внаслідок імплементації Європейським Союзом відповідних зобов'язань, що випливають із домовленостей Уругвайського раунду багатосторонніх торговельних переговорів у рамках ГАТТ і наступних домовленостей у рамках СОТ.

Стратегія створення єдиного внутрішнього ринку ЄС доповнюється його стратегією доступу на зовнішні ринки, реалізація якої розпочалася в 1996р. Одним із завдань цієї стратегії є вироблення підходу до міжнародних економічних відносин, спрямованого на поліпшення середовища, в якому діють європейські компанії⁴⁴. Очевидно, що розширення ЄС супроводжуватиметься його активізацією у напрямі просування своїх виробників на ринки третіх

Митні тарифи ЄС та окремих країн-кандидатів, %

		Всі товари		Сировинні товари		Промислові товари	
		Середній тариф (проста середня арифметична величина)	Середній тариф (середньо-зважена величина)	Середній тариф (проста середня арифметична величина)	Середній тариф (середньо-зважена величина)	Середній тариф (проста середня арифметична величина)	Середній тариф (середньо-зважена величина)
ЄС	1988	3,2	3,6	7,2	2,8	1,9	4,1
	1999	3,5	2,7	16,4	1,8	2,7	3,0
Латвія	1996	4,3	2,2	8,3	1,5	3,2	2,6
	1997	5,6	3,2	10,0	4,0	4,2	2,9
Литва	1995	3,9	2,7	9,2	4,1	2,4	1,7
	1997	3,9	2,4	7,6	3,3	2,9	1,9
Польща	1991	15,3	14,9	16,1	19,2	15,2	13,5
	1996	13,1	8,6	21,5	10,9	9,4	7,9
Румунія	1991	19,2	11,9	20,1	8,2	19,0	18,2
	1999	13,1	9,2	23,6	10,7	10,7	8,8
Туреччина	1993	7,0	6,0	6,0	8,1	7,2	5,2
	1997	8,2	5,7	23,2	5,2	5,9	5,8
Чехія	1996	7,0	5,8	8,2	4,1	6,7	6,3
	1999	6,8	5,8	12,3	5,3	5,4	5,9

⁴³ Джерело: World Development Indicators 2001. — IBRD, 2001, p.336-338.

⁴⁴ Opinion of the Committee of the Regions of 15 January 1997 on The Global Challenge of International Trade: a Market Access Strategy for the European Union. — http://www.cor.eu.int/cor_en.html.

країн у цілому та України зокрема. А це означатиме посилення тиску в плані відкриття українського ринку.

З моменту розширення ЄС, зобов'язання України, що впливають з Угоди про партнерство та співробітництво, будуть торкатися й нових країн-кандидатів. Мова йде, зокрема, про: питання торгівлі товарами та положення, що впливають на підприємницьку діяльність та інвестиції; умови праці; умови, що впливають на створення та діяльність компаній; транскордонні послуги між Співтовариством і Україною; поточні платежі та капітал; конкуренцію; захист інтелектуальної власності та співробітництво в галузі законодавства. А отже — **виникне необхідність у переведенні регулювання всієї системи взаємовідносин з новими членами ЄС на засади, визначені рамками співробітництва України з ЄС.**

Дуже чутливою сферою у цьому аспекті залишатиметься *стандартизація*. Очевидно, що, за інших рівних умов, перспективи проникнення України на ринки ЄС (включаючи нових членів Союзу) переважно визначатимуться технічним рівнем і якістю її товарів. У цьому контексті запровадження новими країнами-членами європейських норм і процедур технічного, санітарного, фітосанітарного, ветеринарного, екологічного характеру, а також правил захисту прав споживачів **може істотно обмежити можливості українського експорту — враховуючи відставання за технологічним рівнем і рівнем якості в ряді галузей економіки, що характеризуються найбільшим динамізмом міжнародної торгівлі.** Невідповідність у цілому ряді секторів українських стандартів і норм європейським стандартам, невизнання українських сертифікаційних процедур у ЄС вже зараз є суттєвим бар'єром на шляху співробітництва з Євросоюзом, а з його розширенням — перетвориться на масштабну проблему. Водночас, слід зауважити, що в 2001р. в Україні почали створюватися законодавчі передумови для вирішення цього питання: прийняті закони України “Про стандартизацію”, “Про підтвердження відповідності”, “Про акредитацію органів з оцінки відповідності”, що містять положення, узгоджені з нормами ГАТТ/СОТ.

Розширення ЄС буде чинником суперечливого впливу на українську *транспортну галузь*. Очевидно, що зміна вимог до технічного стану транспортних засобів у країнах-кандидатах потенційно може призвести до **скорочення присутності на ринку ЄС вітчизняних перевізників**, транспортні засоби яких не відповідають стандартам і технічним нормам Євросоюзу. Тому актуальною для України є активізація зусиль для запровадження відповідних стандартів ЄС, досягнення домовленостей про взаємне визнання відповідних технічних вимог і норм. Однак, з іншого боку, розширення ЄС на схід зробить більш **реальним і залучення України до реалізації спільних європейських проєктів розвитку транспортної інфраструктури.**

Оскільки нові члени ЄС повинні будуть взяти на себе зобов'язання щодо чинних у Союзі соціальних стандартів і норм захисту довкілля, то Україна може навіть **посилити свої конкурентні переваги в секторах, особливо чутливих до конкуренції за ціновими параметрами товарів** — адже в нових членах Євросоюзу зросте вартість виробництва. Це створить, за інших рівних умов, стимули до перенесення певних, більш простих, виробництв на територію України. Але навряд чи такий розвиток можна віднести до сприятливих з точки зору довгострокової стратегії України, хоча він і призвів би до можливого розширення торгівлі з ЄС.

Сучасний стан української економіки в цілому та економічного співробітництва України з ЄС зокрема є такими, що не зумовлюють ані швидкого вступу України до Євросоюзу, ані її ізоляцію у разі розширення останнього. Наслідки розширення ЄС для економіки України будуть неоднозначними та багато в чому залежатимуть від перебігу процесів економічної модернізації у самій Україні та її зовнішньої політики.

В цілому, розширення Європейського Союзу введе його на перше місце — як ринок збуту українських товарів та на друге місце — як джерело українського імпорту. Це означатиме, що динаміка економічних процесів у ЄС досить сильно впливатиме на економічний стан України — враховуючи високий рівень відкритості її економіки. Зазначений високий ступінь впливу вимагатиме нових підходів до вироблення та реалізації економічної політики, в основі якої має полягати врахування тенденцій розвитку світогосподарських зв'язків у цілому та економічної кон'юнктури в Європі зокрема.

Загалом, **абсолютна більшість проблем для українських експортерів, зумовлених розширенням ЄС, випливає з відставання України від країн-кандидатів у сфері ринково спрямованих соціально-економічних перетворень і за темпом економічної та технологічної модернізації, що зумовлює проблеми конкурентоспроможності у відкритому ринковому середовищі.**

Поширення на нових членів ЄС єдиної торговельної політики ЄС може призвести до **втрати чинності двосторонніх угод про вільну торгівлю між Україною та державами Балтії**, що означатиме погіршення конкурентних позицій України на ринках цих країн. Така ситуація актуалізує питання про доцільність проведення консультацій з ЄС стосовно встановлення тимчасових вилучень з єдиного митного режиму ЄС стосовно України — з метою пом'якшення переходу від вільної торгівлі до режиму нації найбільшого сприяння.

Розширення ЄС може призвести до загострення **конкуренції між українськими виробниками та підприємствами нових членів ЄС на єдиному ринку Євросоюзу. Але це торкнеться переважно підприємств сектору чорної металургії.** Проте, цей вплив може бути обмеженим — через приєднання нових членів ЄС до європейських соціальних стандартів і норм захисту довкілля. З метою збереження рівня присутності українських виробників на ринку ЄС та з урахуванням традиційних зв'язків з новими країнами-членами необхідно провести консультації щодо врахування досягнутих успіхів торгівлі при встановленні Євросоюзом обмежень на традиційно “чутливі” товари — метали та металовироби. В перспективі, Україна повинна домагатися збільшення відповідних експортних квот.

Позиції українських виробників продукції з підвищеним рівнем доданої вартості в коротко- та середньостроковій перспективі істотно не зміняться — з огляду на незначні поточні обсяги такого експорту до країн-кандидатів. У довгостроковій перспективі вони залежатимуть від досягнення Україною європейських технічних стандартів і європейського рівня якості.

Позиції українських аграрних виробників на розширеному ринку ЄС залежатимуть від двох чинників: по-перше, рівня їх відповідності стандартам Євросоюзу; по-друге, тих змін, яких зазнає його Спільна сільськогосподарська політика. В цьому контексті Україна повинна чітко визначитися з пріоритетними

напрямами зближення українських та європейських стандартів і технічних вимог, що застосовуються в сільському господарстві.

Очевидно, що не будучи членом СОТ, Україна не може ефективно протидіяти застосуванню до неї в перспективі додаткових антидемпінгових і компенсаційних заходів з боку нових членів ЄС. Це є ще одним аргументом на користь необхідності вступу України до Світової організації торгівлі, що дасть можливість Україні користуватися відповідними міжнародно визнаними механізмами захисту своїх власних інтересів у цих питаннях.

У зв'язку з розширенням ЄС, для України дуже важливим стає вирішення загального питання про покращання режиму торгівлі з ЄС у цілому. Зокрема — стосовно надання Україні статусу країни з ринковою економікою у повному обсязі (а не лише в рамках антидемпінгових розслідувань) відповідно до рішення Ради ЄС, прийнятого в жовтні 2000р. Необхідним є отримання дієвої підтримки з боку ЄС у справі вступу України до СОТ на прийнятних для неї умовах.

У перспективі, засобом вирішення багатьох проблем може стати укладення угоди про вільну торгівлю між Україною і ЄС, що передбачено чинною Угодою про партнерство та співробітництво.

2.2 МІГРАЦІЙНА СФЕРА

Розширення ЄС буде супроводжуватися впровадженням візового режиму сусідніми країнами-кандидатами, зміцненням прикордонного контролю, посиленням боротьби з нелегальною міграцією.

У цьому підрозділі розглядається можливий вплив цих факторів на ситуацію в міграційній сфері, рівень туристичних і ділових контактів між Україною та країнами-кандидатами.

Проблема впровадження візового режиму торкається інтересів мільйонів громадян України, які з різними цілями щорічно відвідують ці країни. За даними Державного комітету у справах охорони державного кордону України, лише в першому півріччі 2001р. країни-кандидати відвідали понад 3 млн. громадян України. Тому особлива увага приділяється ставленню до перспективи впровадження візового режиму населення України.

Трудова міграція українських громадян

Серйозною проблемою України є трудова міграція населення за кордон. Лише в Португалії зараз працюють близько 80 тис. зареєстрованих трудових мігрантів з України. Нинішня соціально-економічна ситуація в Україні не дає підстав у короткостроковій перспективі прогнозувати кардинальних змін на внутрішньому ринку праці та скорочення чисельності громадян, які з економічних причин працюють, або шукають роботу за кордоном. Так, за оперативними даними Закарпатської обласної державної адміністрації, у 2000р. роботу за кордоном шукали 120 тис. закарпатців⁴⁵.

Отже, особливої уваги заслуговує проблема регулювання трудової міграції і забезпечення соціального

захисту громадян України, — оскільки запровадження в країнах-кандидатах європейського порядку регулювання цієї сфери неодмінно призведе до обмеження можливостей працевлаштування громадян України. Україна вже уклала угоди із зазначених питань з рядом країн (Латвія, Польща, Словаччина, Чехія), а з окремими країнами-кандидатами ведуться відповідні переговори. Очевидно, що розширення ЄС ставить на порядок денний питання про досягнення домовленостей з ЄС про збереження в тій чи іншій формі цих угод.

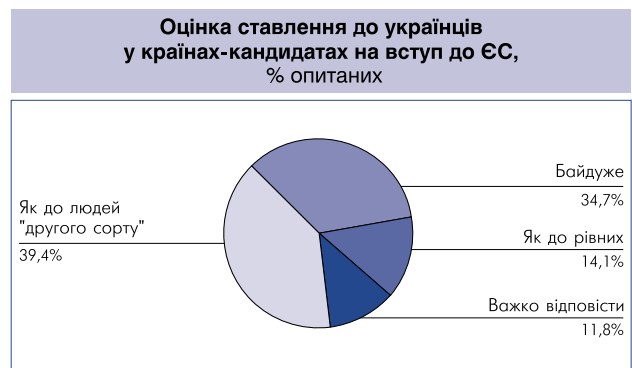
Левову частку потоку трудових ресурсів України на Захід складає нелегальна трудова міграція. Нелегальна трудова міграція українських громадян є зараз фактором напруги в стосунках України з країнами ЄС та країнами-кандидатами.

Наплив дешевої нелегальної робочої сили з України до Європи викликає не лише стурбованість властей, а й протести з боку місцевих профспілок. Так, у серпні 2001р. Загальний союз трудящих Іспанії виступив з вимогою до Уряду країни покласти край діяльності фірм, що займаються працевлаштуванням нелегальних українських іммігрантів⁴⁶.

За інформацією Міністерства закордонних справ України, в 2000р. число нелегальних українських іммігрантів у країнах-кандидатах значно перевищувало число легальних. Так, у Чехії 17,5 тис. громадян України мали офіційний дозвіл на працю, а нелегально працювали — до 100 тис.; близько 50 тис. нелегалів працювали у Словаччині; 10 тис. — в Угорщині⁴⁷; 60-100 тис., за різними оцінками, — у Польщі⁴⁸.

Проблема нелегальної трудової міграції з України має і несприятливий психологічний вимір. Демпінг на ринках праці європейських країн не сприяє покращанню ставлення до українських громадян у цих країнах. За результатами соціологічного опитування УЦЕПД, значна частка респондентів (39,4%) впевнені, що в країнах-кандидатах переважає ставлення до українців як до людей "другого сорту"; 34,7% — переконані, що в цих країнах панує байдуже ставлення до громадян України. Лише 14,1% опитаних вважають, що до українців ставляться як до рівних (діаграма "Оцінка ставлення до українців у країнах-кандидатах на вступ до ЄС").

При цьому, більшість респондентів не очікують, що негативне ставлення до українців зміниться на

⁴⁵ Інтерв'ю начальника відділу міграції Управління у справах національностей і міграції Закарпатської обласної державної адміністрації М.Товта. — Україна і світ сьогодні, <http://www.uwtoday.com.ua/2000/04/ukr/>.

⁴⁶ Див.: Іспанці протестують проти українських нелегалів. — День, 11 серпня, 2001р., с.1.

⁴⁷ Дівчата інколи звертаються до консульства без нічого. У буквальному розумінні... (Інтерв'ю з заступником начальника консульського управління Міністерства закордонних справ України О.Міщенко). — Голос України, 4 серпня 2000р., с.7.

⁴⁸ Pavliuk O., Ukraine and the EU: The Risk of Being Excluded, in: Iris Kempe (ed), Beyond EU Enlargement, Volume 1. — Bertelsmann Foundation Publishers, p.77.

краще зі вступом країн-кандидатів до ЄС. Лише кожен п'ятий (20,1%) вважає, що ставлення до громадян України в цьому випадку покращиться; більшість респондентів (57,9%) переконані, що воно або не зміниться, або ще погіршиться.

Посилення боротьби з нелегальною міграцією в країнах ЄС зумовить повернення працівників-нелегалів до України, що (з огляду на вищенаведену чисельність нелегально працюючих) посилить навантаження на внутрішній ринок праці. Водночас, **винятково заборонні заходи з боку країн ЄС та країн-кандидатів не вирішать проблему викоринення нелегального працевлаштування українських громадян на їх територіях.** У короткостроковій перспективі Україна не зможе лише власними силами вирішити проблему кардинального скорочення безробіття та значного підвищення життєвого рівня населення. Тому пропозиція нелегальної робочої сили з України існуватиме та стимулюватиме попит на неї з боку тіньового сектору економіки країн ЄС, тим самим постійно підживлюючи його.

Отже, для подолання нелегальної трудової міграції необхідні не лише зусилля України (хоча, безумовно, вони мають бути переважними). Необхідною є взаємодія ЄС і країн-кандидатів з Україною у комплексному вирішенні проблем нелегальної трудової міграції — від допомоги у створенні робочих місць в Україні до легалізації трудових міграційних потоків шляхом збільшення відповідних квот. У середньостроковій перспективі необхідне укладання угод України з ЄС щодо трудової міграції і соціального захисту українських працівників за кордоном.

Нелегальна міграція іноземців через Україну

Проблема нелегальної міграції є спільною проблемою України та ЄС як з точки зору захисту внутрішніх ринків праці (про що йшлося вище), так і з точки зору зміцнення безпеки. **Нелегальна міграція тісно пов'язана з організованою злочинністю та здатна ускладнити ситуацію не лише в Україні, але й у країнах ЄС — оскільки досягнення саме їх територій є переважно метою нелегальних мігрантів.**

Територія України, з огляду на її географічне розташування та недосконалість охорони східних кордонів, є одним із основних *транзитних* шляхів нелегальної міграції з

країн СНД, Південно-Східної Азії, Близького і Середнього Сходу до Європи. Протягом 1991-2000рр. лише Прикордонними військами України були затримані понад 81 тис. нелегальних мігрантів⁴⁹. Ситуація з нелегальною міграцією і зараз залишається складною. Так, лише за перше півріччя 2001р. і силами лише одного відомства — Міністерства внутрішніх справ України, затримані 12,3 тис. нелегалів⁵⁰.

З метою протидії поширенню нелегальної міграції, Україна прийняла низку документів⁵¹. Зокрема, в січні 2001р. Указом Президента України затверджена Програма боротьби з незаконною міграцією на 2001-2004рр., в липні 2001р. набув чинності Закон України "Про імміграцію". Останнім часом, завдяки заходам зі зміцнення східних кордонів України, спільним акціям з російською стороною ("Рубеж-2001"), вдалося посилити боротьбу з нелегальною міграцією. Протягом 2000-2001рр. на північно-східному кордоні України прикордонники виставили близько 100 додаткових підрозділів⁵².

Водночас, протидію нелегальній міграції в Україні не можна вважати ефективною. За словами міністра внутрішніх справ України Ю.Смірнова, "проведені міліцією і прикордонниками заходи, покликані скоротити потік нелегальних мігрантів в Україну, поки не приносять відчутних результатів. Нелегали без особливих проблем проникають в Україну через східний кордон і також спокійно добираються до західного регіону країни"⁵³.

⁴⁹ Серватюк В. Кордони України в системі спільної безпеки: теорія, реальність, прогноз. В кн.: Кордони Європи — кордони України: через спільні інтереси до спільної безпеки. Матеріали Круглого столу. — Київ, Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України, с.10.

⁵⁰ Див.: Силіна Т. Афганські хвилі. — Дзеркало тижня, 23 жовтня 2001р., с.1.

⁵¹ Зокрема, в лютому 1994р. набув чинності Закон України "Про правовий статус іноземців"; Кабінет Міністрів України Постановою від 15 січня 1996р. затвердив Програму боротьби з нелегальною міграцією; 17 вересня 1996р. Указом Президента України "Про комплексну цільову програму боротьби зі злочинністю на 1996-2000рр." запроваджені заходи боротьби з нелегальною міграцією; 9 січня 1999р. Президент України підписав Указ "Питання імміграційного контролю"; у вересні 2001р. набув чинності Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо боротьби з нелегальною міграцією". У 2000р. різко скоротилася кількість віз, виданих консульськими органами України громадянам країн, що вважаються потенційними донорами нелегальних мігрантів. Див.: Liga Online, 26 липня 2000р., <http://www.liga.kiev.ua>.

⁵² Див.: Силіна Т. Афганські хвилі. — Дзеркало тижня, 23 жовтня 2001р., с.1.

⁵³ Див.: Сохар О. Червона книга українського перемитництва. — Політика і культура, 30 жовтня 2001р., с.15.

Внутрішні фактори	Зовнішні фактори	
<ul style="list-style-type: none">❖ неналежний рівень координації дій представників семи міністерств і відомств, що займаються проблемами нелегальної міграції⁵⁴;❖ недосконалі візова політика та правові норми перебування іноземців в Україні⁵⁵;❖ технічна та моральна застарілість прикордонної інфраструктури;❖ брак коштів на створення належних умов утримання нелегальних мігрантів та їх наступну депортацію⁵⁶;❖ корупція серед правоохоронців, прикордонників, митників і представників інших органів влади, до кола завдань яких належить протидія нелегальній міграції.	<ul style="list-style-type: none">❖ зручне для нелегальної міграції географічне розташування України;❖ відсутність угод про реадмісію між Україною та державами, з яких/через які прибувають нелегали (насамперед, Росія, Білорусь);❖ недостатність практичного співробітництва між правоохоронними органами країн-членів ЄС та України в галузі юстиції і внутрішніх справ⁵⁷;❖ низька ефективність співробітництва із західними партнерами в забезпеченні ефективного механізму протидії нелегальній міграції та міжнародній організованій злочинності⁵⁸.	<ul style="list-style-type: none">❖ Посилиться небезпека (особливо в контексті терактів у США) “імпорту” тероризму та наркобізнесу, зокрема — з регіонів, охоплених військовими конфліктами.❖ Підвищиться навантаження на український ринок праці, погіршиться соціально-економічна ситуація, збільшиться відплив коштів у тіньову економіку.❖ Погіршиться криміногенна ситуація в країні. Лише в першій половині 2000р. проти 2500 нелегалів були висунуті звинувачення у вчиненні правопорушень і злочинів.❖ У суспільній свідомості буде формуватися негативний образ “прибульців”, що провокуватиме поширення нетерпимості до представників інших етнічних груп.

Боротьба з нелегальною міграцією ускладнюється внутрішніми та зовнішніми факторами, що представлені в таблиці.

За таких умов, посилення боротьби з нелегалами в сусідніх країнах-кандидатах, встановлення на кордонах розширеного ЄС антимиграційних бар'єрів у вигляді жорсткого прикордонного та візового режимів (якщо не будуть активізовані спільні зусилля та збільшена допомога Україні), може значною мірою перекласти тягар цієї транснаціональної проблеми на Україну. А це, в свою чергу, може призвести до ускладнення внутрішньої ситуації в Україні за наступними напрямками.

- ❖ **Посилиться небезпека перетворення України з транзитної держави на шляху нелегальних мігрантів на Захід на країну-накопичувач нелегалів⁵⁹.** За даними Національного центрального бюро Інтерполу в Україні, число мігрантів, як легальних, так і нелегальних, вже наближається до мільйона осіб⁶⁰.

Проблеми міграції можуть різко ускладнитись із впровадженням жорсткого прикордонного та візового режимів новими членами ЄС. На думку голови Державного комітету у справах охорони державного кордону України Б.Олексієнка, “особливо в ситуації, коли ЄС вирішив зміцнити кордон з Україною, проникнення нелегалів до нас може особливо загрожувати безпеці держави”⁶¹. В результаті, Україна може стати проблемною “санітарною” державою на узбіччі європейської спільноти.

Водночас, жорсткі прикордонні та візові режими з країнами - новими членами ЄС не вирішать у повному обсязі проблему усунення нелегальної міграції на територію Євросоюзу. Навпаки, перетворення України на державу-накопичувач нелегалів може призвести до дестабілізації її внутрішньої ситуації і тим самим — до утворення зони нестабільності безпосередньо на кордонах Європейського Союзу.

⁵⁴ Цими проблемами займаються: Міністерство внутрішніх справ України, Державний комітет у справах охорони державного кордону України, Міністерство закордонних справ України, Служба безпеки України, Державний департамент України у справах національностей і міграції, Міністерство праці та соціальної політики України, Державна митна служба України. 18 січня 2001р. Указом Президента України “Про заходи щодо посилення боротьби з незаконною міграцією” координацію роботи, пов'язаної з незаконною міграцією, покладено на Міністерство внутрішніх справ України.

⁵⁵ Наприкінці жовтня 2001р. лише розпочалося обговорення у Верховній Раді України законопроекту “Про порядок надання притулку в Україні іноземцям та особам без громадянства”. Див.: Шевчук Ю. Притулок отримати нелегко. — Голос України, 2 листопада 2001р., с.1.

⁵⁶ З 1998р. правоохоронними органами України було виявлено понад 138 тис. іноземців, які підлягають депортації, однак через брак коштів “цього фактично не було зроблено”. Див.: Зубар М., Фомін О. “Зелений” кордон України. — День, 16 лютого 2001р., с.2.

⁵⁷ Під час зустрічі Україна - Трійка ЄС у Києві 13 лютого 2001р. були започатковані консультації щодо формалізації відносин між Україною та ЄС у галузі юстиції і внутрішніх справ на основі “Спільного плану дій України та ЄС у галузі юстиції і внутрішніх справ”. Складовою цього Плану є співпраця в боротьбі з нелегальною міграцією. У Спільній заяві Ялтинського самміту Україна-ЄС (11 вересня 2001р.) зазначалося, що сторони намагатимуться завершити План дій України та ЄС у галузі юстиції і внутрішніх справ до кінця 2001р.

Україною підготовлені та передані до Європейської Комісії пропозиції до Спільного плану об'єднаних дій Україна-ЄС. Міністерством юстиції України та іншими органами виконавчої влади опрацьований Позиційний документ “Спільний план дій Україна-ЄС у сфері юстиції та внутрішніх справ”, підготовлений Європейською Комісією 27 квітня 2001р. Інформація про статус плану, його прийняття та імплементацію була розглянута на засіданні Комісії стратегічної ради з питань імміграції, кордонів і притулку (SCIFA), що відбулося 7 червня 2001р. в Брюсселі.

⁵⁸ На міжнародній конференції у Європейському Парламенті (жовтень 2001р.) прийнято рішення про надання допомоги країнам, з яких до ЄС прибувають мігранти. Йшлося про Польщу, РФ, інші країни. **Україні в цьому списку не було.** Див.: Кучерук В. Останній форпост? — Дзеркало тижня, 20 жовтня 2001р., с.3.

⁵⁹ Такою перспективою стурбовані в керівництві Міністерства закордонних справ (МЗС) України. Державний секретар з питань європейської інтеграції МЗС О.Чалий заявив на європейській конференції в Брюсселі (жовтень 2001р), що зміцнення контролю на кордонах ЄС може призвести до того, що Україна “в результаті стане країною, де буде осідати нелегальна міграція”. Див.: Інтерфакс-Україна, 23 октября 2001г.

⁶⁰ Шість мільярдів доларів. Інтер'ю начальника Національного центрального бюро Інтерполу в Україні В.Радецького. — Закон і бізнес, 19 серпня 2000р., с.28.

⁶¹ Див.: Зубар М., Фомін О. “Зелений” кордон України. Коментар. — День, 16 лютого 2001р. с.2.

Протидія нелегальній міграції в країні ЄС потребує не встановлення бар'єрів на західному кордоні України, а впорядкування, власне, всіх кордонів на схід від Європи та передусім — східних і північних кордонів України, через які, як зазначалося вище, потрапляє до України основний транзитний потік нелегалів.

У протидії нелегальній міграції необхідним є поглиблення співпраці ЄС та України, вироблення ними спільних механізмів, інструментів, інституцій такої співпраці. Необхідним є також розширення технічної та іншої допомоги Україні для посилення матеріально-технічного забезпечення її східних і північних кордонів, фінансування депортації нелегальних мігрантів. Слід прискорити затвердження та реалізацію широкомасштабного Спільного плану дій України та ЄС у галузі юстиції і внутрішніх справ, а також активізувати співробітництво в рамках програми *TACIS*.

Туристичні та бізнес-контакти

Впровадження віз сусідніми країнами-кандидатами на вступ до ЄС може призвести (і в окремих випадках вже призводить) до скорочення масштабів обміну Україною з цими державами, зокрема, у сферах туризму та бізнес-контактів.

Така тенденція, на думку експертів УЦЕПД, зумовлюється наступними чинниками.

❖ **Не скоординовані позиції країн-кандидатів з питання впровадження візового режиму.** Країни Балтії запровадили візові режими⁶² стосовно України на початку 1990-х років; Чехія і Словаччина — в червні 2000р.⁶³; Болгарія — з 1 жовтня 2001р. Під час візиту до Софії 4 вересня 2001р. Президент Л.Кучма намагався переконати болгарське керівництво відкласти впровадження віз⁶⁴, але це не вплинуло на позицію болгарської сторони. Польща й Угорщина вирішили відкласти впровадження віз і створили відповідні робочі групи з цієї проблеми.

❖ **При впровадженні віз неповною мірою враховується етнічний склад населення України.** Наприклад, Асоціація національно-культурних громад болгар України звернулася з протестом до керівництва Болгарії, яке, на їх думку, не врахувало при запровадженні віз інтереси 300 тис. етнічних болгар, які проживають в Україні⁶⁵.

❖ **Впровадження візового режиму без відповідної попередньої підготовки спричиняє багато незручностей**

для громадян України при оформленні візних документів. Перші півроку існування візового режиму з Чехією позначилися величезними чергами до консульського відділу; через завантаженість консульських працівників прийом заяв на певний час було призупинено. До того ж, близько 60% заяв на чеські візи надходять від жителів Західної України. Люди змушені двічі їхати до Києва: подати документи, потім отримати візу⁶⁶.

❖ **Впровадження віз новими країнами-членами призведе до відповідного підвищення рівня витрат на здійснення комерційних угод в торгівлі з ними, що може негативно вплинути на сферу малого та середнього бізнесу.** Крім того, воно **скоротить і масштаби прикордонного обміну, бізнес-туризму, за рахунок якого живе значна частина населення України, зокрема, її західних областей.** Так, у 2000р. частка Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей у візному туризмі країни склала 43,3%, що свідчить про те, що значна частина населення цих областей орієнтується переважно на бізнес-туризм.

❖ **Необхідність сплати за візу ускладнює виїзд до країн-сусідів багатьох категорій громадян України — лікарів, вчителів, працівників культури, сфери соціального забезпечення та ін. Їх місячної зарплати⁶⁷ не вистачає для придбання візи (до Чехії, Словаччини, відтепер — і Болгарії) та необхідних дорожніх витрат.** Наприклад, для неорганізованих українських туристів оформлення болгарської візи коштуватиме \$53 (\$30 — віза, \$20 — подання заяви, \$3 — голограма)⁶⁸. Встановлена цими країнами ціна дорівнює вартості віз країн-учасниць Шенгенської угоди, або й перевищує її (*таблиця "Вартість одноразової візи країн-кандидатів на вступ до ЄС"*)⁶⁹.

Вартість одноразової візи країн-кандидатів на вступ до ЄС

Литва	Латвія	Естонія	Чехія	Словаччина	Болгарія	Шенгенська віза
\$10	\$15	\$12	\$28	\$27	\$33	\$15-30

Для порівняння: Вартість візи до Австрії складає \$23, Бельгії — \$25, Греції — \$27, Данії — \$25, Іспанії — \$24, Італії — \$25, Нідерландів — \$23, Німеччини — DM40, Норвегії — \$15, Португалії — DM40, Швеції — \$20-25, Фінляндії — \$24, Франції — 121,5 грн.

Результати проведеного УЦЕПД опитування свідчать, що найбільша частка громадян України (44,4%) вважають \$10 оптимальною ціною віз до країн-кандидатів на вступ до ЄС; 7,2% респондентів готові платити за візу \$20; 9,6% — \$30-60⁷⁰.

Водночас, країни ЄС - учасниці Шенгенської угоди відмежовуються від України "паперовими" бар'єрами. Для країн-учасниць Шенгенської угоди

⁶² Режими є досить жорсткими: так, необхідно представити запрошення на в'їзд, яке обов'язково має бути завірено у відповідних органах або службах, у чий компетенції перебувають питання громадянства та міграції.

⁶³ Рішення було прийняте обома країнами в грудні 1999р. - березні 2000р. В 2000р. уряди обох країн прийняли рішення про денонсацію міжурядової Чехословацько-Радянської Угоди "Про спрощений порядок перетину державного кордону громадянами, які проживають у прикордонних населених пунктах" (підписана 6 грудня 1985р.).

⁶⁴ Див.: Інтерфакс-Україна, 4 сентября 2001г.

⁶⁵ Украинские болгары требуют бесплатные визы для посещения исторической Родины. — Forim, 5 октября 2001г., <http://www.for-ua.com>.

⁶⁶ У перспективі Чехія планує відкрити консульство у Львові, однак про терміни поки що не повідомляється.

⁶⁷ У серпні 2001р. середня зарплата працівників, наприклад, гуманітарної сфери (культури, сфери соціального забезпечення, охорони здоров'я, освіти) складала 160-230 грн. (\$30-43).

⁶⁸ Голотюк І. Если вы задумаете ехать в Болгарию один, или менее чем с девятью друзьями, виза вам обойдется на 20 долларов дороже. — Факты, 12 октября 2001г., с.4.

⁶⁹ Див.: Зверева Н. Как пробиться сквозь бумажный занавес. — Деловая столица, 29 октября 2001г., с.27.

⁷⁰ 38,8% респондентів утрималися від відповіді.

Виїзд громадян України до країн-кандидатів на вступ до ЄС

Країни	Перше півріччя 1999р.	1999р.	Перше півріччя 2000р.	2000р.	Перше півріччя 2001р.
Болгарія	28458	68206	25110	74106	17584
Естонія	2780	6954	4458	9400	5153
Кіпр	6350	16213	6035	18321	6906
Латвія	2216	5360	3619	8814	1874
Литва	1833	4347	2852	9077	2580
Мальта	37	37	-	42	217
Польща	1792926	3886397	1997009	4428480	2175341
Румунія	44254	111919	55926	120449	56967
Словаччина	405831	806486	354447	475835	139126
Словенія	174	222	136	194	79
Угорщина	434332	909979	393400	927424	540325
Чехія	59955	123554	55965	124251	69884
Туреччина	82952	179297	59265	148723	58709

Україна занесена до “чорного списку”. Процедура оформлення документів ускладнюється багатьма бюрократичними вимогами та значно розтягнута в часі. На оформлення візи потрібно в середньому від двох до шести тижнів⁷¹.

Наведені чинники можуть негативно вплинути на розвиток гуманітарних відносин України з країнами-кандидатами. Цей прогноз підтверджується, зокрема, досвідом запровадження віз Словаччиною та аналогічним кроком української сторони, що спричинили відчутне скорочення туристичного, ділового, культурного обміну між двома сусідніми країнами.

Як видно з таблиці “Виїзд громадян України до країн-кандидатів на вступ до ЄС”⁷², кількість поїздок українських громадян до Словаччини в 2000р., порівняно з 1999р., скоротилася майже вдвічі, а результати першої половини 2001р. свідчать про поглиблення цієї негативної динаміки. Водночас, скоротився в’їзний потік зі Словаччини до України (у 1999р. — 104 тис., у 2000р. — 70,6 тис., у першій половині 2001р. — 20,6 тис.)⁷³.

Привертає увагу та обставина, що поряд зі скороченням відвідань громадянами України країн Центральної і Східної Європи, збільшуються виїзні потоки з України до Росії і Молдови. Так, якщо в 1999р. до Росії виїжджали 3,2 млн. українських громадян, то в 2000р. — 4,4 млн.; до Молдови в 1999р. — 1,2 млн., в 2000р. — 1,6 млн. громадян.

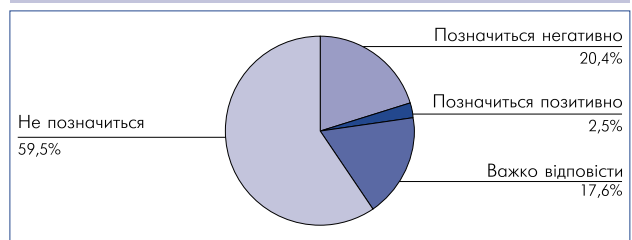
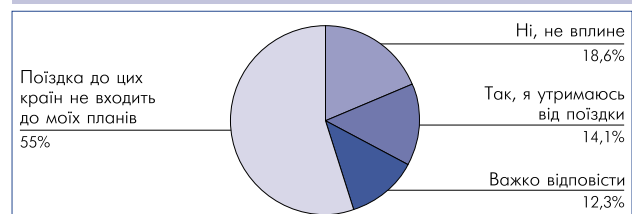
Польща й Угорщина поки що утримуються від запровадження віз. Однак, протягом ближчих років візовий режим буде впроваджено. Це може створити досить серйозну проблему, оскільки масштаби поїздок громадян України до цих прикордонних держав є значними — як видно з наведеної вище таблиці, в 2000р. Польщу відвідали понад 4,4 млн. українських громадян.

Таке припущення підтверджують і результати соціологічного опитування УЦЕПД. Запровадження віз країнами-кандидатами на вступ до ЄС змусить 14,1% українських громадян утриматися від поїздки до цих країн.

Враховуючи ту обставину, що значна частина громадян виїздить за кордон з метою заробітку, — зазнає негативного впливу і добробут населення. За результатами соціологічного дослідження УЦЕПД, таку перспективу для себе та своєї сім’ї засвідчив кожен п’ятий з опитаних (діаграма “Чи позначиться впровадження візового режиму на Вашому добробуті та добробуті Вашої сім’ї?”).

Впровадження візового режиму може мати негативний вплив на свободу пересування українських громадян і на рівень їх добробуту не саме по собі. Візовий режим перетину кордонів, процедури прикордонного контролю, заходи з усунення нелегальної міграції — звичайна міжнародна практика. Такі процедури діють між багатьма європейськими державами, не створюючи жодних перешкод контактам їх громадян. Але в ситуації України впровадження віз поєднується з негативними факторами внутрішнього характеру: низьким рівнем життя громадян, що змушує їх, зокрема до демпінгу на ринку праці, участі в кримінальному бізнесі тощо; недостатньою правовою культурою, загальною неготовністю великого

вплив на свободу пересування українських громадян і на рівень їх добробуту не саме по собі. Візовий режим перетину кордонів, процедури прикордонного контролю, заходи з усунення нелегальної міграції — звичайна міжнародна практика. Такі процедури діють між багатьма європейськими державами, не створюючи жодних перешкод контактам їх громадян. Але в ситуації України впровадження віз поєднується з негативними факторами внутрішнього характеру: низьким рівнем життя громадян, що змушує їх, зокрема до демпінгу на ринку праці, участі в кримінальному бізнесі тощо; недостатньою правовою культурою, загальною неготовністю великого

Чи позначиться впровадження візового режиму на Вашому добробуті та добробуті Вашої сім’ї?
% опитаних

Чи вплине впровадження віз на Ваші плани відвідати країну з числа кандидатів на вступ до ЄС?
% опитаних

⁷¹ Див.: Зверева Н. Как пробиться сквозь бумажный занавес. — Деловая столица, 29 октября 2001г., с.27.

⁷² Джерело: дані Державного комітету у справах охорони державного кордону України.

⁷³ Сторони змушені були піти на пом’якшення візового режиму: 1 березня 2001р. набула чинності Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словаччини про визначення категорій громадян, які користуватимуться пільгами при оформленні віз. Положеннями Угоди передбачено, зокрема, оформлення: безоплатних віз — дітям до 16 років, членам сімей співробітників дипломатичних представництв (консульських установ) і міжнародних організацій, громадянам, які навчаються на території держави іншої Сторони, державним службовцям, які здійснюють службові поїздки відповідно до міжнародних угод, ветеранам Другої світової війни, особам, які їдуть на територію іншої держави з гуманітарною метою. Передбачені також пільгові візи (50% вартості) — особам, які їдуть на територію іншої держави відповідно до двосторонніх угод у галузі культури, мистецтва, релігії, спорту, а також особам, які відвідують могили родичів.

числа громадян до належної поведінки за кордоном, поваги та дотримання норм і правил, прийнятих у європейських країнах. На жаль, саме ці обставини, не в останню чергу, зумовлюють прагнення країн ЄС і країн-кандидатів відгородитися від України бар'єром віз і жорстких процедур прикордонного контролю.

Тому, необхідно передумовою мінімізації негативного впливу впровадження візового режиму та посилення правил контролю стосовно українських громадян є, перш за все, приведення у відповідність до стандартів ЄС внутрішньої соціально-економічної ситуації в Україні.

Водночас, ця обставина не виключає необхідності здійснення відповідних адаптаційних заходів до впровадження візового режиму стосовно України: розширення мережі консульських установ, спрощення процедур оформлення документів, встановлення оптимальної вартості віз.

Між тим, візовий режим стосовно України запроваджується в досить жорсткій формі, створюються незручності при оформленні виїзних документів. Сплата за візи до сусідніх країн становить проблему для значного числа громадян України. В результаті, стає помітною тенденція скорочення масштабів гуманітарного обміну України з країнами Центральної і Східної Європи з відповідною переорієнтацією виїзних потоків українських громадян на Схід. Навряд чи це можна оцінювати як сприятливий фактор в контексті реалізації європейського курсу України.

2.3 ПОЛІТИЧНА СФЕРА

На відміну від попередніх етапів розширення ЄС, після завершення наступного етапу Україна буде безпосередньо межувати з Євросоюзом — сумарна протяжність кордону України з ЄС сягне 1400 км⁷⁴. Це якісно нова політична ситуація у відносинах Україна-ЄС. Вона значною мірою визначить як характер цих стосунків, так і перспективи подальшого розвитку України. Нову політичну ситуацію навколо України у зв'язку з розширенням ЄС визначатимуть наступні фактори.

❖ **Безпосереднє сусідство України з ЄС об'єктивно посилить його вплив на Україну.** В інтересах Євросоюзу — забезпечити мир і стабільність поблизу своїх кордонів, мати своїми сусідами політично стабільні, демократичні й економічно розвинуті держави з прогнозованою і дружньою зовнішньою політикою. Тому слід очікувати зростання політичного тиску ЄС на Україну (а також на її сусідів) на таких напрямках:

а) зміцнення демократичних інституцій, забезпечення прав людини, свободи ЗМІ, посилення боротьби з організованою злочинністю та корупцією у владних структурах. Очевидно, цей тиск буде найбільш відчутним протягом наступних місяців, з огляду на наближення парламентських виборів в Україні. Від їх прозорості, демократичності, відповідності європейським нормам будуть залежати подальші відносини ЄС з Україною і загалом перспективи європейської інтеграції країни. Тим більше, що від політичної орієнтації і професійного рівня нового Парламенту залежить адаптація національного законодавства до норм Євросоюзу, а отже — і реалізація Угоди про партнерство та співробітництво з ЄС;

б) запобігання внутрішнім конфліктам, мирне врегулювання наявних конфліктних ситуацій. Наприклад, і ЄС, і Україна зацікавлені у врегулюванні довготривалого конфлікту в Придністров'ї. Для України це має особливо важливе значення як для сусідньої держави, тим більше — учасниці переговорного процесу з політичного врегулювання цього конфлікту;

в) вирішення прикордонних проблем нових членів ЄС із сусідніми державами. Актуальним завданням для обох сторін залишається остаточне врегулювання режиму державного кордону України та Румунії, зняття у двосторонніх відносинах проблеми острова Зміїний. Крім того, в інтересах ЄС — сприяти остаточному завершенню та реалізації договірно-правового оформлення й посилення охорони кордонів України з Росією і Білоруссю, без чого неможливо активно протидіяти нелегальній міграції.

❖ **Наближення ЄС до українських кордонів на фоні розвитку Спільної європейської політики безпеки і оборони дасть змогу Україні взяти більш активну участь у зміцненні безпеки на континенті.** Саме у сфері безпеки Україна вже сьогодні може зробити реальний внесок у забезпечення стабільності в зоні інтересів ЄС — у галузі миротворчості, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, стратегічних транспортних перевезень тощо⁷⁵.

❖ **Безпосереднє сусідство з ЄС сприятиме більш активному запровадженню в Україні європейських норм і стандартів у всіх сферах життєдіяльності.** Увійшовши до Союзу, сусідні країни будуватимуть відносини з нашою державою на основі норм і правил ЄС та орієнтуючись на Спільну стратегію ЄС щодо України. Слід очікувати уніфікації торговельних режимів, митної, прикордонної політики за правилами ЄС. У контактах з сусідніми країнами-кандидатами Україна вже зараз поетапно здійснює перехід на нові "правила гри", модернізує договірно-правову базу двостороннього співробітництва відповідно до норм ЄС. Водночас, очевидно, що Україна на невизначений час залишається поза рамками офіційно закріпленого політико-економічного, нормативно-правового, гуманітарного об'єднання Європи. Це може ускладнити наближення України до європейського співтовариства і системи цінностей, яку воно представляє.

❖ **Вступ до ЄС держав, з якими Україна має традиційно добрі стосунки⁷⁶, та отримання ними відповідних квот у керівних органах Союзу (Рада ЄС, Європейська Комісія) може сприяти просуванню українських інтересів у ЄС.**

Вступ 12 нових країн суттєво змінить розклад голосів у структурах ЄС. План інституційної реформи ЄС, узгоджений на саміті в Ніцці, передбачає при вступі 12 нових країн-членів збільшення голосів у Раді Міністрів ЄС з 87 до 345. При цьому, нові країни-члени матимуть значну частку голосів (Польща — 27 голосів, Румунія — 14, Чехія та Угорщина — по 12, Болгарія — 10, Словаччина й Литва — по 7, Латвія, Словенія, Естонія і Кіпр — по 4, Мальта — 3)⁷⁷, які сумарно значно більше числа голосів "блокуючої меншості". Вагомість голосів цих країн набуває особливого значення через процедуру кваліфікованої більшості (2/3 голосів), якою ухвалюються рішення. В Європейській Комісії усі країни матимуть по одному представникові⁷⁸.

⁷⁴ Протяжність кордону України з Румунією становить 638 км, з Польщею — 542 км, з Угорщиною — 135 км, зі Словаччиною — 98 км.

⁷⁵ Ці проблеми детально аналізуються у спеціальному випуску журналу УЦЕПД "Національна безпека і оборона", 2001, №9.

⁷⁶ Високий рівень політичних відносин у рамках стратегічного партнерства встановлений з Польщею; як стратегічні задекларовані також відносини України з Болгарією; активно розвиваються політичні контакти зі Словаччиною, Чехією, Угорщиною, країнами Балтії.

⁷⁷ За новим розподілом, Велика Британія, Італія, Німеччина, Франція матимуть по 29 голосів, Іспанія — 27, Бельгія, Греція, Португалія — 12, Нідерланди — 13, Австрія, Швеція — по 10, Данія, Ірландія, Фінляндія — по 7, Люксембург — 4. Див.: Євробюлетень, 2000, №5; <http://www.delukr.cec.eu>.

⁷⁸ Зараз Велика Британія, Іспанія, Італія, Німеччина та Франція мають по два представники. Див.: там само.

Отже, центральноевропейські держави, вступивши до ЄС, отримають певні важелі впливу на процедуру прийняття рішень керівними органами Союзу, що зумовить можливості підтримки ними інтересів України в ЄС. Посол Польщі в Україні М.Зюлковський підтвердив, що Польща, вступивши до ЄС, лобюватиме в ньому українські інтереси⁷⁹.

❖ **Вступ центральноевропейських країн до ЄС дозволить Україні використовувати напрацьовані з ними механізми регіонального співробітництва для поглиблення контактів з Європейським Союзом.** Мова йде про активізацію співпраці в рамках Центральноєвропейської ініціативи (ЦЕІ), що підтримує курс України на європейську інтеграцію. Така позиція була зафіксована в Заключному документі зустрічі Глав держав ЦЕІ в Празі (листопад 1999р.). Перспективним є і розвиток співробітництва у форматі “Вишеградська четвірка - ЄС - Україна”. Необхідно також більш ефективно використовувати механізми міжрегіонального співробітництва — в рамках міжнародних асоціацій “Карпатський Євро-регіон”, “Верхній Прут”, “Буг”, співпрацю з потужними євро регіонами (“Маас-Рейн” та ін.), залучення для цілей регіонального розвитку фінансової допомоги за програмою *TACIS*.

❖ **Україна може перейняти досвід євроінтеграції країн-кандидатів, що сприятиме прискоренню її вступу до ЄС.** Консультативна, методична, технічна та інша допомога країн-кандидатів має дуже важливе значення для України, з огляду на масштаби необхідних правових трансформацій, — наприклад, для адаптації до європейського законодавства Україні необхідно переглянути близько 1000 законодавчих актів у сфері податкової політики, розвитку підприємництва, захисту інвестицій тощо⁸⁰. Вже проводяться латвійсько-українські консультації з проблем євроінтеграції (гармонізація законодавства з нормами ЄС, вдосконалення митних процедур та ін.); у 2001р. відбулися також естонсько-українські конференції з проблем митної і фінансової політики ЄС.

❖ **Розширення ЄС супроводжується поглибленням співпраці Євросоюзу з Росією, що зумовлює важливість “східного вектору” для євроінтеграції України.** Керівництво РФ планує найближчими роками збільшити частку ЄС у зовнішньому товарообороті Росії з 35% до 50%⁸¹. Між РФ і Союзом вже досягнуті ряд важливих домовленостей стратегічного характеру. Наприклад, у Спільній заяві Президента В.Путіна та Голови Європейської Ради Й.Перссона від 17 травня 2001р. зафіксоване рішення про створення робочої групи для розробки концепції спільного європейського економічного простору⁸²; на саміті ЄС-РФ у Брюсселі 3 жовтня 2001р. ухвалене рішення про створення механізму щомісячних консультацій з проблем безпеки між Росією і ЄС, підтверджена готовність поглиблювати діалог в енергетичній сфері⁸³. Отже, рух України до Європи, крім іншого, зумовлюватиметься рівнем і характером її відносин з РФ. Це означає, зокрема, необхідність поглиблення економічного співробітництва з Росією для зміцнення національної

економіки — як основи реалізації власних політичних цілей у Європі. На думку експертів УЦЕПД, саме в такому контексті слід розглядати поширену зараз у певних політичних колах України тезу “До Європи — разом з Росією”⁸⁴. Водночас, механізми та стратегічні цілі співпраці України й Росії з ЄС суттєво відрізняються: Росія офіційно не заявляла про намір вступу до ЄС, тоді як Україна проголосила інтеграцію до Союзу головним пріоритетом зовнішньої політики.

Слід відзначити, що громадяни України загалом оптимістично оцінюють політичні наслідки розширення ЄС для України та для Європи в цілому. Так, 27,9% опитаних переконані, що розширення ЄС позитивно вплине на політичну ситуацію на континенті, лише 5,8% — очікують на негативний вплив. При цьому, 28,9% респондентів дотримуються думки, що розширення ЄС не матиме помітного впливу, а 37,4% — утрималися від відповіді.

Очевидно, населення сприймає наближення ЄС до українських кордонів як перспективу вигідного сусідства із співтовариством стабільних, розвинутих країн з високим рівнем добробуту. З іншого боку, процес розширення ЄС, на думку респондентів, може мати як позитивні, так і негативні наслідки.

Як видно з діаграми “Оцінка можливих позитивних наслідків розширення ЄС для України”, найбільша частка населення (37%) впевнена, що безпосереднє сусідство з ЄС сприятиме запровадженню в Україні норм і правил ЄС, європейських стандартів. Майже третина (31,2%) опитаних відзначають ту обставину, що досвід євроінтеграції сусідніх країн допоможе Україні уникнути можливих помилок при вступі до ЄС. Майже кожен четвертий (22,8%) з опитаних відзначив, що Україна стане ключовою сполучною ланкою між розширеним ЄС, СНД та країнами Кавказького регіону. Така ж частка респондентів (22,5%) переконана, що вступ до ЄС держав-сусідів України допоможе просуванню українських інтересів у відносинах з ЄС.

Серед можливих негативних наслідків розширення ЄС респонденти відзначають (діаграма “Оцінка можливих негативних наслідків розширення ЄС для України”): послаблення позицій українських товаровиробників на європейському ринку (28%), загострення проблем нелегальної міграції (26,8%) та послаблення гуманітарних контактів з країнами - новими членами ЄС (22,6%).

Загалом, наближення ЄС до українських кордонів об’єктивно зміцнює вплив європейської спільноти на Україну, модернізує співробітництво з новими членами Союзу. В політичному плані, цей процес можна розглядати як позитивний — такий, що сприяє запровадженню в Україні європейських стандартів, розширює рамки співробітництва з Європейським Союзом, дає певні можливості впливу на його рішення через нових членів ЄС, з якими Україна має традиційно високий рівень відносин. Водночас, трансформація ЄС може спричинити чимало проблем для України, що розглядалися у попередніх підрозділах. Очевидно, що характер та

⁷⁹ Зюлковський М. Європейський простір має бути ширшим, ніж ЄС. — День, 24 жовтня 2001р., с.3.

⁸⁰ Якель Р. Раз — Європа, два — Європа. — Дзеркало тижня, 20 жовтня 2001р., с.10.

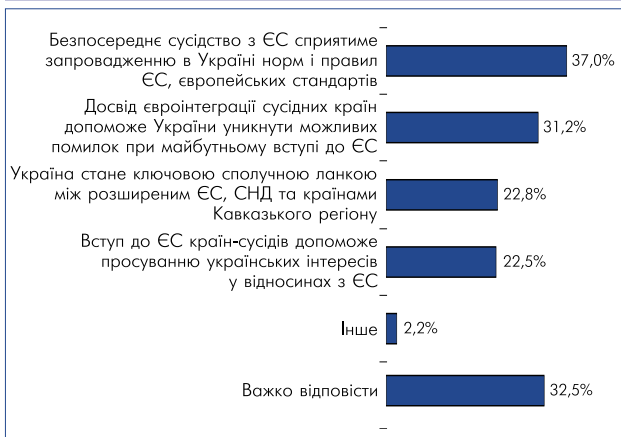
⁸¹ Повідомлення прес-служби Уряду РФ від 14 липня 2001р. Див.: <http://www.mid.ru>.

⁸² Там само.

⁸³ Див.: <http://www.polit.ru>.

⁸⁴ Зокрема, таку позицію висловив Посол України в РФ М.Білоблицький. Див.: <http://www.ukraine.ru>.

Оцінка можливих позитивних наслідків розширення ЄС для України, % опитаних

Оцінка можливих негативних наслідків розширення ЄС для України, % опитаних

рівень взаємовідносин України з розширеним ЄС, загалом перспектива української євроінтеграції, в першу чергу, будуть залежати від *внутрішніх трансформацій* в Україні, від створення умов для стабільного демократичного розвитку, підйому вітчизняної економіки.

ВИСНОВКИ

Сучасний стан української економіки в цілому та рівень економічного співробітництва з ЄС не зумовлюють ні швидкого вступу України до Євросоюзу, ні ізоляції у разі його розширення.

В економічній сфері наслідки розширення ЄС будуть неоднозначними та залежатимуть переважно від перебігу процесів економічної модернізації у самій Україні та її зовнішньої політики. Абсолютна більшість

проблем української економіки, пов'язаних із розширенням ЄС, зумовлена відставанням України від країн-кандидатів у сфері ринково спрямованих соціально-економічних перетворень та за темпом економічної і технологічної модернізації, що спричиняє проблеми конкурентоспроможності у відкритому ринковому середовищі.

Розширення ЄС може призвести до загострення конкуренції між українськими виробниками та підприємствами нових країн-членів на єдиному ринку Євросоюзу. Але це торкнеться переважно підприємств сектору чорної металургії. Позиції українських виробників продукції з підвищеним рівнем доданої вартості в коротко- та середньостроковій перспективі істотно не зміняться.

В цілому, розширення Європейського Союзу виведе його на перше місце — як ринок збуту українських товарів та на друге місце — як джерело українського імпорту.

Рух ЄС на схід розширює зону стабільності та безпеки на континенті, об'єктивно зміцнює вплив європейської спільноти на Україну, модернізує співробітництво з новими членами Союзу. В загальнополітичному плані, цей процес можна розглядати як позитивний, що сприяє запровадженню в Україні європейських стандартів, розширює можливості співробітництва з Європейським Союзом. Важливим для України є досвід євроінтеграції країн-сусідів. Набуття ними членства в ЄС створює додаткові можливості лобювання українських інтересів у цій організації, посилює ефект використання вже напрацьованих з Україною механізмів регіонального співробітництва.

Важливим є і загалом позитивне сприйняття розширення ЄС громадською думкою України. Майже третина (27,9%) опитаних громадян переконані в тому, що цей процес позитивно вплине на політичну ситуацію на континенті, — протилежної думки дотримуються лише 5,8% респондентів.

Водночас, поряд з позитивними моментами, процес розширення ЄС має і проблемні аспекти, що можуть спричинити певні негативні для України наслідки.

Впровадження жорсткого прикордонного й візового режиму країнами - новими членами ЄС загрожуватиме Україні, з одного боку, небезпекою перетворення її з транзитної держави на країну-накопичувач нелегалів. З іншого — скороченням туристичних, ділових контактів та ускладненням обміну робочою силою з європейськими державами. Останнє може негативно позначитися на рівні безробіття, соціально-економічній ситуації у західних регіонах України.

Очевидно, що характер і рівень економічного та політичного співробітництва України з розширеним ЄС, перспективи євроінтеграції України залежатимуть, насамперед, від глибини *внутрішніх перетворень*, формування умов стабільного демократичного розвитку країни, підйому вітчизняної економіки. ■

Василь РОГОВИЙ,
*Віце-прем'єр-міністр України,
 Уповноважений України
 з питань європейської
 інтеграції*

1. Якими є головні проблеми процесу розширення Європейського Союзу? Як він вплине на геополітичну ситуацію на європейському континенті?

Питання перспектив розширення ЄС є складним. Європа крок за кроком послідовно прямує до об'єднання економічного та політичного потенціалів. З огляду на те, що до складу ЄС мають увійти держави, які тривалий час належали до іншої політичної і соціально-економічної системи, розширення ЄС означатиме піднесення його престижу й авторитету на міжнародній арені та підвищення рівня європейської безпеки.

Але наміри збільшити кількість країн-членів ЄС загострюють ряд проблем як внутрішнього, так і зовнішнього характеру.

Зокрема, розширення ЄС потребує підвищення інституційної спроможності ЄС, у т.ч. реформування його органів: Ради ЄС, Європейської Комісії, Європарламенту, структурних фондів, а також перегляду пов'язаних із цим видатків. Так, цілком реальною виглядає необхідність збільшення бюджетних видатків на вирівнювання можливих економічних диспропорцій у регіонах Європи. Це, в свою чергу, може призвести до гальмування економічного зростання та зменшення підтримки різних груп населення країн-членів Союзу — наприклад, селян, які отримують значні субсидії з бюджету ЄС.

Непростими для вирішення будуть і проблеми вільного пересування робочої сили та капіталів. Тому існують непоодинокі приклади негативного ставлення громадськості країн-членів ЄС до ідеї розширення. Так, 54% населення Ірландії на відповідному референдумі висловилися проти розширення ЄС.

Водночас, у цілому, на мою думку, розширення географічних кордонів ЄС, що охоплюватимуть переважну частину континенту, має змінити геополітичну ситуацію усього світу, стати каталізатором демократичних процесів та економічного зростання всіх європейських країн.

2. Як вплине процес розширення Європейського Союзу на Україну? Яких заходів необхідно вжити для мінімізації можливих негативних наслідків і максимального використання позитивних моментів?

Україна від самого початку повністю підтримувала ідею розширення ЄС на схід. Ми вітаємо стабілізуючий ефект цього процесу, що вже зараз є відчутним у регіоні Центральної і Східної Європи. Наближення зовнішніх кордонів ЄС до України має позитивний вплив на прискорення процесів становлення громадянського суспільства, закріплення європейських демократичних традицій, економічного розвитку нашої держави.

Водночас, наявність позитивних (з точки зору інтересів України) наслідків розширення не виключає і негативного впливу на певні сфери її співробітництва з європейськими країнами. Так, впровадження країнами-кандидатами візового режиму з Україною та досить жорстка візова політика ЄС стосовно неї вже зараз ускладнюють міжнародні контакти

громадян, що фактично обмежує кількість ділових поїздок і може негативно позначитися на обсягах взаємної торгівлі та інвестицій. Україна готова йти шляхом поступового спрощення процедур отримання віз для громадян країн-членів ЄС аж до повного їх скасування. Проте, вирішення цього питання потребує доброї волі обох сторін.

Наслідки в торговельно-економічній сфері можуть бути спричинені поширенням на нових членів ЄС єдиних стандартів, правил і процедур та відповідною зміною регуляторного режиму у їх відносинах з Україною. Серед очікуваних змін можна відзначити, зокрема, наступні:

- ❖ впровадження державами-кандидатами єдиного митного тарифу ЄС;
- ❖ позбавлення нових членів ЄС можливості самостійно регулювати свій торговельний режим з Україною;
- ❖ припинення дії угод про вільну торгівлю між Україною і країнами Балтії;
- ❖ поширення на нових членів ЄС європейських угод про лібералізацію торгівлі з окремими країнами та групами країн, а також митних преференцій, які надаються країнам, що розвиваються;
- ❖ запровадження новими членами ЄС нетарифних обмежень і системи аграрного протекціонізму щодо українського експорту;
- ❖ втрату українськими експортерами традиційних ринків збуту в державах-кандидатах, внаслідок розширення сфери застосування антидемпінгових заходів щодо України.

Найбільш дієвими засобами мінімізації можливих негативних наслідків є прискорення соціально-економічних перетворень в Україні та поглиблення її співробітництва з ЄС і країнами-кандидатами. Водночас, необхідним є здійснення наступних заходів:

- ❖ проведення переговорів між Україною і ЄС про лібералізацію торгівлі та укладання в перспективі Угоди про зону вільної торгівлі на тимчасово асиметричній основі;
- ❖ запровадження для України тимчасових вилучень з єдиного митного режиму ЄС;
- ❖ поширення на Україну в повному обсязі системи преференцій ЄС, які надаються країнам, що розвиваються (Ломейські угоди);
- ❖ здійснення адаптації українського законодавства до законодавства ЄС і проведення переговорів про взаємне визнання результатів сертифікаційних та акредитаційних процедур ЄС і України.

Розширення ЄС має свої переваги, але може створити для України й певні труднощі. Було б доцільним проведення громадських обговорень цього питання з роз'ясненням перспектив євроінтеграційних процесів.

3. Якими є перспективи вступу України до Європейського Союзу?

Як Уповноважений України з питань європейської інтеграції і як громадянин, я оптиміст у відповіді на це питання. Вступ до ЄС — наша стратегічна мета, яка водночас відповідає внутрішньополітичним цілям, що ставлять перед собою Президент та Уряд України. Тобто, досягнення демократичних, соціальних, економічних критеріїв вступу до ЄС для нас не самоціль, а нагальна внутрішня потреба розвитку.

Правовою базою нашого співробітництва з Євросоюзом є Угода про партнерство та співробітництво між Україною і ЄС. Прискорення виконання її положень — головна наша ціль у найближчому майбутньому. Якщо бути більш конкретним, то вступ до СОТ і підписання Угоди про вільну торгівлю між Україною і ЄС ще до вступу до Союзу країн-кандидатів "першої хвилі" був би підтвердженням реальності набуття Україною асоційованого членства в ЄС до 2007р. А саме такі терміни передбачені затвердженими Президентом України Стратегією і Програмою інтеграції України до ЄС.

Ігор ОСТАШ,
голова Комітету
Верховної Ради України
у закордонних справах

1. Якими є головні проблеми процесу розширення Європейського Союзу? Як він вплине на геополітичну ситуацію на європейському континенті?

Процес розширення ЄС, безумовно, є одним із найважливіших чинників, що впливає і впливатиме на розвиток міжнародних відносин і співвідношення сил на світовій арені. Європа має усі шанси й повинна стати одним із потужних центрів сили. При цьому, з одного боку, можна стверджувати, що чим більшу територію та чим більше суб'єктів охоплюватиме Європейський Союз, тим вагомішою потугою він буде володіти як єдине утворення. З іншого ж боку, залучення відносно слабких (в економічному сенсі) держав вимагатиме досить значних додаткових ресурсів для їх "підтягування" до загального рівня. Ці ресурси могли б бути спрямовані на вирішення внутрішніх проблем ЄС, яких також є немало. На мою думку, необхідність такого "підтягування" та, відповідно, — додаткових витрат, є основною проблемою розширення ЄС, якщо дивитися з позицій самого Союзу. Водночас, виникає і проблема визначення майбутнього статусу тих країн, інтеграція яких найближчим часом не передбачається. В окремих випадках, вступ до ЄС означає для країни необхідність встановлення більш жорсткого режиму у відносинах зі своїми сусідами, що залишаються осторонь цього процесу, але є важливими її партнерами як у торговельній, так і в інших сферах. Тут виникає навіть небезпека формування на Європейському континенті нового різновиду так званої "залізної завіси", що, безумовно, не сприятиме створенню в регіоні середовища безпеки, стабільності та взаємної довіри.

2. Як вплине процес розширення Європейського Союзу на Україну? Яких заходів необхідно вжити для мінімізації можливих негативних наслідків і максимального використання позитивних моментів?

Для України розширення ЄС можна вважати позитивним явищем лише за умови її повноцінної участі в цьому процесі. Якщо ж Україна протягом невизначеного проміжку часу фактично залишатиметься поза ним і, що дуже важливо, не відчуватиме реальної перспективи вступу до ЄС і дійсного прагнення з його боку саме такого розвитку подій, то виникне небезпека затягування нашої держави в орбіту Росії — аж до утворення нової форми союзу з усіма відомими наслідками. Іншим варіантом є перетворення України на так звану буферну зону, що відділятиме процвітаючу Європу від злиденного конфліктонебезпечного Сходу, на місце, де будуть стикатися інтереси різних сил, що також матиме безліч негативних наслідків.

Крім того, вступ наших західних сусідів до ЄС означатиме для України часткове згортання співробітництва з ними. Це стосується, зокрема, торгівлі, режиму перетину кордону та ін. Окремі країни вже впровадили візовий режим для українців, що негативно позначилося на співробітництві з Україною.

У цьому контексті нам слід, перш за все, звернути увагу на внутрішню ситуацію в Україні, від якої найбільшою мірою залежить перспектива вступу нашої держави до ЄС. А ситуація

потребує докорінних змін, адже вже 10 років ми фактично топчемося на місці, поступово втрачаючи той досить вагомий потенціал, який ми мали на час здобуття незалежності.

Безумовно, в непростій справі формування демократичної системи влади, громадянського суспільства, реформування економіки нам не обійтися без допомоги розвинутих країн. Проте, як показує досвід, у більшості випадків така допомога виявлялася вкрай неефективною, використовувалася не за призначенням і не давала бажаних результатів. Тому необхідно переглянути механізми надання допомоги, значно посилити контроль над її використанням, залучаючи до нього представників сторін, що таку допомогу надають.

Звичайно, було б чудово, якщо наші сусіди, вступаючи до ЄС, зберігали й поглиблювали той рівень співробітництва, який вони мають з Україною зараз. У такому разі, ми могли б через них розширювати свою співпрацю з ЄС. Крім того, країни, на зразок Польщі, для яких Україна є важливим партнером, могли б стати активними лобістами наших інтересів у ЄС, що спонукало б останній до посилення співробітництва з Україною з подальшим її прийняттям до Союзу в якості повноправного члена.

3. Якими є перспективи вступу України до Європейського Союзу?

На жаль, змушений констатувати, що на сьогодні перспективи вступу України до ЄС є досить невизначеними. Причому, слід зазначити, що кілька років тому такі перспективи були набагато кращими. З часом же, за умов практичної відсутності значного прогресу як в економічному розвитку, так і в галузі демократизації, наші шанси на вступ до ЄС не покращуються. Крім того, останній, після завершення перших хвиль розширення, потребуватиме значного періоду часу на адаптацію своїх нових членів, що унеможливить відносно швидку інтеграцію такої великої за площею, чисельністю населення та економічно слабкої держави, як Україна. Тому, швидше за все, шансів стати членом ЄС найближчими роками Україна не має. Зараз нам слід налаштуватися на посилення внутрішнього розвитку та намагатися розвивати наше співробітництво з ЄС у всіх галузях та на якомога вищому рівні. При цьому, слід постійно наголошувати, що нашою метою є повноправне членство в Європейському Союзі й вимагати від останнього відповідного ставлення та підтримки в досягненні Україною поставленої цілі.

Андрій ФІАЛКО,
керівник Головного управління
з питань зовнішньої політики
Адміністрації Президента
України

1. Якими є головні проблеми процесу розширення Європейського Союзу? Як він вплине на геополітичну ситуацію на європейському континенті?

Для належної оцінки значення для Європи розширення ЄС слід пам'ятати, що цей процес відбувається одночасно з безпрецедентно глибоким внутрішнім реформуванням Євросоюзу.

Вже сьогодні Євросоюзу мало нагадує те Співтовариство, що було засноване в Римі в 1957р. Зрозуміло, що Європейський Союз не зможе функціонувати у форматі 25-30 країн без суттєвої трансформації інституцій, підвищення ефективності та прозорості їх діяльності, перерозподілу повноважень між союзними органами та країнами-членами. Не можна виключати й зміни всього конституційного устрою ЄС у напрямі його подальшої федералізації.

У цьому контексті мало хто звертає увагу на цікавий парадокс: самі країни-члени досі не можуть визначитися, який Союз вони, власне, будують. А відтак, і країни-кандидати — до якого Союзу вони вступають.

Іншим парадоксом є те, що успіх інституційної реформи ЄС матиме більш важливі наслідки для країн східноєвропейського регіону, ніж для нинішніх його членів. Адже можливу невдачу реформи "старі" країни Євросоюзу зможуть пережити досить легко, маючи для цього значні внутрішні резерви. Водночас, така невдача може завдати серйозного удару країнам Центральної і Східної Європи, до яких зараховують і Україну.

Тому в наших інтересах побачити в майбутньому сильний, консолідований Європейський Союз, який був би на міжнародній арені провідним гравцем у сфері зовнішньої політики та безпеки. Ми, безумовно, бажали б, щоб безпековий компонент світового впливу ЄС дорівнював за своєю потужністю компоненту економічному.

Отже, успішне інституційне реформування Євросоюзу є, на нашу думку, ключовою передумовою прийняття до його лав нових членів.

Від самого початку Україна вітала розширення ЄС. Ми розглядаємо цей процес як чи не найважливіший стабілізуючий чинник у регіоні Центральної і Східної Європи, що досить часто поставав вогнищем напруженості та конфліктів, не менш небезпечним, ніж Балкани.

На наших очах, готуючись до вступу до ЄС, країни-кандидати вирішили важливі проблемні питання у відносинах як між собою, так і з країнами-сусідами, в т.ч. з Україною. Суттєво покращилася політика цих країн стосовно національних меншин.

Водночас, окремі країни-кандидати намагаються бути в ряді питань "святішими за самого Папу Римського", зокрема, — компенсувати недостатній рівень власного розвитку більш жорсткими оцінками подій в інших країнах (у т.ч. і в Україні), ніж ті, що робляться нинішніми членами ЄС. Цим же можна пояснити і поспіх у впровадженні ними візового режиму з сусідніми країнами, що не мають на сьогодні статусу кандидатів.

Але я впевнений, що час врешті-решт все розставить на свої місця.

2. Як вплине процес розширення Європейського Союзу на Україну? Яких заходів необхідно вжити для мінімізації можливих негативних наслідків і максимального використання позитивних моментів?

Розширення Євросоюзу матиме для нашої держави, безумовно, неоднозначні наслідки.

Найважливіший позитив для України полягає, перш за все, в тому, що включення наших сусідів до спільної європейської орбіти означає поширення на континенті зони стабільності, безпеки й економічного процвітання — всього того, що репрезентує нині Європейський Союз.

Не може не викликати оптимізму й поява в ЄС після "першої хвилі" розширення групи країн, що активно любіватимуть у ньому питання співпраці з Україною, сприятимуть дебатам щодо перспектив членства нашої країни в Євросоюзі.

Чималі переваги для України від розширення ЄС існують і в суто практичному плані. Зокрема, приведення країнами-кандидатами власної тарифної політики у відповідність до європейських норм у переважній більшості випадків означатиме зниження тарифних зборів на українські товари. А це не може не позначитися на обсягах нашої торгівлі з цією групою країн.

Водночас, слід очікувати викликаної об'єктивними причинами переорієнтації експортно-імпоротної політики країн-кандидатів на ринки Євросоюзу.

Головний негативний для України аспект розширення полягає у скороченні всього комплексу прикордонних зв'язків, у т.ч. торговельних і гуманітарних, із сусідами-кандидатами, внаслідок запровадження ними на вимогу ЄС візового режиму з нашою країною.

В Україні добре усвідомлюють виключну важливість якомога швидшого та ефективнішого вирішення цієї проблеми. Саме тому Президент України постійно ставить перед лідерами ЄС питання мінімізації для України негативних наслідків розширення Євросоюзу.

Слід відверто визнати, що протягом тривалого часу наші європейські партнери відмовлялися визнати вагомість цієї проблеми і врахувати нашу позицію у власній політиці щодо розширення. Проте, останнім часом і в цій площині відбулися істотні зміни. На останньому Самміті Україна-ЄС у Ялті Євросоюз висловив готовність до предметного обговорення цієї проблематики, а також до суттєвого похвалення тристороннього співробітництва у форматі Україна - ЄС - країни-кандидати.

Мушу водночас зазначити: частка відповідальності за вирішення даної проблеми лежить і на українській стороні. Маю на увазі, передусім, необхідність належного облаштування державного кордону та рішучого посилення боротьби з нелегальною міграцією.

3. Якими є перспективи вступу України до Європейського Союзу?

Відповідаючи на це запитання, я б спочатку відокремив його зміст від суто формальної сторони.

В Україні поступово формується національний консенсус щодо невідворотності європейського шляху розвитку нашої держави. Зростає розуміння того, що не існує іншої альтернативи, яка б забезпечила побудову в Україні демократичного громадянського суспільства, створення конкурентоздатної ринкової економіки, ефективної системи соціального захисту.

Тому, по суті, перспективи нашого членства в Євросоюзі залежатимуть від того, наскільки швидким та ефективним буде в Україні процес політичних і соціально-економічних реформ, приведення всіх вимірів суспільного життя у відповідність до європейських стандартів.

Що ж стосується формальної сторони питання, а саме — можливих термінів вступу, зазначу лише, що ми намагаємося бути прагматиками у своїх планах і розрахунках.

При цьому, ми керуємося трьома головними постулатами. Перший із них — відмова від необгрунтованих очікувань.

Беручи до уваги значний розрив у рівнях розвитку України та нинішніх членів Євросоюзу, ми розуміємо, що розраховувати на вступ нашої держави до ЄС найближчими роками є нерелістичним.

Необхідно також розуміти, що вести з Євросоюзом предметну розмову про членство України можна буде лише після вирішення ним складних питань нинішнього етапу розширення та завершення інституційної реформи.

З цього випливає інше залізне правило — не робити спроб перескочити через послідовні етапи європейської інтеграції. Першим таким етапом є втілення Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і ЄС. На сьогодні Україна досягла істотного прогресу на цьому напрямку, що визнається нашими партнерами в Євросоюзі.

Водночас, і це є нашим третім постулатом, Україна не повинна робити іншої помилки, обмежуючи свою євроінтеграційну

політику рамками, що не забезпечують необхідних зовнішніх імпульсів для її подальшого розвитку. Тому вважаю, що сьогодні є правомірним ставити питання про початок підготовки до набуття Україною асоційованого членства в ЄС.

У загальному ж плані хотів би наголосити: ключ до успіху євроінтеграційної політики знаходиться всередині України. Цей успіх залежить від глибини, темпів і послідовності у здійсненні внутрішніх реформ.

Нагадаю також, що Президент України у своїй промові з нагоди 10-ї річниці Незалежності поставив завдання протягом наступного десятиліття створити в нашій державі основні передумови для того, щоб питання про входження до Євросоюзу перевести в практичну площину.

Тому сподіваюся, що через 10 років ми зможемо обговорювати цю тему набагато більш предметно та під якісно новим кутом зору.

Олександр ЧАЛИЙ,
державний секретар
з питань європейської
інтеграції Міністерства
закордонних справ України

1. Якими є головні проблеми процесу розширення Європейського Союзу? Як він вплине на геополітичну ситуацію на європейському континенті?

Європейський Союз за свою історію вже здійснив кілька хвиль розширення. Більше 40 років виявилися необхідними для того, щоб число членів ЄС збільшилося з шести до 15 країн.

Вже сама кількість нинішніх країн-кандидатів — 13 — засвідчує, що теперішнє розширення — це не просто ще одне розширення ЄС. Це крок до переходу Євросоюзу до якісно нового стану — від торговельно-економічного співтовариства до загальноєвропейського міждержавного політико-економічного союзу.

Такі кількісні та якісні зміни не можуть проходити легко. Особливо, враховуючи той факт, що з 13 (включаючи Норвегію) країн, які незабаром увійдуть до складу ЄС, 10 центрально- та східноєвропейських держав лише на початку 1990-х років перейшли від тоталітарної системи до демократії і ринкової економіки.

Досвід інтеграції колишньої НДР до об'єднаної Німеччини показав, що абсорбувати навіть таку невелику за населенням територію зовсім не легко. А що ж говорити про 12 країн, які, збільшивши чисельно ЄС на 28,1%, збільшать його ВВП лише на 4,8%?

І економічні питання далеко не вичерпують усього списку проблем, що стоять на шляху розширення ЄС.

Як функціонуватиме бюрократична машина ЄС, коли за столом переговорів сидитимуть замість 15 міністрів — 28, кожен з яких матиме право вето щодо багатьох питань? Багато хто в Брюсселі вже давно говорить, що розширення призведе до значного уповільнення процесу прийняття рішень, істотно ускладнить функціонування інституцій ЄС.

Саме проблема інституційної реформи розглядається в ЄС як одна з головних на шляху розширення. Новий Договір про Європейський Союз, прийнятий у грудні 2000р. в Ніцці, включив ряд важливих рішень, що уможливили вступ країн-кандидатів до ЄС вже в 2004р.

Поряд з тим, залишаються ще ряд проблем, що мають бути вирішені до часу, коли прапори нових членів будуть підняті біля будинку Ради Міністрів ЄС у Брюсселі. Це і подальше

інституційне реформування ЄС, і майбутнє спільної сільсько-господарської політики, структурних фондів тощо. Як не згадати проблему поширення на громадян нових країн-членів права на працевлаштування в нинішньому ЄС, а на громадян старих країн-членів — права купувати землю на території нових членів Союзу?

На вирішення цих та інших проблем зараз спрямовані всі можливі й неможливі зусилля і ЄС, і кандидатів. Один з оглядачів самміту ЄС у Генті (19 жовтня 2001р.) підсумував своє враження від дискусії навколо розширення словами: "Швидше Земля змінить свою орбіту, ніж розширення буде відкладене".

Надто багато надій, сподівань і можливостей пов'язані з розширенням, щоб шкодувати якихось сил задля його здійснення. Власне, в тому й полягає привабливість європейського проекту: прагнучи чіткої мети, країни Європейського континенту всіма силами змінюють на краще і себе, і своїх сусідів.

Саме тому європейський проект є таким привабливим і для України. Ми хочемо до ЄС не лише для того, щоб синьо-жовте знамено майоріло разом з іншими європейськими прапорами біля приміщень ЄС. Головна мета — це досягти такого рівня життя, добробуту, стандартів демократії, прав людини, верховенства права, які існують в ЄС і до яких ідуть наші західні сусіди.

До того ж, розширений ЄС стане головним гравцем на європейській політичній арені, одним із головних світових гравців. Ідеологія європейських країн, які вже є чи незабаром будуть в ЄС, полягає у тому, що лише разом, усією сім'єю європейських націй слід змінювати Європейський континент та світ на краще. Впевнений, що це й наша ідеологія.

2. Як вплине процес розширення Європейського Союзу на Україну? Яких заходів необхідно вжити для мінімізації можливих негативних наслідків і максимального використання позитивних моментів?

Кожна монета має дві сторони. Так само двоюкими є і наслідки розширення ЄС для України.

Ми вітаємо процес розширення ЄС до наших кордонів і вступ наших сусідів до ЄС. Переконали у його позитивному впливі на Україну. Зрештою, розширення ЄС є єдиним способом реалізації Стратегії інтеграції України до ЄС, здійснення нашої мети — набуття членства в Євросоюзі.

Однак, вже зараз ми маємо негативні наслідки розширення ЄС для двосторонніх стосунків через впровадження візового режиму країнами-кандидатами. Нас не може не хвилювати жорсткість позиції ЄС щодо візового режиму з Україною. Такий підхід не сприяє розвитку торговельно-економічного співробітництва, тим більше — зв'язкам між громадянами. Запровадження жорстких обмежень щодо українців після вступу до ЄС наших західних сусідів, насамперед Польщі, зашкодить добросусідським стосункам, ускладнить реалізацію європейського курсу України.

В процесі підготовки Ялтинського самміту Україна-ЄС (11 вересня 2001р.) українська сторона запропонувала ЄС розглянути можливість прийняття своєрідного "візового пакету".

Це — комплекс конкретних заходів, здійснення яких дозволить як пом'якшити результати впровадження візового режиму західних сусідів з Україною, так і сприяти розвитку людських, бізнесових, культурних зв'язків між Україною та ЄС.

Цей пакет включає запровадження багаторазових довготермінових віз для громадян України, дешевші й простіші процедури отримання віз, відкриття консульств у прикордонних регіонах, запровадження простих процедур перетину митниць і кордону, зокрема — із залученням митних і прикордонних службовців з ЄС. Ми пропонуємо запровадити спільний спрощений митний і прикордонний контроль, електронні кордони (можливість перетину кордонів для жителів прикордонних регіонів, бізнесменів та ін. за допомогою електронних карт).

З українського боку, ми готові до спрощеної видачі віз для громадян ЄС, без формальностей, у т.ч. при перетині українського кордону, по суті — лише сплата візового збору й негайне отримання візи.

Зазначу, що в цьому контексті ми приділяємо значну увагу прикордонному та регіональному співробітництву, співробітництву у сфері юстиції і внутрішніх справ. Ми прагнемо переходу співробітництва до практичних спільних дій з ЄС у цій сфері.

В цьому контексті Україну, і мене персонально, дещо насторожила заява Комісара Єврокомісії Г.Ферхойгена, проголошена 20 жовтня 2001р. на засіданні Єврокомісії з питань боротьби з тероризмом. Він, зокрема, зазначив, що необхідно зробити більш жорстким прикордонний і візовий режими Шенгенської зони, проводити більш жорстку боротьбу з нелегальною міграцією. У принципі, ми розуміємо подібний пакетний підхід. Однак — категорично проти того, щоб усі три елементи цього пакету застосовувалися до громадян України, оскільки вони не є джерелом терористичної діяльності. Тому ми вважаємо, що в разі, якщо ЄС хоче ефективно співпрацювати з Україною у галузі посилення режиму кордонів, посилення боротьби з нелегальною міграцією, то така співпраця повинна синхронізуватися з лібералізацією візового режиму ЄС для громадян України.

Безперечно, візовими питаннями наслідки розширення ЄС не обмежуються. Можу процитувати рішення Президента України Л.Кучми та керівників Євросоюзу в ході згаданого вище Ялтинського самміту про те, що розширення ЄС відкриває нові можливості в різних сферах співробітництва з ЄС, однак найкращим способом використати ці можливості для України є максимальне приведення її законодавства, норм і стандартів у відповідність до моделі ЄС.

Вважаю, що одним із головних шляхів подолання небажаних наслідків є швидке проведення внутрішніх реформ в

Україні та зближення правового, економічного, соціального просторів України, країн-кандидатів і ЄС.

Потрібні і наші кроки, і кроки з боку ЄС. Якщо для ЄС головним домашнім завданням я б визначив візові питання, то для нас — вступ до СОТ, який уможливує створення зони вільної торгівлі Україна-ЄС. Вирішення обох цих питань до часу вступу до ЄС перших країн-кандидатів перетворило б розширення в безумовно позитивний процес для України.

3. Якими є перспективи вступу України до Європейського Союзу?

Стратегія інтеграції України до ЄС, підписана Президентом України, визначила 2007р. дату створення всіх умов, необхідних для набуття асоційованого, а згодом — повноправного членства в ЄС.

Саме на це й спрямована нині робота органів державної влади України. Ми здійснюємо Програму інтеграції України до ЄС, річні плани дій. Проектом бюджету України на 2002р. передбачені видатки на європейську інтеграцію, насамперед — адаптацію законодавства України до законодавства ЄС.

Євросоюз позитивно оцінює наш проєвропейський курс. Ні в кого не викликає сумніву те, що за умов досягнення відповідних критеріїв, ми зможемо претендувати на повноправне членство в Європейському Союзі. Свідчень підтримки з боку ЄС курсу на інтеграцію України до ЄС є чимало, наприклад Резолюція Європейського Парламенту №12657, прийнята в березні 2001р.

Головним є зараз активізація внутрішньої роботи на всіх рівнях суспільства, в регіонах, у кожному містечку та селі з метою впровадження реформ, змін за європейським зразком. Ніхто за нас не змінить наше життя. Нам треба зробити самих себе країною-членом ЄС за основними показниками добробуту, поваги до ключових цінностей і свобод.

Не можна не відзначити важливість наступних парламентських виборів в Україні. Вони мають ключову роль на нашому шляху до ЄС протягом наступних чотирьох років. Лише створення стійкої проєвропейської реформістської налаштованої більшості в новому Парламенті дозволить впровадити необхідні зміни в нашій країні.

Термін роботи нового Парламенту охоплюватиме 2002-2006рр., а в 2008р. спливає час дії Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС, що визначає наші стосунки з ЄС на цей момент. Переконали, що впровадження цієї Угоди, продовження глибоких політичних та економічних реформ, адаптація законодавства ЄС дозволить нам на той час укласти нову угоду з ЄС, яка відкриє шлях до набуття повноправного членства.

Володимир ПЕРШИН,
державний секретар
Міністерства економіки
та з питань європейської
інтеграції України

1. Якими є головні проблеми процесу розширення Європейського Союзу? Як він вплине на геополітичну ситуацію на європейському континенті?

Проблеми розширення ЄС існують у двох площинах. З одного боку, це проблеми, пов'язані зі змінами політичного

та економічного балансів у ЄС-15. З іншого — з питаннями готовності до приєднання країн-кандидатів.

Основними проблемами, що можуть уповільнити розширення ЄС, або навіть перешкодити йому, є ті, які пов'язані з необхідністю забезпечення в розширеному Союзі для всіх його членів вільного пересування робочої сили та капіталів, а також перерозподілом сільськогосподарських субсидій і структурних фондів.

Хоча вирішення цих питань відкладене в часі, вони не зняті з порядку денного. Саме від їх вирішення залежать реальні терміни розширення ЄС. І якщо навіть з одного з цих питань не буде вироблене загальноприйнятне рішення, процес розширення у середньостроковій перспективі може бути поставлений під сумнів.

Існує також ряд питань, що є проблемними для окремих груп країн-членів. Так, невеликі країни-члени стурбовані тим, що їх голоси та вплив "загубляться" в ЄС-28. Менш розвинуті країни-члени (такі, як Іспанія, Португалія) висловлюють також побоювання з приводу зменшення дотацій, отримуваних ними з європейського бюджету, оскільки основні кошти направлятимуться на підтримку східноєвропейських країн.

До проблем інституційного плану можна віднести побоювання окремих європейських аналітиків стосовно того, що розширення ЄС може проходити скоріше, ніж буде здійснене його внутрішнє реформування.

Іншою проблемою є готовність країн-кандидатів до вступу у ЄС відповідно до Копенгагенських критеріїв. Згідно з доповіддю, опублікованою Європейською Комісією до Ніццького самміту (грудень 2000р.), перші кандидати зможуть приєднатися до ЄС не раніше 2003р. Такі висновки Єврокомісії без оптимізму сприймаються країнами Центральної і Східної Європи та збільшують частку громадян цих країн, які скептично ставляться до євроінтеграційних процесів.

Крім того, громадськість країн-кандидатів вважає однією з головних проблем небезпеку перерозподілу землі у цих країнах на користь більш заможних західних власників.

2. Як вплине процес розширення Європейського Союзу на Україну? Яких заходів необхідно вжити для мінімізації можливих негативних наслідків і максимального використання позитивних моментів?

Розширення ЄС за рахунок східноєвропейських країн, безумовно, збільшуватиме його значення у світовій системі торгівлі, безпеки та поділу праці, що матиме певні наслідки і для України.

Позитивним є те, що новий безпрецедентний етап розширення ЄС об'єктивно призведе до появи більш широких можливостей співробітництва між ним та Україною.

Але водночас розширення ЄС означатиме для України зміну характеру її співробітництва з нинішніми державами-кандидатами, які стануть новими членами ЄС, і може спричинити негативні наслідки для України, а реалізація нових можливостей співробітництва України з розширеним Союзом сьогодні видається неоднозначною.

Так, основними чинниками, що можуть призвести до негативних наслідків для України у торговельно-економічній сфері, є:

- ❖ припинення дії угод про вільну торгівлю між Україною та країнами Балтії, що може призвести до погіршення конкурентних позицій України на відповідних ринках та скорочення українського експорту до країн цього регіону на 15-20%;

- ❖ поширення на нових членів ЄС європейських угод щодо лібералізації торгівлі з окремими країнами та групами країн, а також митних преференцій, які надаються країнам, що розвиваються, що може призвести до відносного погіршення конкурентних позицій України на ринках деяких товарів середньої технологічності;

- ❖ скорочення обсягів традиційного українського експорту до ЄС, внаслідок часткової переорієнтації товаропотоків між нинішніми та новими членами ЄС;

- ❖ обмеження можливостей українського експорту, внаслідок запровадження новими країнами-членами ЄС європейських норм і правил технічного, санітарного, фітосанітарного, ветеринарного, екологічного регулювання, а також правил захисту прав споживачів.

Часткова втрата Україною ринків збуту в країнах ЄС може, у свою чергу, зумовити зменшення в Україні попиту на продукцію виробників країн-членів ЄС.

Негативні наслідки можуть виникнути також у військово-технічній, транспортній, міграційній і гуманітарній сферах.

Позиція України з мінімізації негативних наслідків була викладена в документі, переданому європейській стороні в грудні 2000р. Можливими шляхами мінімізації негативних наслідків у торговельно-економічній сфері визначені наступні:

- ❖ вступ України до СОТ;
- ❖ започаткування між Україною і ЄС переговорів про часткову (секторальну) лібералізацію торгівлі та укладання в перспективі Угоди про зону вільної торгівлі на тимчасово асиметричній основі;

- ❖ запровадження для України тимчасових вилучень з єдиного митного режиму ЄС;

- ❖ збереження рівня традиційних товарних потоків між Україною і ЄС;

- ❖ поширення на Україну системи преференцій ЄС в повному обсязі пільг, які надаються країнам, що розвиваються, згідно з Ломейськими угодами;

- ❖ реалізація домовленостей між Україною і ЄС про продовження та надання додаткової технічної допомоги за програмою TACIS з питань адаптації українського технічного законодавства до законодавства ЄС;

- ❖ проведення переговорів про взаємне визнання результатів сертифікаційних та акредитаційних процедур ЄС і України.

3. Якими є перспективи вступу України до Європейського Союзу?

Створення демократичної, правової, соціальної держави, як це проголошено в Конституції України, є свідченням саме європейського вибору України та її спрямованості на інтеграцію з Європейським Союзом як одним із найважливіших світових центрів демократії і ринкової економіки.

Підтвердженням того, що саме інтеграція України до ЄС є головним вектором входження України до системи світового господарства, стало затвердження Указом Президента України в червні 1998р. Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу, а у вересні 2000р. — ухвалення Програми інтеграції України до ЄС.

Стратегія інтеграції ставить, а Програма інтеграції — формує основні цілі та пріоритети на період до 2007р. Протягом цього періоду мають бути створені передумови, необхідні для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі.

Перспективи вступу України до ЄС, насамперед, залежать від політики та конкретних дій всіх гілок влади в Україні на шляху досягнення відповідності критеріям, що висуваються до претендентів на вступ до ЄС (так звані Копенгагенські критерії).

Україна сьогодні активізує кроки, розпочаті на шляху трансформації від тоталітаризму та планової економіки до громадянського суспільства та найбільш прийнятної для нашої країни європейської моделі економічного розвитку, що поєднує ринкову економіку з ефективною соціальною політикою. Свідченням ефективності обраного курсу є результати функціонування економіки та економічне зростання, досягнуті протягом 2000-2001рр., що закладає фундамент подальшого наближення до ЄС.

Правомірно виокремити наступні етапні завдання для України на шляху до членства в ЄС:

- ❖ адаптація національного законодавства до законодавства ЄС;

- ❖ вступ до СОТ;

- ❖ трансформація Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і ЄС в угоду про асоціацію (подібну до тих, що були укладені з країнами-кандидатами на вступ до ЄС);

- ❖ підготовка та укладання Угоди про вільну торгівлю з ЄС;

- ❖ гармонізація законодавства України з вимогами Білої книги для країн-кандидатів на вступ до ЄС.

Водночас, слід враховувати, що в найближчі 7-10 років Європейський Союз буде спрямовувати свої зусилля та більшість наявних ресурсів на внутрішнє реформування та прийняття нових членів до свого складу. Отже, Україна має певний інтервал часу, протягом якого, за умови продуктивної роботи Уряду, Верховної Ради України, недержавних організацій, сферою інтересів яких є питання розвитку співробітництва між Україною і ЄС, може суттєво просунути на шляху реформ, наблизитися до виконання Копенгагенських критеріїв членства в ЄС і, тим самим, створити найбільш сприятливі засади для реалізації своїх євроінтеграційних прагнень.

Павло ШИШОЛІН,
перший заступник голови
Державного комітету
у справах охорони державного
кордону України

1. Як вплине процес розширення Європейського Союзу на Україну? Яких заходів необхідно вжити для мінімізації можливих негативних наслідків і максимального використання позитивних моментів?

На нашу думку, проблеми процесу розширення ЄС доцільно розглядати не самотійно, а в контексті загальноєвропейської і загальносвітової ситуації, що розвивається сьогодні під впливом, зокрема, ескалації міжнародного тероризму та проведення державами антиталібської коаліції військової операції в Афганістані. Ці обставини дають підстави прогнозувати збільшення числа мігрантів, які можуть використовувати територію Європи та, зокрема, України.

Україна, за своїм географічним розташуванням, є дуже зручною країною транзиту для незаконних мігрантів, основні категорії яких складають особи з регіонів, що охоплені військовими конфліктами та перебувають під впливом міжнародного тероризму (Афганістан, Пакистан, Ірак, Індія та ін.).

При цьому, слід мати на увазі, що процеси незаконної міграції зараз **практично повністю взяті під контроль організованими злочинними угрупованнями, більшість із яких має міжнародний характер. Особливостями їх діяльності є високий рівень організованості, конспіративності, оснащеності технічними засобами, хороше знання місцевості та порядку охорони кордонів.**

Виходячи з цього, можна стверджувати, що основними загрозами європейській безпеці та безпеці України стає зараз саме **незаконна міграція** і пов'язані з нею явища — терористичні та диверсійні прояви; контрабанда зброї, боєприпасів, наркотичних речовин, засобів терору і диверсій; загальне погіршення криміногенної ситуації і підвищення екологічних, епідеміологічних і епізоотичних ризиків у країнах транзиту та накопичення міграційних потоків.

При цьому, незаконні мігранти потрапляють до України, головним чином, з території Російської Федерації (понад 60% затриманих незаконних мігрантів) і Республіки Білорусь (до 11% затриманих).

Державним комітетом у справах охорони державного кордону України сплановані та здійснені заходи з системної протидії незаконній міграції та іншій злочинній діяльності на державному кордоні. Зокрема — з поетапного **посилення охорони кордону на ділянках з Росією, Білоруссю та Молдовою**, при цьому реформування і розгортання нових підрозділів на північно-східних кордонах проводяться планово, системно, протягом уже двох з половиною років. Удосконалюється теорія і практика охорони кордону, впроваджуються у життя новітні форми і способи оперативно-службової діяльності військ. Розвивається співпраця правоохоронних структур, активно проводяться комплексні довготривалі спільні заходи на рівнях центральних апаратів, регіональних і територіальних органів.

З початку 2001р. прикордонниками затримано **близько 4000** незаконних мігрантів. У результаті превентивно-

профілактичних дій у пунктах пропуску відмовлено у в'їзді в Україну ще **близько 1400** потенційних незаконних мігрантів. Вдалося запобігти переправленню до України **понад 1400 одиниць зброї, більше 3000 шт. боєприпасів, 330 кг наркотиків**. Припинені спроби незаконного переміщення через державний кордон великої кількості товарів і вантажів на загальну суму **понад 21 млн. грн.**

У своїй діяльності Державний комітет у справах охорони державного кордону України виходить з того, що подальша розбудова державного кордону, надання йому цивілізованого європейського вигляду, з одного боку, створить **надійну перепону** для правопорушників і злочинців, а з іншого — сприятиме розвитку трансєвропейського та прикордонного співробітництва, підтриманню **позитивного іміджу** Української держави у світовому співтоваристві.

Східні кордони України — а це більше 2700 км — останнім часом фактично перетворилися на загальноєвропейські кордони. Тому, на нашу думку, вкрай необхідно у протидії незаконній міграції є допомога провідних держав світу, в першу чергу — Європейського Союзу.

Основними перспективними напрямками підтримки з боку ЄС діяльності України в прикордонній сфері, на наш погляд, могли б стати наступні.

Прикордонний менеджмент і візова політика:

- ❖ розвиток системи ефективного та всебічного прикордонного менеджменту на всіх кордонах України;

- ❖ надання підтримки українській стороні в імплементації Програми дій, спрямованих на підтримку режиму державного кордону та прикордонного режиму;

- ❖ підтримка процесу реформування Прикордонних військ України в Державну прикордонну службу України — професійного правоохоронного органу, що відповідав би за ефективну охорону кордону;

- ❖ підтримка дієвого прикордонного співробітництва шляхом надання консультативної, фінансової та експертної допомоги Державній прикордонній службі України та сприяння її діяльності, зокрема, в підвищенні професійного рівня особового складу шляхом вивчення досвіду відповідних служб, що займаються проблемами сучасної імміграційної політики країн-членів ЄС;

- ❖ поглиблення та спрощення сучасного транскордонного співробітництва між Україною і ЄС, країнами-кандидатами на вступ до ЄС та третіми країнами;

- ❖ підтримка намагань України переглянути свою візову політику та привести її у відповідність до міжнародної практики і стандартів ЄС.

Облаштування державного кордону України і переснащення органів охорони кордону:

- ❖ сприяння у доступі до новітніх технологій охорони кордону та пропуску через кордон осіб, транспортних засобів і вантажів;

- ❖ сприяння в оснащенні прикордонних підрозділів сучасними технічними засобами (в т.ч. засобами спостереження, сигналізації, зв'язку та телекомунікації), швидкісною і всепогодною технікою для патрулювання;

- ❖ допомога в будівництві приміщень для прикордонних підрозділів, облаштуванні помешкань для персоналу, в першу чергу, — на "зеленому кордоні" на сході;

- ❖ допомога у відкритті нових пунктів пропуску через державний кордон та облаштуванні існуючих відповідно до міжнародних стандартів.

Ми сподіваємося, що розуміння членами ЄС того, де саме знаходиться основний рубіж стримування нелегальних мігрантів, та усвідомлення нагальної необхідності його посилення будуть сприяти зміцненню загальної безпеки в європейському регіоні.

Валерій ЦИБУХ,
голова Державного комітету
молодіжної політики, спорту і
туризму України

1. Якими є головні проблеми процесу розширення Європейського Союзу? Як він вплине на геополітичну ситуацію на європейському континенті?

Формування в Європі нового інтеграційного простору за участю, як очікується, 28 країн, у політичному аспекті, може, принаймні тимчасово, привести до появи нової лінії розподілу в Європі: країни континенту, що не ввійдуть до складу членів ЄС, можуть на багато років залишитися на узбіччі європейських інтеграційних процесів.

А в економічному аспекті, зміна режиму торгівлі, вірогідно, призведе до погіршення умов українського експорту. Цілоком прогнозуватимемо також зменшення показників в'їзного туризму в Україну з країн Європи, насамперед, — її східної частини.

2. Як вплине процес розширення Європейського Союзу на Україну? Яких заходів необхідно вжити для мінімізації можливих негативних наслідків і максимального використання позитивних моментів?

Головними проблемними моментами майбутнього розширення ЄС для сфери управління якою в Україні доручене Державному комітету молодіжної політики, спорту і туризму, є, безперечно, ті, що пов'язані з правилами перетину державного кордону та нормами сертифікації послуг.

Водночас, розширення ЄС для України означатиме, що і в сфері зовнішньої політики, і в економіці вона ще більшою мірою буде зорієнтована на країни Європейського Союзу.

Виходячи з цієї реальності та стратегічного курсу України на набуття повного членства в ЄС, має здійснюватися безперервна, послідовна й наполеглива робота зі створення умов, що сприяли б наближенню України до відповідності Копенгагенським критеріям.

Хотів би наголосити, що така робота водночас найвищою мірою відповідає інтересам українського суспільства, безвідносно до того, має намір Україна вступати до ЄС, чи ні.

В широкому розумінні, надзвичайно важливим є безумовне виконання положень Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і ЄС та Програми інтеграції України до Європейського Союзу.

В прикладному розумінні, дуже важливим видається налагодження ефективного галузевого діалогу з відповідними європейськими структурами. Переконалими, що завдання з адаптації національного законодавства України до законодавства ЄС та деякі інші набагато ефективніше можуть розв'язуватися за умови встановлення двостороннього зв'язку з конкретними директоратами Європейської Комісії.

Членство в ЄС, на наш погляд, відкриває великі можливості використання організаційно-фінансових механізмів цього об'єднання для підвищення економічної ефективності, зокрема, національної туристичної галузі. Зважаючи на це, через Спеціальне представництво України при ЄС подана заявка про внесення України до перспективних програм співробітництва у сфері туризму, зокрема, до програм фінансової і технічної допомоги, а також — інвестиційних проектів.

Перспективними напрямками співробітництва між Україною і ЄС на етапі, що передуватиме набуттю асоційованого членства, можуть бути, зокрема, наступні:

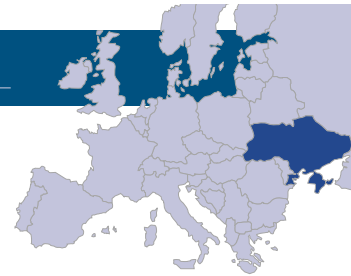
- ❖ обмін досвідом провідних фахівців у галузі туризму України та країн-членів ЄС;
- ❖ створення системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів молодіжних, спортивних і туристичних установ;
- ❖ створення спільного конкурентоспроможного туристичного продукту та його просування на європейський ринок;
- ❖ гармонізація системи стандартизації і сертифікації підприємств туристичного сервісу з відповідними нормами ЄС;
- ❖ поетапне виконання заходів з адаптації законодавчої і нормативно-правової бази у сфері молодіжної політики, спорту та туризму до відповідних норм ЄС;
- ❖ інтегрування інформаційних, молодіжних і туристичних систем до відповідних мереж ЄС;
- ❖ спрощення прикордонних і митних формальностей між країнами-членами ЄС та Україною для туристів і молоді;
- ❖ забезпечення отримання технічної допомоги ЄС, зокрема, в рамках індикативної програми "TACIS-Україна", на розвиток туристичної інфраструктури, у т.ч. розбудову трансєвропейських транспортних мереж.

3. Якими є перспективи вступу України до Європейського Союзу?

Здійснювана в Україні робота зі створення умов для вступу до ЄС, з одного боку, та визнання ЄС європейських прагнень України — з іншого, дають підстави для оптимістичної оцінки перспектив інтеграції. Хоча, звичайно, труднощі економічного та соціального розвитку, наявність певних політичних чинників, неузгодженість нормативно-правової бази є значною перешкодою для вступу України до Євросоюзу.

3. ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Європейський Союз стоїть на порозі п'ятого етапу розширення — безпрецедентного як з точки зору кількості країн, що приєднуються до ЄС найближчими роками, так і глибини перетворень, які необхідно здійснити для того, щоб цей етап став так само успішним, як попередні. Увага України до цього етапу розширення Союзу викликана, в першу чергу, тим, що його здійснення створить принципово нову ситуацію на Європейському континенті та наблизить кордони Європейського Союзу безпосередньо до кордонів України.

Україна розглядає розширення ЄС як важливий фактор, що має загалом позитивне стратегічне значення для майбутнього Європи та об'єктивно відкриває нові, більш широкі можливості співробітництва між Україною і Євросоюзом. В економічній сфері розширення Європейського Союзу виведе його на перше місце — як ринок збуту українських товарів, та на друге місце — як джерело українського імпорту. В політичному аспекті позитивний вплив буде справляти входження до ЄС безпосередніх сусідів України, з якими налагоджено традиційно дружні стосунки.

Однак, реалізація нових можливостей зовсім не є гарантованою. Більше того, в короткостроковій перспективі виникнуть і негативні наслідки, що можуть створити суттєві перешкоди на шляху формування єдиного європейського економічного та політичного простору. Тому в інтересах і ЄС, і, в першу чергу, України вже сьогодні обговорити потенційні негативні наслідки розширення ЄС для неї та визначити механізми, що компенсували б можливі втрати в окремих сферах співробітництва.

ЗАГАЛЬНА ОЦІНКА ПРОЦЕСУ РОЗШИРЕННЯ ЄС

Минулі етапи розширення відбувалися на більш низьких етапах інтеграції ЄС, тому країни, що приєднувалися до Союзу, могли брати участь у формуванні його стратегії та інституційної структури. Вступ нових членів здійснювався через компроміси при зустрічних корективах з боку ЄС, тобто за сценарієм, який навряд чи можна повторити на новому етапі розширення.

Новий етап розширення відбувається на стадії завершення формування економічного та валютного союзу, значного прогресу на шляху формування політичного союзу, поглиблення співпраці у сфері безпеки. Це робить питання такого розширення особливо складним — як у політичному, економічному, так і в правовому та процедурному аспектах. Приєднання нових членів буде супроводжуватись істотними змінами в структурі та механізмі діяльності ЄС, що, безперечно, матиме значні наслідки — як для самого Європейського Союзу і країн-кандидатів, так і для країн-сусідів.

Кожен попередній етап розширення збільшував територію, чисельність населення та сукупний економічний потенціал Союзу, але водночас — зменшував економічні показники в розрахунку на душу населення. Здійснюючи стратегію, спрямовану на розширення свого соціально-економічного та політичного простору, ЄС жертвує поточними інтересами забезпечення максимально високого життєвого рівня членів Співтовариства.

Рішення про наступне розширення ЄС, на відміну від тих, що приймалися на попередніх етапах розширення Євросоюзу, мало скоріше політичне, ніж економічне підґрунтя, і на сьогодні залишається серйозним викликом для майбутнього ЄС. Вступ 12 нових країн (без Туреччини) збільшить територію ЄС на 34%, чисельність населення — на 28%, водночас, сукупний ВВП об'єднання збільшиться при цьому лише на 4,8%. Істотне зниження середнього по ЄС рівня ВВП на душу населення може спричинити невдоволення широких верств населення нинішніх членів ЄС — оскільки вони не будуть миритися зі зниженням свого життєвого рівня заради непевних компенсацій у майбутньому.

Позиції громадян країн-членів стосовно розширення Союзу вже сьогодні є неоднозначними та далекими від одностайної підтримки цього процесу. 43% населення країн ЄС згодні з тим, що Союз має бути розширений за рахунок нових країн-членів; водночас, 35% опитаних не підтримують процес розширення. Виразна більшість прихильників розширення ЄС наявна переважно в країнах з відносно нижчим рівнем економічного розвитку (Греція, Ірландія, Іспанія, Португалія). Натомість, у країнах з високим рівнем розвитку та — що важливо — значним впливом на визначення стратегії ЄС (Велика Британія, Німеччина, Франція) частка прихильників розширення Союзу ледь перевищує третину. Враховуючи рівень розвитку демократії у країнах ЄС (а отже — впливу громадськості на позиції політиків) та ту обставину, що переважна більшість (71%) громадян країн ЄС висловилися за відкладення розширення, за умови виявлення його негативних наслідків, можна зазначити, що процес розширення Союзу може мати непередбачуваний перебіг з точки зору підтримки його громадськістю країн-членів ЄС.

Проте, навіть враховуючи можливі ускладнення в процесі розширення ЄС, політичне рішення про розширення Європейського Союзу вже прийняте, і питання на сьогодні полягає лише у визначенні країн, що приєднуються в рамках “першої хвилі” розширення, та тих необхідних механізмів внутрішніх перетворень ЄС, що створять умови для функціонування розширеного Союзу.

Очевидно, що до “першої хвилі” не потраплять усі країни-кандидати. Проте, не викликає сумніву, що до 2004р. до Євросоюзу приєднуються окремі держави, які межують з Україною. А це створить нову ситуацію безпосереднього сусідства України з ЄС, що може мати для неї важливі наслідки — як позитивні, так і негативні.

Громадяни України оцінюють процес розширення ЄС загалом позитивно. Існує значний потенціал зміцнення європейських орієнтацій населення. Він може бути активізований покращанням відносин України з ЄС, країнами-кандидатами, а також — зацікавленою позицією ЄС і країн-кандидатів стосовно інтеграції України до європейського співтовариства. Зазначену

позицію громадська думка України оцінює як загалом несприятливу: лише 18,4% респондентів вважають, що країни ЄС ставляться до України як до потенційного рівноправного партнера; більшість населення (62,4%) переконана, що члени ЄС або байдужі до можливого членства України в ЄС (35,4%), або ставляться до нього скептично, вважаючи, що Україна не має перспектив вступу до ЄС (27%).

Населення України усвідомлює значне економічне відставання, що стримує українську євроінтеграцію: для найбільшої частини громадян (40%) реальним є вихід нашої держави на економічний рівень провідних країн ЄС через 20 років. Однак, попри це, більшість із них (66%) переконані в необхідності вступу України до ЄС протягом найближчих 5-10 років. Ставлення громадян буде визначатися конкретними результатами співробітництва з розширеним Євросоюзом і тим, чи вдасться мінімізувати можливі негативні наслідки розширення ЄС для України.

ФАКТОРИ ВПЛИВУ ПРОЦЕСУ РОЗШИРЕННЯ ЄС НА УКРАЇНУ

Нижче наводяться фактори, що визначатимуть наслідки впливу розширення ЄС у торговельно-економічній, міграційній і політичній сферах.

Торговельно-економічна сфера

Сучасний стан української економіки та рівень економічного співробітництва з ЄС не зумовлюють ані швидкого вступу України до Євросоюзу, ані її ізоляцію у разі розширення останнього. Наслідки процесу розширення ЄС для України переважною мірою визначатимуться, з одного боку, внутрішніми інституційними та структурними перетвореннями в Євросоюзі в його розширеному вигляді, стратегією зовнішніх відносин ЄС на східному напрямі, а з іншого — здатністю України до ефективних інституційних і структурних перетворень всередині країни.

Проведений аналіз показує, що членство в Союзі протягом останніх 10 років не створювало істотних перешкод для розвитку торговельно-економічних зв'язків з іншими країнами. Переорієнтація країн-кандидатів на розвиток торговельно-економічних зв'язків саме з членами ЄС переважною мірою вже відбулася. Отже, немає достатніх підстав вважати, що саме по собі входження окремих країн до складу ЄС має однозначно призвести до згортання їх торговельно-економічних відносин з Україною.

Експортно-імпортні операції країн-кандидатів з нинішніми членами Євросоюзу вже здійснюються на основі вільної торгівлі, а спільний зовнішній митний тариф, до якого приєднуються нові члени Союзу, є в середньому нижчим, ніж існуючі сьогодні національні митні рівні. Разом з тим, у ряді випадків матиме місце збільшення рівня тарифного захисту. Особливо це стосується країн Балтії, з якими Україна має угоди про вільну торгівлю, що повинні втратити чинність після приєднання цих країн до ЄС. Скорочення українського експорту до країн регіону може коливатися в межах 15-20%.

Структура зовнішньої торгівлі України характеризується невеликою часткою продукції машинобудування та високою питомою вагою товарів з низьким рівнем промислової переробки, що свідчить про несумісність структури української торгівлі та структури її порівняльних (конкурентних) переваг зі структурними пріоритетами розвитку ринку ЄС. Після вступу до ЄС нових країн-членів ця структурна несумісність може закріпитися. Проте, це не є проблемою, що впливає з розширення ЄС, — це проблема значного відставання України від країн-кандидатів за параметрами структурного розвитку економіки.

Розширення ЄС може призвести до загострення конкуренції між українськими виробниками та підприємствами нових членів ЄС на єдиному ринку Євросоюзу. Але це торкнеться переважно підприємств сектору чорної металургії. Проте, цей вплив може бути обмеженим — через приєднання нових членів ЄС до європейських соціальних стандартів і норм захисту довкілля. Україна може навіть посилити свої конкурентні переваги в секторах, особливо чутливих до конкуренції за ціновими параметрами товарів — адже в нових членах Євросоюзу зросте вартість виробництва. Це створить стимули до перенесення окремих, більш простих, виробництв на територію України. Але навряд чи такий розвиток можна віднести до сприятливих з точки зору довгострокової стратегії України.

Позиції українських виробників продукції з підвищеним рівнем доданої вартості в коротко- та середньостроковій перспективі істотно не зміняться — з огляду на незначні поточні обсяги такого експорту до країн-кандидатів. У довгостроковій перспективі вони залежатимуть від досягнення Україною європейських технічних стандартів і європейського рівня якості.

Позиції українських аграрних виробників на розширеному ринку ЄС залежатимуть від двох чинників: по-перше, рівня їх відповідності стандартам Євросоюзу; по-друге, тих змін, яких зазнає його Спільна сільськогосподарська політика. В цьому контексті Україна повинна чітко визначитися з пріоритетними напрямками зближення українських та європейських стандартів і технічних вимог, що застосовуються в сільському господарстві.

Розширення ЄС супроводжуватиметься його активізацією у напрямі просування своїх виробників на ринки третіх країн, отже можна прогнозувати посилення тиску в плані відкриття українського ринку.

Розширення Європейського Союзу введе його на перше місце — як ринок збуту українських товарів та на друге місце — як джерело українського імпорту. Це означає, що динаміка економічних процесів у ЄС досить сильно впливатиме на економічний стан України — враховуючи високий рівень відкритості її економіки. Високий ступінь впливу вимагатиме нових підходів до вироблення та реалізації економічної політики, з урахуванням тенденцій розвитку світогосподарських зв'язків у цілому та економічної кон'юнктури в Європі зокрема.

Водночас, країни СНД (насамперед, Росія) ще протягом тривалого часу утримуватимуть перше місце в українському імпорті. Отже, для зовнішньої торгівлі України буде характерною тенденція зростаючої присутності на ринку ЄС, тоді як в імпорті в коротко- та навіть середньостроковій перспективі (доки не здійснені заходи з радикальної зміни економічної структури та зменшення енергоємності виробництва) залишатиметься домінування країн СНД, і насамперед — Росії.

Загалом, абсолютна більшість проблем для українських експортерів, зумовлених розширенням ЄС, випливає з відставання України від країн-кандидатів у сфері ринково спрямованих соціально-економічних перетворень і за темпом економічної та технологічної модернізації, що зумовлює проблеми конкурентоспроможності у відкритому ринковому середовищі.

Не будучи членом СОТ, Україна не може ефективно протидіяти застосуванню до неї в перспективі додаткових антидемпінгових і компенсаційних заходів з боку нових членів ЄС. Це є ще одним аргументом на користь необхідності вступу України до Світової організації торгівлі, що дасть можливість Україні користуватися відповідними міжнародно визнаними

механізмами захисту своїх власних інтересів у цих питаннях.

У зв'язку з розширенням ЄС, для України дуже важливим стає вирішення питання про покращання режиму торгівлі з ЄС у цілому. Зокрема — стосовно надання Україні статусу країни з ринковою економікою у повному обсязі (а не лише в рамках антидемпінгових розслідувань). У перспективі, засобом вирішення багатьох проблем може стати укладання угоди про вільну торгівлю між Україною і ЄС, що передбачено чинною Угодою про партнерство та співробітництво.

Міграційна сфера

Розширення ЄС буде супроводжуватися впровадженням візового режиму сусідніми країнами-кандидатами, зміцненням прикордонного контролю, посиленням боротьби з нелегальною міграцією. Проблема впровадження візового режиму торкається інтересів мільйонів громадян України, які з різними цілями щорічно відвідують ці країни.

Особливої уваги заслуговує проблема регулювання трудової міграції і забезпечення соціального захисту громадян України. Адже запровадження в країнах-кандидатах європейського порядку регулювання цієї сфери неодмінно призведе до обмеження можливостей працевлаштування громадян України.

Левову частку потоку трудових ресурсів України на Захід складає нелегальна трудова міграція, що вже зараз є фактором напруги в стосунках України з країнами ЄС та країнами-кандидатами.

Водночас, винятково заборонні заходи з боку країн ЄС та країн-кандидатів не вирішать проблему викоринення нелегального працевлаштування українських громадян на їх територіях. У короткостроковій перспективі Україна не зможе лише власними силами вирішити проблему кардинального скорочення безробіття та значного підвищення життєвого рівня населення. Тому пропозиція нелегальної робочої сили з України існуватиме та стимулюватиме попит на неї з боку тіньового сектору економіки країн ЄС, тим самим постійно підживлюючи його.

Для подолання нелегальної трудової міграції необхідні не лише зусилля України (хоча, безумовно, вони мають бути переважними). Необхідною є взаємодія ЄС і країн-кандидатів з Україною у комплексному вирішенні проблем нелегальної трудової міграції — від допомоги у створенні робочих місць в Україні до легалізації трудових міграційних потоків шляхом збільшення відповідних квот. У середньостроковій перспективі необхідне укладання угод України з ЄС щодо трудової міграції і соціального захисту українських працівників за кордоном.

Посилення боротьби з нелегалами в сусідніх країнах-кандидатах, встановлення на кордонах розширеного ЄС антиміграційних бар'єрів у вигляді жорсткого прикордонного та візового режимів (якщо не будуть активізовані спільні зусилля та збільшена допомога Україні), може значною мірою перекласти тягар цієї транснаціональної проблеми на Україну. А це, в свою чергу, може призвести до ускладнення внутрішньої ситуації в Україні. В результаті, Україна може стати проблемною "санітарною" державою на узбіччі європейської спільноти.

Жорсткі прикордонні та візові режими з країнами - новими членами ЄС не вирішать у повному обсязі проблему усунення нелегальної міграції на території Євросоюзу. Навпаки, перетворення України на державу-накопичувач нелегалів може призвести до

дестабілізації її внутрішньої ситуації і тим самим — до утворення зони нестабільності безпосередньо на кордонах Європейського Союзу. Протидія нелегальній міграції в країні ЄС потребує не встановлення бар'єрів на західному кордоні України, а впорядкування, власне, всіх кордонів на схід від Європи та передусім — східних і північних кордонів України, через які до України потрапляє основний транзитний потік нелегалів.

Впровадження візового режиму може мати негативний вплив на свободу пересування українських громадян і на рівень їх добробуту не саме по собі. Візовий режим перетину кордонів, процедури прикордонного контролю, заходи з усунення нелегальної міграції — звичайна міжнародна практика. Але в ситуації України впровадження віз поєднується з негативними факторами внутрішнього характеру: низьким рівнем життя громадян, що змушує їх, зокрема до демпінгу на ринку праці, участі в кримінальному бізнесі тощо; недостатньою правовою культурою, загальною неготовністю великого числа громадян до належної поведінки за кордоном. Саме ці обставини, не в останню чергу, зумовлюють прагнення країн ЄС і країн-кандидатів відгородитися від України бар'єром віз і жорстких процедур прикордонного контролю. Тому, необхідною передумовою мінімізації негативного впливу впровадження візового режиму та посилення правил контролю стосовно українських громадян є, перш за все, приведення у відповідність до стандартів ЄС внутрішньої соціально-економічної ситуації в Україні.

Водночас, ця обставина не виключає необхідності здійснення відповідних адаптаційних заходів до впровадження візового режиму стосовно України: розширення мережі консульських установ, спрощення процедур оформлення документів, встановлення оптимальної вартості віз.

Політична сфера

Після завершення наступного етапу Україна буде безпосередньо межувати з Євросоюзом — сумарна протяжність кордону України з ЄС сягне 1400 км. Це якісно нова політична ситуація у відносинах Україна-ЄС. Вона значною мірою визначить як характер цих стосунків, так і перспективи подальшого розвитку України.

В інтересах Євросоюзу — забезпечити мир і стабільність поблизу своїх кордонів, мати своїми сусідами політично стабільні, демократичні й економічно розвинуті держави з прогнозованою і дружньою зовнішньою політикою. Тому слід очікувати зростання політичного тиску ЄС на Україну, насамперед, у напрямі зміцнення демократичних інституцій, забезпечення прав людини, свободи ЗМІ, посилення боротьби з організованою злочинністю та корупцією у владних структурах. Очевидно, цей тиск буде найбільш відчутним протягом наступних місяців, з огляду на наближення парламентських виборів в Україні. Від їх прозорості, демократичності, відповідності європейським нормам будуть залежати подальші відносини ЄС з Україною і загалом перспективи європейської інтеграції країни.

Наближення ЄС до українських кордонів на фоні розвитку Спільної європейської політики безпеки і оборони дасть змогу Україні взяти більш активну участь у зміцненні безпеки на континенті. Саме у сфері безпеки Україна вже сьогодні може зробити реальний внесок у забезпечення стабільності в зоні інтересів ЄС — у галузі миротворчості, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, стратегічних транспортних перевезень тощо.

Вступ до ЄС держав, з якими Україна має традиційно добрі стосунки, та отримання ними відповідних квот у керівних органах Союзу (Рада ЄС, Європейська Комісія) може сприяти просуванню українських інтересів у ЄС, дозволить використовувати напрацьовані механізми регіонального співробітництва для поглиблення контактів з Європейським Союзом.

Розширення ЄС супроводжується поглибленням співпраці Євросоюзу з Росією. Отже, рух України до Європи, крім іншого, зумовлюватиметься рівнем характером її відносин з РФ. Це означає, зокрема, необхідність поглиблення економічного співробітництва з Росією для зміцнення національної економіки — як основи реалізації власних політичних цілей у Європі. На думку експертів УЦЕПД, саме в такому контексті слід розглядати поширену зараз у певних політичних колах України тезу “До Європи — разом з Росією”.

Загалом, наближення ЄС до українських кордонів об’єктивно зміцнює вплив європейської спільноти на Україну. В політичному плані, цей процес можна розглядати як позитивний — такий, що сприяє запровадженню в Україні європейських стандартів. Водночас, трансформація ЄС може спричинити чимало проблем для України. Очевидно, що характер та рівень взаємовідносин України з розширеним ЄС, загалом перспектива української євроінтеграції, в першу чергу, будуть залежати від внутрішніх трансформацій в Україні, від створення умов для стабільного демократичного розвитку, підйому вітчизняної економіки.

ПРОПОЗИЦІЇ

З метою отримання позитивних результатів і мінімізації негативних наслідків, пов’язаних із розширенням ЄС, необхідно вжити наступних заходів.

В економічній сфері

Кабінету Міністрів України:

- ❖ у I кварталі 2002р. здійснити аналіз виконання Програми інтеграції України до Європейського Союзу, введеної у дію Указом Президента України №1072 від 14 вересня 2000р., з метою: оцінки отриманих проміжних результатів; виявлення додаткових можливостей співробітництва, що відкриваються внаслідок розширення ЄС; визначення відповідності цілей Програми обсягам її ресурсного забезпечення; пошуку додаткових ресурсів для реалізації Програми. За результатами аналізу внести корективи до Програми;

- ❖ провести додаткові переговори з Європейською Комісією, країнами-членами ЄС і країнами-кандидатами з питання надання Україні дієвої підтримки щодо прискорення її вступу до СОТ, усунення перешкод для вступу шляхом застосування до України умов, не менш сприятливих, ніж до інших країн, що протягом останнього часу набули членства в цій організації (Грузія, Киргизія, Молдова);

- ❖ одночасно з вирішенням основних питань вступу України до СОТ створювати підґрунтя для активного переговорного процесу між Україною і ЄС стосовно укладання Угоди про зону вільної торгівлі. При цьому, слід вважати за необхідне отримання згоди ЄС на укладання такої угоди на тимчасово асиметричній основі, що полегшить доступ українських експортерів на ринки країн ЄС при збереженні тимчасових обмежень імпорту окремих товарів і послуг в Україну, відповідно до положень ГАТТ/СОТ. До укладання Угоди про зону вільної торгівлі започаткувати переговори стосовно часткової лібералізації торгівлі в секторах, що становлять для України найбільший інтерес (з акцентом на галузі, які є основою експортного потенціалу та визначають перспективи технологічного

розвитку України). За результатами переговорів, розробити відповідні програми реструктуризації економіки та зовнішньоекономічної діяльності України;

- ❖ провести переговори з Європейською Комісією, країнами-членами ЄС, країнами Балтії з метою подовження дії існуючих двосторонніх угод про вільну торгівлю з Україною на перехідний період (після вступу зазначених країн до ЄС і до повної реалізації ними всіх зобов’язань, визначених угодами про вступ). Передбачити при цьому тимчасові вилучення з єдиного митного режиму ЄС стосовно імпорту товарів до зазначених держав з України, за умов споживання такого імпорту виключно в межах митної території відповідної країни-імпортера (з гарантіями проти реекспорту в інші країни-члени ЄС);

- ❖ удосконалити існуючі механізми отримання та використання всіх форм технічної допомоги з боку ЄС та його країн-членів стосовно сфери гармонізації українського законодавства з європейським і забезпечення інституційного розвитку України відповідно до стандартів ЄС. Провести з цього питання громадські слухання; за їх результатами розробити пропозиції і вжити конкретних заходів з метою підвищення ефективності механізмів реалізації зазначеної технічної допомоги, зокрема, за Програмою *TACIS*, підвищення відповідальності за впровадження отриманих рекомендацій у процес прийняття державних рішень;

- ❖ вжити заходів зі збереження рівня традиційних товарних потоків між Україною і ЄС під час і після його розширення, зокрема, шляхом започаткування консультацій і переговорів з Європейською Комісією щодо збільшення квот на продукцію української чорної металургії і на інші “чутливі” товари, орієнтовані на середньорічні (протягом останніх п’яти років) обсяги українського експорту таких товарів до країн-кандидатів на вступ до ЄС;

- ❖ вжити заходів з підвищення конкурентоспроможності української транспортної системи. З цією метою:

- проаналізувати стан справ у секторі міжнародних перевезень і розробити план заходів із приведення транспортних засобів та інфраструктури у відповідність до стандартів і сертифікаційних вимог ЄС;

- провести переговори з країнами-кандидатами на вступ до ЄС з приводу заходів, які б запобігли падінню обсягів перевезень і прикордонних транспортних потоків;

- вжити заходів з розширення спільної транспортної системи шляхом розвитку інфраструктурних мереж (національна мережа міжнародних транспортних коридорів, пункти пропуску через державний кордон);

- підготувати пропозиції і провести переговори з ЄС, Росією, партнерами по ОЧЕС, ГУУАМ, іншими міжнародними організаціями щодо найбільш ефективного використання існуючих і створюваних транспортних магістралей.

Міністерству економіки та з питань європейської інтеграції України проаналізувати можливі наслідки впливу розширення ЄС на прикордонну торгівлю та внести відповідні пропозиції.

З метою активного залучення областей України до співробітництва в рамках євро регіонів (“Буг”, “Карпатський”, “Верхній Прут”, “Нижній Дунай”) надати державну підтримку розвитку регіональної інфраструктури економічної та зовнішньоекономічної діяльності. Механізм державної підтримки підприємств у регіонах має бути законодавчо приведений у відповідність до норм ЄС і принципів ГАТТ/СОТ, одночасно

забезпечуючи захист внутрішнього ринку від імпорту, який є предметом забороненого субсидування.

У сфері міграції та гуманітарного обміну

Активізувати співпрацю з ЄС у спільній протидії нелегальній міграції. З цією метою:

- ❖ завершити процес переговорів, затвердити (в першій половині 2002р.) та розпочати реалізацію широкомасштабного Спільного плану дій України та ЄС у галузі юстиції і внутрішніх справ;

- ❖ вступити до Міжнародної організації міграції (МОМ), де Україна є спостерігачем з 1993р. Повноцінне членство забезпечить суттєве збільшення інформаційної, технічної та матеріальної допомоги Україні з боку МОМ у боротьбі з нелегальною міграцією;

- ❖ виступити з ініціативою стосовно запровадження в Україні комплексної багатосторонньої програми стабілізації міграційної ситуації, одним з елементів якої був би її моніторинг за участю міжнародних організацій (ЄС, ОБСЄ, МОМ). Це підвищило б можливості залучення технічної допомоги ЄС та інших міжнародних організацій для посилення матеріально-технічного забезпечення східного та північного кордонів України, фінансування процедури депортації нелегальних мігрантів;

- ❖ активізувати співробітництво в рамках Програми TACIS (зокрема, щодо важливого для України проекту обладнання східних кордонів).

Верховній Раді України:

- ❖ розглянути та прийняти Постанову “Про основні засади регулювання міграційних процесів”;

- ❖ прискорити розгляд важливого, з огляду на нинішню ситуацію, законопроект “Про порядок надання притулку в Україні іноземцям та особам без громадянства”, акцентуючи увагу на дотриманні прав людини та на ресурсному забезпеченні виконання цього Закону;

- ❖ внести зміни та доповнення до пункту 6 статті 18 Закону України “Про зайнятість населення”, якими передбачити правову відповідальність і механізм контролю за виконанням умов контрактів суб'єктами підприємницької діяльності, які займаються посередництвом у працевлаштуванні громадян України за кордоном. Це створить додаткові правові важелі для боротьби з нелегальним експортом робочої сили.

Адміністрації Президента України:

- ❖ з метою забезпечення комплексності та координації діяльності державних органів у сфері міграції протягом I кварталу 2002р. розглянути можливість та опрацювати питання створення Міжвідомчої комісії з питань міграції. У разі прийняття позитивного рішення, підготувати проект відповідного Указу Президента України.

Кабінету Міністрів України:

- ❖ вдосконалити механізми відповідальності юридичних і фізичних осіб, які з метою особистого збагачення надають запрошення на в'їзд на територію України потенційним мігрантам;

- ❖ до кінця 2001р. (в рамках виділених на цей рік коштів) разом із Сумською обласною державною адміністрацією вирішити питання щодо обладнання табору для утримання незаконних мігрантів при Сумському прикордонному загоні. Протягом 2002р.,

згідно з Указом Президента України “Про заходи щодо боротьби з незаконною міграцією” №22 від 18 січня 2001р., забезпечити (разом із місцевою владою) створення в АР Крим постійно діючих регіональних пунктів збору іноземців та осіб без громадянства. Розглянути питання створення додаткових (крім єдиного нині в Україні, в Одеській області) центрів тимчасового прийому та розміщення біженців;

- ❖ протягом I половини 2002р. провести консультації з урядовими структурами прикордонних країн-кандидатів з метою розробки спільних програм адаптаційних процедур, що супроводжуватимуть впровадження візового режиму (встановлення оптимальної ціни візи, розширення мережі консульських установ, спрощення процедур оформлення документів).

Міністерству праці та соціальної політики України разом з Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України та Національним центральним бюро Інтерполу в Україні провести моніторинг діяльності організацій, що займаються посередництвом у працевлаштуванні громадян за кордоном.

Міністерству освіти і науки України провести перевірку діяльності вузів країни в частині надання ними запрошень на навчання іноземців.

У політичній сфері

Верховній Раді України:

- ❖ внести до порядку денного парламентських слухань з питань реалізації державної політики інтеграції до Європейського Союзу проблеми впливу розширення ЄС на Україну. За результатами засідання підготувати пакет пропозицій з цього питання.

Міністерству закордонних справ України:

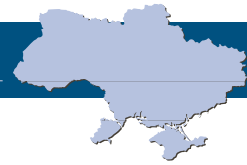
- ❖ в рамках Комітету з питань співробітництва між Україною і Європейським Союзом провести обговорення з представниками ЄС негативних наслідків розширення Євросоюзу для України з метою підготовки спільного документу щодо їх мінімізації;

- ❖ активізувати переговори з сусідніми країнами, насамперед, з Росією і Білоруссю, щодо підписання міжурядових угод про приймання та передачу осіб, які перебувають на території держав нелегально (реадмісія). Синхронізувати цей процес з укладанням відповідних документів між Україною і країнами-членами ЄС;

- ❖ виступити з ініціативою проведення в I половині 2002р. міжурядового форуму за участю України, Польщі, Румунії, Угорщини з проблем координації національних візових політик, мінімізації можливих негативних наслідків запровадження візових режимів на кордонах з Україною. Українській частині Ради з питань співробітництва Україна-ЄС ініціювати обговорення умов вилучення України з “негативного” візового списку країн-членів ЄС;

- ❖ разом з Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України, із залученням керівників обласних державних адміністрацій прикордонних регіонів підготувати спільно з Угорською стороною (та іншими сусідніми країнами) концепції розвитку прикордонних областей із залученням фінансування ЄС.

На думку експертів УЦЕПД, реалізація цих заходів сприятиме більш повному використанню можливостей, що відкриваються для України з розширенням ЄС, та мінімізації негативних наслідків цього процесу. ■

РОЗШИРЕННЯ ЄС І УКРАЇНА:

ПОГЛЯД З ЦЕНТРАЛЬНО-ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН-КАНДИДАТІВ

Александр ДІМІТРОВ,
Надзвичайний і Повноважний
Посол Республіки Болгарія
в Україні

1. Якими є головні проблеми процесу розширення Європейського Союзу? Як він вплине на геополітичну ситуацію на європейському континенті?

Природно обговорювати поставлені питання в контексті часу, в якому ми живемо. Багато що змінилося внаслідок загрози, якою є міжнародний тероризм. Замах на США 11 вересня 2001р. поставив цілий ряд питань перед світовою спільнотою. Необхідно відзначити, що кожна окрема держава демонструє свою міжнародну відповідальність.

З огляду на ситуацію, що склалася, абсолютно нормальним є те, що в процесі приєднання до ЄС перед країнами-кандидатами будуть поставлені більш високі вимоги. Про це нещодавно інформував і Комісар з питань розширення ЄС Г. Ферхойген в інтерв'ю *Financial Times*. Нові члени Союзу вже на момент вступу мають запровадити європейські стандарти забезпечення зовнішньої і внутрішньої безпеки. Щоб справитися з новими викликами часу, необхідна тісна співпраця в таких сферах, як правосуддя, забезпечення пропускового режиму на кордонах, боротьба з "відмиванням" грошей. ЄС категорично довів, що не буде рахуватися з винятками у візових обмеженнях шенгенських країн. Це означає, що Литва й Польща, що належать до першої групи країн - імовірних нових членів, переговори з якими досягли завершальної стадії, також матимуть візи на зовнішніх кордонах Євросоюзу.

Інша проблема процесу розширення — необхідність більшої поінформованості громадян. ЄС і держави-кандидати повинні краще пояснювати своїм громадянам засади приєднання нових держав до спільноти. Необхідно знати не лише переваги, але й недоліки, знати, що виграє і що програє кожна країна за умови вступу до Союзу. Лише тоді не будуть ставитися з підозрою до членства в ЄС.

Розширення ЄС — незворотний процес. Те, що сталося у Вашингтоні та Нью-Йорку, зміцнило рішучість країн-членів завершити процес, щоб перетворити Європу на єдиний простір стабільності й безпеки.

2. Який досвід співробітництва Болгарії з Європейським Союзом є найбільш корисним для України? Якими є перспективи вступу України до ЄС?

Республіка Болгарія завершить переговори з ЄС до 2004р. Це передбачає, що в 2006р. вона буде повноправним членом спільноти. Нашій країні відведене місце в другій групі для вступу. Виконано цілий ряд вимог, які висуває ЄС до членства в Союзі. Так, Болгарія вже має міцну правову базу ринкової економіки. Має відбутися прийняття важливого закону, що дозволить іноземцям купувати землю. Це вдихне життя в ринки капіталів і землі та привабить значні інвестиції. Правосуддя має відповідати потребам суб'єктів економіки, щоб допомогти в проведенні економічних реформ.

Болгарське законодавство гармонізоване з нормами європейської спільноти. Необхідно відзначити, що саме прийняття законів є лише частиною процесу. Реформа судової системи — це довготривалий процес. Складнішою й істотною частиною є реальне застосування законів. Ми передбачаємо, що до кінця 2001р. в рамках головування в ЄС Бельгії ми зможемо відкрити ще сім глав переговорів з приєднання, що є серйозним кроком уперед.

Представники європейської спільноти бачать позитивну роль Болгарії у регіоні. Оцінюється її стабілізуюча роль на Балканах. Все те, що ми зробили до цього часу і продовжимо робити в майбутньому, послужить на користь Україні.

Як приклад, розв'язання проблеми поінформованості: в Софії вже існує Інформаційний центр, що реалізує комунікаційну стратегію, яка має на меті максимальне залучення болгарських громадян до ідей і функцій ЄС, до перебігу переговорів. Центр є місцем проведення постійних форумів і дискусій, пов'язаних із європейською інтеграцією.

Для вступу до ЄС Україна має пройти той самий шлях, що й Болгарія до цього моменту. Йдеться передусім про хід реформ в Україні та адаптацію з європейським законодавством і нормами. Важливим моментом цього шляху є досягнення українського Уряду у вирішенні питань з Паризьким клубом кредиторів, Світовим банком і

МВФ. Ці зобов'язання свідчать про серйозність намірів України йти шляхом демократичних перетворень. Подальші зусилля в здійсненні реформ і виконанні необхідних вимог ЄС створять передумови, необхідні для її вступу до європейських структур.

3. Як вплине вступ Болгарії до Європейського Союзу на її двосторонні відносини з Україною? Яких заходів необхідно вжити для мінімізації можливих негативних наслідків і максимального використання позитивних моментів?

Розширення ЄС — неминуче. Болгарія виявила своє бажання і працює для якнайшвидшого завершення європейського об'єднання. А коли йдеться

про об'єднання — природно шукати й будувати взаємовідносини на позитивних моментах. Це те, що нас зближує.

ЄС створений на засадах відкритості, тісних зв'язків і вільного руху. Це і є відправною точкою наших двосторонніх відносин, що динамічно розвиваються. Їх основним компонентом є постійний політичний діалог на різних рівнях, що має позитивний вплив на весь комплекс співробітництва. Наші відносини базуються на основі спільної тези про стратегічне партнерство.

Ми маємо багато спільних інтересів регіонального та глобального масштабу. Ідентичність стратегічних цілей інтеграції до європейських структур є міцною базою для співробітництва наших країн у майбутньому. ■

Tiit НАБЕР,
Надзвичайний і Повноважний
Посол Естонської Республіки
в Україні

1. Якими є головні проблеми процесу розширення Європейського Союзу? Як він вплине на геополітичну ситуацію на європейському континенті?

Очевидно, проблематика розширення Європейського Союзу визначається масштабністю інтеграційних трансформацій і фактором часу. Приєднання до ЄС країн Центральної і Східної Європи, безумовно, позитивно позначиться на геополітичній ситуації на континенті. Європа об'єднується, розширюється співробітництво між країнами в різних галузях. Зростає вплив європейського співтовариства на міжнародну політику, зміцнюються його позиції у гео економічних процесах. У свою чергу, рух ЄС на схід розширює зону стабільності та безпеки. Стратегічні цілі естонської політики безпеки — зміцнення стабільності євроатлантичного регіону, повноцінне членство в ЄС, збереження та поглиблення добросусідських зв'язків з державами регіону.

2. Який досвід співробітництва Естонії з Європейським Союзом є найбільш корисним для України? Якими є перспективи вступу України до ЄС?

У грудні 1997р. на Люксембурзькому самміті Рада ЄС прийняла рішення про початок переговорів

про вступ Естонії до Європейського Союзу. Естонія активно розвиває практичне співробітництво з ЄС і країнами-кандидатами, продовжує внутрішню підготовку вступу до ЄС. Думаю, наш досвід становить інтерес для України. До речі, ми проводили спільні семінари з українськими партнерами з фінансової тематики, митних проблем.

Наша країна підтримує цілі та пріоритети ЄС стосовно України, вважаючи Україну одним із своїх зовнішньополітичних пріоритетів, високо цінуючи її роль у контексті безпеки та стабільності всієї Європи.

Перспективи вступу України до ЄС визначаються реалізацією діючих домовленостей і угод, у т.ч. Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і ЄС. Виконання домовленостей зміцнює і розвиває партнерство. Членство України в ЄС — питання майбутнього.

3. Як вплине вступ Естонії до Європейського Союзу на її двосторонні відносини з Україною? Яких заходів необхідно вжити для мінімізації можливих негативних наслідків і максимального використання позитивних моментів?

Політичні відносини між Естонією та Україною дуже добрі. У нас є чимало можливостей розвивати економічне співробітництво. Відзначу, що Україна є третьою країною за обсягом інвестицій, що вкладаються Естонією в економіку інших держав. Вступ Естонії до ЄС призведе до певних змін. Доведеться денонсувати двосторонній договір про вільну торгівлю. Це може позначитися на обсягах торгівлі. У свою чергу, зміна мит може вплинути на поставки деяких видів українських товарів, наприклад, металопродукції. Але це станеться не скоро. Головним є те, що вступ Естонії до ЄС відкриває нові можливості торгово-економічного співробітництва з Україною, можливості залучення додаткових коштів для виконання нових спільних проєктів. ■

Андріс ВІЛЦАНС,
Надзвичайний і Повноважний
Посол Латвійської Республіки
в Україні

1. Якими є головні проблеми процесу розширення Європейського Союзу? Як він вплине на геополітичну ситуацію на європейському континенті?

Наступне розширення Європейського Союзу є безпрецедентним як за масштабами, так і за наслідками не лише для Європи, але й для всього світу. Очевидно, що такий процес за визначенням не може бути легким і просто зобов'язаний супроводжуватися проблемами різного рівня складності.

Окрім з цих проблем, наприклад, інституційний устрій, розподіл компетенцій або аграрна політика ЄС, досить добре усвідомлені й широко обговорюються як політиками, так і широкою громадськістю.

Інші ж проблеми поки що привернули увагу в основному академічних кіл або вузьких фахівців. Серед них можна назвати проблему мовної різноманітності: якщо навіть 12 офіційних мов породжують певні труднощі, то як бути з 25 й більше мовами? Проблема, на перший погляд, другорядна, але дуже делікатна й може піднести неприємні сюрпризи, якщо вчасно не буде знайдений розумний компроміс між прагненням до ефективного функціонування ЄС та необхідністю збереження культурної різноманітності в об'єднаній Європі.

І це лише невелика ілюстрація до основного виклику, зумовленого розширенням ЄС: як домогтися того, щоб прийом нових членів не лише не знизив дієздатність та ефективність функціонування ЄС, але й істотно зміцнив позиції "бабусі" Європи на світовій арені.

Якщо говорити про геополітичні та гео-економічні наслідки розширення ЄС, то дуже важливим є розширення зони "євро" та нові можливості вироблення й реалізації спільної зовнішньої та оборонної політики, оскільки особисто мені здається небезпідставною точка зору тих аналітиків, які вважають, що Європа не може розраховувати на те, що США завжди будуть брати участь у вирішенні європейських конфліктів.

2. Який досвід співробітництва Латвії з Європейським Союзом є найбільш корисним для України? Якими є перспективи вступу України до ЄС?

Латвія дійсно має чималий досвід у питаннях євроінтеграції, який готова передати Україні. В процесі політичних консультацій визначилися наступні основні сфери співробітництва Латвії та України з питань євроінтеграції: гармонізація законодавства з нормами ЄС у галузі конкурентної політики, стандартизації і сертифікації, митних процедур і

навколишнього середовища; адміністративна реформа й підготовка державних службовців; економічні реформи, зокрема, приватизація, земельна реформа, банківський сектор та ін.

Більше того, це вже не лише благі наміри, але й реальна практика. Ще в 2000р. фахівці України ознайомилися з нашим досвідом упорядкування земельного кадастру, організацією роботи Парламенту з питань узгодження законодавства з нормами ЄС.

Реалізується також проект навчання державних і муніципальних службовців. Під час недавнього візиту міністра навколишнього середовища та регіонального розвитку Латвії до Києва досягнута домовленість про передачу досвіду організації роботи Фонду навколишнього середовища, при створенні якого свого часу ми скористалися допомогою фахівців країн ЄС.

Що ж стосується перспектив вступу України до ЄС, то мені здається, що дуже багато залежить від політичної волі самих українців і їх лідерів. Я стверджую це, спираючись на досвід своєї країни. Впевнений, що якби в Латвії не існував певний консенсус, як у суспільстві, так і серед політичної еліти, з питання про членство в ЄС, то ми не змогли б домогтися таких результатів у проведенні необхідних реформ і, отже, у переговорному процесі про вступ до Союзу. Китайське прислів'я каже, що навіть шлях у тисячі лі починається з першого кроку. Видається, що для України таким першим великим кроком міг би стати вступ до СОТ, що істотно сприяло б її зближенню з ЄС.

3. Як вплине вступ Латвії до Європейського Союзу на її двосторонні відносини з Україною? Яких заходів необхідно вжити для мінімізації можливих негативних наслідків і максимального використання позитивних моментів?

Я думаю, що вступ Латвії до ЄС відчутно не вплине на наші двосторонні стосунки, принаймні — не вплине негативно. Знаю, що в Україні дуже болісно сприймається впровадження візового режиму із сусідніми країнами - кандидатами до ЄС. Що ж стосується Латвії, то візовий режим з Україною впроваджений ще в 1993р. і мало чим відрізняється від вимог Шенгенської угоди. Скасування (якщо таке знадобиться) режиму вільної торгівлі промисловими товарами також мало позначиться на економіці двох країн (за шість місяців 2001р. Латвія експортувала до України товарів на суму \$16,7 млн., а імпортувала — на \$21,7 млн., що складає 1,6% і 1,3% загального товарообігу Латвії, відповідно).

Крім того, якщо існують побоювання з приводу можливої втрати ринків, то дозволяйте запитати, хто або що заважає українським бізнесменам більш активно інвестувати в економіку країн-кандидатів до ЄС і тим самим міцно закріпитися на "плацдармі", який у перспективі обіцяє доступ до величезного ринку ЄС?

Що ж стосується виграшу, то він може виявитися істотним. Наприклад, після вступу до ЄС Латвія зможе надати більш масштабну та кваліфіковану консультативну, технічну й іншого роду допомогу, ніж дозволяють наші можливості зараз. Латвія як член Союзу зможе брати участь у прийнятті рішень, в т.ч. — з питань, що стосуються відносин України та ЄС. ■

Донатас ТАМУЛАЙТІС,
Тимчасовий Повірений
у справах Литовської
Республіки в Україні

1. Якими є головні проблеми процесу розширення Європейського Союзу? Як він вплине на геополітичну ситуацію на європейському континенті?

Всередині Європейського Союзу ясно виражена політична воля стосовно розширення цієї організації. Тому проблеми розширення ЄС є виключно економічними. Для країн-кандидатів — це проблеми, пов'язані зі втіленням *acquis communautaire*; для самого ЄС — це проблема реформування інституцій і деяких галузей спільної політики.

Розширення ЄС позитивно вплине на геополітичну ситуацію у Європі. При вступі країн Центральної і Східної Європи до ЄС на схід пошириться зона безпеки та стабільності, в цих країнах будуть створені передумови забезпечення економічного й соціального добробуту. Країни Європейського континенту, що межують з ЄС, матимуть економічно сильного та стабільного сусіда, відкритого до діалогу й співробітництва з усіх питань. Європа стане ще більш об'єднаною, зміцніє її вплив на міжнародну політику та світовий ринок.

2. Який досвід співробітництва Литви з Європейським Союзом є найбільш корисним для України? Якими є перспективи вступу України до ЄС?

На думку офіційної Литви, членство України в ЄС залежить, насамперед, винятково від самої України — її волі та зусиль, докладених до інтеграції у цей єдиний політичний, економічний і культурний простір, прийняття деяких правил функціонування цього

товариства. Хоча в самому ЄС модель його подальшого розвитку є поки що не зовсім ясною, на наш погляд, до України не будуть застосовуватися жодні додаткові геополітичні перешкоди на шляху її входження до Союзу. У цьому контексті є важливим зміцнення інституційного співробітництва між ЄС та Україною у рамках Угоди про партнерство та співробітництво.

Литва, як країна-кандидат, має змогу поділитися з Україною досвідом переговорів з ЄС щодо членства, реформ різних галузей господарства, освоєння технічної допомоги ЄС. Наша країна має чималий досвід співробітництва з різними інституціями ЄС та участі в спільних програмах, що міг би бути цікавим і корисним для України.

3. Як вплине вступ Литви до Європейського Союзу на її двосторонні відносини з Україною? Яких заходів необхідно вжити для мінімізації можливих негативних наслідків і максимального використання позитивних моментів?

Вступ Литви до ЄС суттєво не змінить традиційно добрих двосторонніх стосунків з Україною. Звісно, окремі аспекти економічних відносин можуть змінитися. Литва, стаючи учасником спільного Європейського ринку, у своїх відносинах з третіми країнами буде зобов'язана дотримуватися встановлених Європейським Союзом норм. Після вступу до ЄС Литва не тільки залишиться надійним партнером у двосторонньому та регіональному співробітництві, але й, як член ЄС, що добре знайомий з Україною, з її проблемами і цілями, зможе позитивно впливати на формування позиції ЄС стосовно України. ■

Марек ЗЮЛКОВСЬКІ,
Надзвичайний і Повноважний
Посол Республіки Польща
в Україні

1. Якими є головні проблеми процесу розширення Європейського Союзу? Як він вплине на геополітичну ситуацію на європейському континенті?

Очевидним є той факт, що розширення Європейського Союзу буде подією, яка матиме вплив не лише на Польщу та Україну, але й на всю

Центральну і Східну Європу. Нові перспективи відкриваються як перед країнами-членами, так і перед їх найближчими сусідами, які для свого розвитку зможуть скористатися новими умовами, що супроводжуватимуть розширення Євросоюзу.

В Україні звикли розглядати процес розширення ЄС як небезпечне явище, що несе загрозу ізоляції від решти світу, відсічі від Західної Європи. Це — непорозуміння. З огляду на задекларовану Україною проєвропейську орієнтацію зовнішньої політики, наближення Євросоюзу до українських кордонів треба сприймати як явище всебічно позитивне.

Часто говорять про проблеми, що можуть виникнути від розширення ЄС, натомість рідко або й зовсім не згадують про те, що польські регіони, які межують із Закарпаттям, Львівщиною і Волинно, будуть розвиватися швидше, стануть заможнішими, приваблившими для нових інвесторів, що безперечно матиме також позитивний вплив на Україну. Прекрасними прикладами цього можуть бути

польські регіони, що межують з Німеччиною і завдяки сусідству з цією країною Євросоюзу, інтенсивно розвивають транскордонну діяльність у рамках єврорегіонів, реалізуючи проекти в різних галузях економіки, від транспортних і комунікаційних до проектів у галузях екології і науки.

2. Який досвід співробітництва Польщі з Європейським Союзом є найбільш корисним для України? Якими є перспективи вступу України до ЄС?

Вступ Польщі до ЄС є зараз однією з найважливіших цілей польської зовнішньої політики. Ми впевнені, що участь нашої країни в побудові об'єднаної Європи принесе користь усьому польському суспільству, створить кращі, ніж теперішні, умови для його розвитку. З 1998р. триває складний переговорний процес щодо приєднання, який на цей час вкладається в повні 18 розділів. Уряд і Парламент докладають багато зусиль, аби пристосувати положення законодавчих актів та адміністративних процедур до європейських норм. Новий Кабінет Міністрів надає великого значення більшій ефективності цього процесу, чому, серед іншого, має слугувати одне з перших рішень нового прем'єр-міністра, а саме — включення Установи Комітету європейської інтеграції до складу Міністерства закордонних справ.

Членство Польщі в ЄС повинно сприйматися над Дніпром як передвістя інтенсифікації з боку Брюсселя діалогу з Україною як із сусідньою з ЄС державою, що має у структурі Євросоюзу партнера, зацікавленого розвитком таких взаємин. Якою мірою буде використаний цей шанс, залежатиме настільки ж від Європейського Союзу, наскільки й від самої України.

3. Як вплине вступ Польщі до Європейського Союзу на її двосторонні відносини з Україною? Яких заходів необхідно вжити для мінімізації можливих негативних наслідків і максимального використання позитивних моментів?

З членством у ЄС пов'язані зміни в усіх сферах життя до механізму взаємин із найближчими сусідами включно. Східні кордони Польщі стануть кордонами Європейського Союзу; іноземці, які перебуватимуть у нашій країні, одночасно перебуватимуть на території Євросоюзу. Ця ситуація пов'язана з необхідністю застосування до громадян сусідніх держав тих положень права, що передбачаються європейським законодавством, зокрема — Шенгенською угодою.

Звідси виникає можливість запровадження Польщею візового режиму, що викликає велику стурбованість в Україні. Сьогодні ми не знаємо, коли це станеться. Не знаємо також, які механізми при цьому будуть застосовуватися, проте можна припустити, що процес запровадження віз супроводжуватиметься розвитком мережі польських консульств в Україні, а також гнучкої візової політики, завдяки чому вдалося б зберегти досягнутому протягом останніх 10 років інтенсивність польсько-українських контактів. Польща зацікавлена в цьому не менше, ніж Україна.

Принагідно варто зазначити, що візи не є інструментом, який використовують демократичні держави з метою обмеження контактів своїх громадян і свободи їх пересування. Це інструмент, покликаний сприяти порядку на кордоні, боротьбі з такими негативними явищами, як нелегальна міграція, контрабанда, робота на "чорному ринку", торгівля людьми — проблемами, знайомими як Варшаві, так і Києву. ■

Александру ЛіКА,
радник Посольства Румунії
в Україні

1. Якими є головні проблеми процесу розширення Європейського Союзу? Як він вплине на геополітичну ситуацію на європейському континенті?

На наш погляд, у Європі існують дві протилежні тенденції: до інтеграції та, навпаки, до дезінтеграції і фрагментації. З одного боку, багато країн і їх громадяни прагнуть стати частиною єдиної європейської спільноти, зламати кордони між собою. З іншого боку, ми є свідками тиску вимог визнання національності в якості основи державотворення, створення нових кордонів і нових бар'єрів відповідно до критеріїв етнічної належності.

Синхронізація розвитку східноєвропейських держав з перебігом європейської еволюції не є процесом, позбавленим перешкод, особливо на фоні сучасних процесів глобалізації. Одночасно антиглобалістські погляди дають все більше про себе знати в країнах Заходу, що, очевидно, позначиться на самому майбутньому європейської єдності.

Силою і надзвичайною привабливістю Європи є саме її різноманітність. Румунія, яка є частиною західноєвропейської цивілізації, вважає, що важливість розширення ЄС полягає не лише в географічному просуванні його зовнішніх кордонів на схід. Воно надає ЄС, завдяки країнам на східному та південному кордонах розширеного Союзу, можливості виступати в якості стартового майданчика для поширення європейських цінностей на прилеглі регіони.

2. Який досвід співробітництва Румунії з Європейським Союзом є найбільш корисним для України? Якими є перспективи вступу України до ЄС?

З підписанням Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (Європейська Угода) Румунія безповоротно стала на шлях європейської інтеграції. У Національній стратегії підготовки до вступу

Румунії до ЄС, прийнятій у Снагові у червні 1995р., були визначені процедурні кроки та дії, що мають бути здійснені для ліквідації існуючого розриву з умовами участі в європейських структурах.

Розуміючи всі недоліки та відставання, про які йшлося в Поглядах Європейської Комісії у липні 1997р., Румунія прискорила курс на реалізацію інституційних та економічних реформ. Прийняття статуту кандидатів на вступ (Люксембург, грудень 1997р.), який з початком переговорного процесу та процесу вступу до ЄС у березні 1998р. став офіційним документом, позначило початок нового етапу відносин із Союзом. Цей етап передбачає, зокрема, прийняття нових зобов'язань з виконання Копенгагенських критеріїв досягнення відповідності європейським нормам і звичаям. Підписана Румунією Угода про асоційоване партнерство є справді ключовим елементом консолідованої стратегії на етапі до приєднання, яка визначає принципи, цілі та пріоритетні заходи. Крім того, ця Угода є рамковою схемою, на основі якої здійснюється мобілізація усіх форм допомоги Румунії з боку Співтовариства.

На етапі інтенсивної підготовки до розширення ЄС Румунія активно вивчає *acquis communautaire*, метою яких є гармонізація національного законодавства з нормами Співтовариства. Таким чином, попередньо вважається, що Румунія має повністю виконати політичні критерії і досягти значного успіху в розбудові життєздатної ринкової економіки, не дивлячись на те, що для цього все ще необхідні значні зусилля. Значні труднощі існують у створенні справжньої конкуренції; водночас,

важливі елементи *acquis communautaire* не були належним чином перенесені на місцевий ґрунт або виконані. Особливо це стосується внутрішнього ринку. Ми вважаємо, що обмін досвідом є необхідним заходом запобігання труднощам і помилкам.

3. Як вплине вступ Румунії до Європейського Союзу на її двосторонні відносини з Україною? Яких заходів необхідно вжити для мінімізації можливих негативних наслідків і максимального використання позитивних моментів?

Нові члени ЄС можуть сприяти поверненню Західних Балкан до Європейської цивілізації. Вони можуть сприяти також європейському вибору інших країн Східної Європи, включаючи Україну. Вони сприятимуть поширенню європейських цінностей у Східній Європі та на Кавказі. Ми впевнені, що повністю використовуючи можливість Румунії та інших європейських демократій, ЄС буде в змозі краще виконувати свою роль і реалізовувати свій потенціал у якості провідної сили світової економіки за Чорним морем. У цьому аспекті двосторонні відносини між Румунією та Україною отримають новий стимул, оскільки обидві країни опиняться в нових регіональних умовах і будуть краще підготовлені в економічному та правовому аспектах, щоб відповідати умовам європейської економіки. Ми віримо, що ринково орієнтована економіка та адаптоване до європейського національне законодавство сприятимуть запобігання будь-яким негативним наслідкам розширення ЄС. ■

Василь ГРІВНА,
Надзвичайний і Повноважний
Посол Словацької Республіки
в Україні

1. Якими є головні проблеми процесу розширення Європейського Союзу? Як він вплине на геополітичну ситуацію на європейському континенті?

Однією з проблем розширення ЄС є розподіл компетенцій та збереження національної ідентичності. Ідентифікація кожної країни-члена та країни-претендента з традиційними спільними цінностями Союзу трансформувалася від визнання засад виразно економічного характеру (в межах організацій-попередників ЄС: Європейського співтовариства вугілля та сталі, Євроатому та ЄЕС) до сприйняття універсальних засад, що охоплюють усі напрями внутрішньої і зовнішньої політики держави. На перший погляд, для громадськості країн, що мають намір приєднатися до ЄС, цей факт може здатися конфліктом між принципом суверенітету

кожної держави і вимогою делегування її певних компетенцій деяким наднаціональним інституціям.

Проте, зараз необхідно усвідомити, що економічний прагматизм не вичерпує ідеологію зближення народів, яка у світлі подій останніх місяців є надзвичайно актуальною. До трагічної вересневої дати рушійною силою розширення ЄС вважався саме економічний вимір і впровадження спільної європейської валюти (євро), але події у США висунули на перший план аспекти спільної міжнародної політики та політики безпеки. Оманлива ілюзія абсолютної безпеки є ілюзією абсолютно ізольованого циклу, що не існує ані в природі, ані у світовій економіці з усіма відтінками її глобалізаційних тенденцій. Тому принцип субсидіарності (за яким вища керівна структура має виконувати лише ті завдання, що не під силу підпорядкованій структурі) мав би бути основною аксіомою майбутнього Союзу. Саме він забезпечить рівновагу між національно-державним суверенітетом і необхідністю делегування деяких компетенцій європейським інституціям. Отже, якщо Європа хоче бути більш конкурентоспроможною і вистояти перед натиском глобалізації, то вона має знайти прийнятну модель розподілу компетенцій між національним і європейським рівнями, а також досягти більшої прозорості прийняття рішень на європейському рівні.

До речі, питання уявної відмови від національної ідентичності торкається і Словацької Республіки, і України. Обидві країни докладали зусиль для

здобуття незалежності не з наміром наступної ізоляції, а тому, що бажають стати активною складовою інтеграційних процесів під своїм власним ім'ям.

2. Який досвід співробітництва Словацької Республіки з Європейським Союзом є найбільш корисним для України? Якими є перспективи вступу України до ЄС?

Для Словацької Республіки не існує альтернативи інтеграції до ЄС. Однією із форм підготовки до членства (крім дотримання політичних критеріїв і *acquis communautaire*) є співробітництво в рамках Вишеградської групи. Воно підтверджує близькість країн Центрально-європейського регіону та їх здатність (іноді завдяки, а іноді — всупереч історичним ремінісценціям) визначати спільні цілі в політиці, економіці, в питаннях безпеки, відповідно до цінностей, історично усталених на європейському континенті. Таке однорідне, за ознакою визнання демократичних цінностей, угруповання країн одного з європейських регіонів є доказом впливовості ідеї об'єднаної Європи та водночас — одним із внесків у розширення зони стабільності в Європі.

У вирішенні проблем інтеграції необхідною є максимальна відкритість дискусії — з тим, щоб громадськість кожної країни брала участь у формуванні спільної точки зору на інтеграційні процеси та усвідомлювала їх можливий вплив на життя кожної окремої людини. При цьому, незамінну роль відіграє так званий “національний конвент”, який відбиває спектр точок зору усього суспільства, а в кінцевому підсумку — може забезпечити визнання та сприйняття громадськістю запропонованої моделі інтеграції.

3. Як вплине вступ Словацької Республіки до Європейського Союзу на її двосторонні відносини з Україною? Яких заходів необхідно вжити для мінімізації можливих негативних наслідків і максимального використання позитивних моментів?

Україна, як найбільша сусідня країна Словацької Республіки (СР) та невід'ємна складова регіону Центральної і Східної Європи, має для СР і Європи велике геополітичне та геостратегічне значення. Винятковість розташування України обумовлює її специфічну роль стосовно як ЄС, євроатлантичних організацій, так і Російської Федерації і країн Азіатського континенту. Тому Україна є державою з можливостями великого, принципового впливу на формування майбутньої європейської і загальносвітової архітектури. Беручи до уваги це її надзвичайне значення, СР природно зацікавлена в тому, щоб Україна продовжувала розвиватися як політично й економічно стабільна, ринково орієнтована та процвітаюча держава з розвинутою демократією.

Особисто я не вважаю, що той факт, що Словаччина й Україна в різний час приєднуються до ЄС, може привнести відчутні негативні результати у двосторонній вимір співробітництва, — оскільки вже сам процес підготовки до членства в Союзі та членство Словацької Республіки в СОТ (до якого прагне й Україна) передбачає уніфікацію внутрішньодержавних імпортно-експортних правил і правил пересування осіб з критеріями цих організацій, що значно спрощуватиме товарообіг між країнами-членами. Саме всебічний розвиток двосторонніх відносин між двома державами, які разом визнають традиційну систему демократичних цінностей, може бути внеском наших країн у побудову об'єднаної Європи. ■

Ференц КОНТРА,
Надзвичайний і Повноважний
Посол Угорської Республіки
в Україні

1. Якими є головні проблеми процесу розширення Європейського Союзу? Як він вплине на геополітичну ситуацію на європейському континенті?

Головну проблему я бачу в тому, що розширення ЄС — це непростий процес, що містить елементи як інтеграції, так і розмежування. Завдання полягає в тому, щоб утримати баланс того й іншого, не абсолютизувати розмежування. Наприклад, після вступу Польщі, Словаччини й Угорщини ЄС матиме зовнішній кордон з Україною протяжністю 764 км. Це серйозне питання як для України, так і для ЄС, і країн Центральної Європи, що безпосередньо повинні будуть обслуговувати цей кордон. Кордон можна будувати в односторонньому порядку, але чи не краще будувати його спільно? Чи не краще до цієї роботи залучити й наших українських партнерів?

Розпочати спільну підготовку офіцерів прикордонної, митної та інших служб, що працюють на кордоні? Вже зараз розпочати уніфікацію документів, що існують сьогодні? Щоб водій, який їде до Польщі, а через тиждень — до Угорщини, знав, що від нього вимагаються цілком однакові документи. Країни Вишеградської четвірки думають про те, як залучити Україну до спільної праці з облаштування майбутнього зовнішнього кордону ЄС. Ми вважаємо, що в цій галузі в нас є добрий ґрунт для співробітництва. Через таке співробітництво норми зовнішніх кордонів ЄС перейдуть на український кордон і підуть далі — на україно-російський кордон.

Процес інтеграції йде, ЄС розширюється на схід, через кілька років Україна вже буде межувати безпосередньо з ЄС, а це означає, що ті програми, що вже існують між членами Союзу та сусідніми країнами, будуть поширені на Україну. Зі вступом ряду країн Центральної Європи до ЄС і шанси України на поглиблення співробітництва набагато зростуть.

2. Який досвід співробітництва Угорської Республіки з Європейським Союзом є найбільш корисним для України? Якими є перспективи вступу України до ЄС?

Процес підготовки до вступу до ЄС дуже складний, має дуже специфічний характер. Для його здійснення потрібна кваліфікована команда, здатна чітко працювати, потрібне знання не лише становища всередині країни, але й ситуації в ЄС. В Міністерстві закордонних справ Угорщини вже чотири роки

працює Секретаріат інтеграції, що має значний досвід такої роботи. Примітно, що пан О.Чалий свій перший візит за кордон у якості державного секретаря з питань європейської інтеграції Міністерства закордонних справ України здійснив саме до Будапешту, де ознайомився з угорською практикою підготовки країни до вступу до ЄС. Ми вирішили поділитися нашим досвідом, щоб Україна могла використати його в процесі підготовки свого вступу до Союзу.

Ми можемо поділитися також досвідом узгодження національного законодавства з правовими нормами ЄС; у нас є й інші ініціативи, через здійснення яких ми зміцнюємо і свій інтеграційний процес, і водночас — наближаємо до ЄС Україну.

ЄС — це відкрита організація, він готовий прийняти будь-яку країну, що має на те бажання та може задовольнити дуже високі вимоги для вступу. Що стосується України, то тут я не бачу жодної проблеми. Україна вже неодноразово заявляла про свій намір зміцнити співробітництво з ЄС і в перспективі стати членом ЄС. Стосовно конкретних питань готовності України до вступу, то тут, звичайно, ще є вади. Для того, щоб підготувати країну до вступу в ЄС потрібна цілеспрямована багаторічна робота, яка в Україні, на жаль, ведеться ще не досить активно. Але я впевнений, що вступ України до ЄС — це справа часу.

3. Як вплине вступ Угорської Республіки до Європейського Союзу на її двосторонні відносини з Україною? Яких заходів необхідно вжити для мінімізації можливих негативних наслідків і максимального використання позитивних моментів?

У тому, що Угорщина вступає до ЄС раніше, ніж Україна, ми не бачимо жодної небезпеки для нашого двостороннього співробітництва. Звичайно, після вступу Угорщини і країн Центральної Європи до ЄС деякі правила гри зміняться. Але це аж ніяк не означає безумовно негативного ефекту для нашого співробітництва з Україною. Навпаки, Україна матиме в ЄС ще одного друга, ще одного сусіда, зацікавленого в тому, щоб ті позитивні досягнення, що їх набуде Угорщина після вступу до ЄС, не залишилися тільки в її рамках, а поширювалися й на Україну.

Незалежно від того, до яких союзів вступить Угорщина, членом яких організацій стане, вона не полишає регіон. Ми залишимося сусідами. Україна —

найбільша наша сусідка, і з цим треба рахуватися. Адже угорсько-український кордон — це наші ворота на Схід. Для України угорський кордон — це один із виходів на Захід. Тому наше завдання — сконцентрувати увагу, перш за все, на прикордонному співробітництві. Тут ми не повинні починати з нуля, тут є досвід, накопичений роками, тут, у Закарпатській області України, є компактна угорська спільнота, яка може брати участь у трансфері європейських цінностей на українську територію. Чому ж не використати всі ці позитивні речі, що існують?

У нас є намір розробити з Україною до 1 грудня 2001р. спільну концепцію розвитку прикордонних областей. Є також обіцянка з боку ЄС про участь у фінансуванні спільних угорсько-українських проектів прикордонного співробітництва. Справа за нами. Якщо наші уряди виділять нам необхідні кошти для реалізації, то я впевнений, що і ЄС теж дотримається свого слова. Наше завдання — якнайшвидше представити ЄС кілька узгоджених спільних проектів.

Особливе питання — це впровадження норм і правил Шенгенської угоди. У нас немає візового режиму з Україною і до вступу Угорщини до ЄС ми не збираємося його впроваджувати. Це наша принципова позиція, високо оцінена Українською стороною. Але після нашого вступу до ЄС ми не зможемо зберегти такий режим, ми станемо членами Шенгенської системи, і візовий режим буде впроваджено. Але до цього режиму потрібно готуватися, і ми почали готуватися вже сьогодні. Вже цього року ми розширили склад нашого генерального консульства в Ужгороді, готуємося відкрити нове консульство в Берегово, найближчим часом переведемо консульський відділ нашого посольства в Києві до нового приміщення, завдяки чому будуть збільшені його можливості прийому документів і видачі віз. Це поки що не візовий режим, але до нього треба готуватися. Наш досвід показує, що в тих країнах, де ми добре підготувалися, — там у нас немає проблем, візи видаються за два дні. Ми хочемо, щоб в Україні існував такий самий порядок. Ми хочемо, щоб на наших кордонах були впроваджені європейські стандарти, які зараз існують на зовнішніх кордонах ЄС. Дехто стверджує, що в Угорщині встановлюється залізна завіса. Це не так. Встановлюється цивілізований, нормальний, контрольований режим перетину кордону. ■

Йозеф ВРАБЕЦЬ,
Надзвичайний і Повноважний
Посол Чеської Республіки
в Україні

1. Якими є головні проблеми процесу розширення Європейського Союзу? Як він вплине на геополітичну ситуацію на європейському континенті?

Найбільшою проблемою розширення ЄС є межі здатності Союзу до адаптації нових членів. ЄС буде

змушений пристосувати свою структуру, механізми схвалення рішень і спосіб управління до більшої кількості членів і при цьому зберегти здатність приймати рішення та не втратити керованість.

Перші європейські Співдружності виникли з економічних причин. Їх створення було реакцією на взаємну конкуренцію всередині Співдружностей. Пізніше їх завданням було відповідати також на конкуренцію з іншими економічними центрами світу. Незважаючи на те, що з моменту виникнення перших європейських Співдружностей ситуація у Європі значно змінилась, основні причини виникнення та існування Союзу змінилися менше. І надалі однією з пріоритетних цілей функціонування Союзу залишається забезпечення певних вигод для тих, що вже є всередині, порівняно з тими, хто ще не є його членами. Цілком очевидно, що якби розширення мало порушити здатність Союзу забезпечити порівняні вигоди членів, то воно втратило б

сенса — як для теперішніх членів ЄС, так і для країн, які бажають стати його членами.

Подобається нам, чи ні, але наш світ залишається егоїстичним. Вступ нових членів до Союзу буде, безперечно, означати певні втрати та обмеження вигод для тих країн, що вже є у Союзі. Безперечно також, що для кандидатів на членство вступ до Союзу буде означати певні обмеження суверенітету. Тому тут важливо уважно порахувати втрати й вигоди та з'ясувати, чи буде новий Союз здатний краще реагувати на виклики майбутнього. Чеська Республіка зробила для себе таку калькуляцію ще 10 років тому, і наше рішення є однозначним — членство в ЄС сьогодні є нашою пріоритетною метою. Цілком природно, що Союз очікує від нас, що наше членство не буде для нього тягарем (про це ведуться вступні переговори).

Доки ЄС залишатиметься більш-менш економічно однорідною організацією, його члени зберігатимуть здатність домовлятися про спільні цілі та спільну політику, а також здатність потім цю політику реалізувати, розширення ЄС буде розширенням стабільності й добробуту в Європі. Гадаю, що це в інтересах як теперішніх членів, так і кандидатів у члени, а також тих європейських країн, які поки що залишаються за межами ЄС.

2. Який досвід співробітництва Чеської Республіки з Європейським Союзом є найбільш корисним для України? Якими є перспективи вступу України до ЄС?

Метою будь-якої міжнародної організації є поєднання сил і спільне реагування на виклики, на які неможливо успішно реагувати на національному рівні. Щоб організація була ефективною, її члени мають ідентифікувати ці виклики приблизно однаково, мають дійти певної згоди стосовно заходів реагування на них і бути спроможними здійснювати спільні рішення. Країни-члени повинні також мати достатньо ресурсів для досягнення спільної мети. Не повинні істотно відрізнятись способи, в які окремі члени організації реагують на свої власні проблеми вдома і за кордоном.

Розширення ЄС і наближення кордонів нового Союзу до України не означатиме створення нової залізної завіси часів “холодної війни” — незважаючи на те, що окремі українські журналісти мають схильність подавати розширення ЄС саме так. Кордони ЄС не є лінією політичної і військової конфронтації, вони не є також нездоланною прірвою. Однак, у випадку, коли б економічні відмінності між ЄС та Україною збільшувалися, то загрожувала б безпека, що спільний кордон (якщо дійде до прийняття деяких країн-сусідів України до ЄС) міг би стати такою прірвою. Не політичною завісою, а кордоном двох різних світів, що з будь-якої точки зору є однаково небезпечним.

Я вірю, що в інтересах країн-членів ЄС є якомога більше розширення зони стабільності, процвітання, демократії і благополуччя в Європі. В протилежному

випадку — коли б десь на кордоні ЄС виникла зона нестабільності та лиха, для країн-членів це означало б лише наростання ризиків.

І хоч Україна поки що не відповідає деяким стандартам країн-членів ЄС, я сподіваюся, що Союз буде й надалі підтримувати її зацікавленість у досягненні таких стандартів, і ця співпраця, мірою наближення ЄС до кордонів України, буде активізуватися й поглиблюватися. Подібного досвіду співпраці з ЄС набула Чеська Республіка протягом минулих дев'яти років. Протягом цього періоду ми не завжди однаково були успішними, але весь цей час ми однозначно й послідовно орієнтувалися на виконання умов прийняття до ЄС.

3. Як вплине вступ Чеської Республіки до Європейського Союзу на її двосторонні відносини з Україною? Яких заходів необхідно вжити для мінімізації можливих негативних наслідків і максимального використання позитивних моментів?

Чеська Республіка докладает інтенсивних зусиль до набуття членства в ЄС, але поки що не є його членом, тому відповідь на питання про стосунки Чехії як члена ЄС та України може бути лише гіпотетичною. Чеська Республіка тривалий час надає перевагу дружнім стосункам з Україною, і ми намагаємося досягти активного розвитку економічних відносин. Нас об'єднує спільна історія і спільна центральноевропейська культура — свого часу, наприклад, Н.Горбачевський був ректором Карлового університету, а М.Грушевський — президентом Академії наук Чеської Республіки. Ми завжди підтримували зусилля українських політиків щодо зміцнення незалежності, стабільності, демократії і добробуту в країні. Стабільна й успішна Україна є запорукою стабільності в регіоні. Це не зміниться і після нашого вступу до ЄС.

Після вступу до ЄС Чеська Республіка буде змушена погодитися з його правилами, наприклад, щодо торгівлі з нечленами, охорони кордонів Союзу тощо. Гадаю, що це незначно змінить наші стосунки з Україною, — ми вже зараз намагаємося чинити за правилами Союзу. Україна також тривалий час декларує інтерес до інтеграції в європейські структури та, очевидно, також буде поступово пристосовуватися до цих правил. Мірою зниження ризику нелегального перебування громадян України в Чеській Республіці і країнах ЄС, вважаю, що й вельми чутливу проблему режиму вступу на територію Союзу можна буде спільно вирішити.

Україна могла б скористатися наближенням кордонів Союзу таким чином, як це в минулому робили ми, — для одержання інвестицій. Умовою є безпечне та постійно стабільне інвестиційне середовище, а кваліфікована й дешевша робоча сила є вигодою України. Безпечне та стабільне інвестиційне середовище є також умовою для розвитку трансконтинентальних транспортних коридорів, у яких зацікавлені як ЄС, так і Україна. ■

РОЗШИРЕННЯ ЄС: ПРОГНОЗ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ

Олександр ДЕРГАЧОВ,
провідний науковий співробітник Інституту
політичних і етнонаціональних досліджень
Національної Академії наук України

Процес розширення ЄС у сьогоднішніх параметрах має часові масштаби до 2020р. Оцінка його потенційних наслідків можлива лише в рамках середньострокового прогнозування, тобто аналітичної дії з обмеженою надійністю результатів. Усе, що може в такому випадку дозволити собі дослідник, — це відокремлення неможливого від можливого та визначення ступеню вірогідності певних варіантів цього можливого. Серед чинників, що мають бути враховані, зовнішні чинники, за всієї їх багатоманітності та складності, видаються набагато більш прогнозованими, ніж сама Україна з її суперечливим внутрішнім розвитком і неартикульованим зовнішньополітичним курсом. Отже, говорити можна, перш за все, про логіку змін зовнішнього середовища та характеру впливів, що формуватимуть набір можливостей для України в перші декади століття.

Розширення ЄС як чинник геополітичного визначення України

Розширення ЄС, безумовно, вже зараз перетворюється на основний геополітичний чинник, що змінює геополітичні реалії і визначає геополітичні координати України. Проте, цей процес не відмінняє дію інших довгострокових тенденцій і спонтанних коливань у розвитку глобальних і міжрегіональних відносин, що матимуть значний вплив на Україну та на параметри просторової і якісної еволюції самого ЄС і його зовнішньої політики. Серед таких тенденцій — інтенсифікація скоригованих загрозою тероризму процесів інтернаціоналізації і глобалізації, видозміна відносин Захід-Росія і Північ-Південь, специфічним співучасником яких є і залишатиметься Україна.

Поглиблення європейської інтеграції, як і розширення ЄС, створюють основу для нової світової ролі континенту. Європа, значно випереджаючи інші регіони за інтенсивністю внутрішніх взаємин, багато в чому моделює перспективи розвитку глобальних відносин, визначає пропорції між конкуренцією і співпрацею та розподілу тягаря спільних інтересів між великими й малими, високорозвинутими та вкрай обмеженими у своїх можливостях державами. Водночас, інтегрована Європа об'єктивно зацікавлена в розведенні власної внутрішньої і зовнішньої політики, а саме — в забезпеченні таких умов глобальної безпеки

й доступу до життєво важливих ресурсів, що сприяли б сталому розвитку країн континенту. ЄС належить шукати баланс між закритістю та новим експансіонізмом, уточнювати оптимальні межі розширення з урахуванням вимог високої однорідності та нарощування аргументів на користь провідної ролі в глобальних справах. Саме останнє створює додаткові шанси для України, яка у будь-якому випадку в розбудові відносин з партнерами із третього світу виступає як європейська держава. Вона, безумовно, є резервом континенту в його довгострокових взаєминах з мусульманським світом, Китаєм, так само, як і резервом Півночі у відносинах з Півднем, Заходу — зі Сходом. **На глобальному рівні загальні геополітичні чинники підтримуватимуть певну увагу до України. Для просування безпосередньо на європейському напрямі цього замало.**

Найближчими роками Україна має увійти в більш щільний шар міжнародних відносин, який створюється нормами СОТ, стандартами Ради Європи та Угодою про партнерство і співробітництво з ЄС. Однак, це ще не гарантує скорочення дистанції між нею і Союзом. Новий етап глобалізації, очевидно, відзначатиметься концентрацією уваги головних акторів на питаннях безпеки, на досягненні більшої прозорості та контрольованості основних конфліктогенних міжнародних процесів. Це матиме своїми наслідками,

по-перше, посилення контролю над фінансовими та міграційними потоками, торгівлею зброєю і певними технологіями, а по-друге, — розвиток превентивних механізмів. Міжнародна співпраця з цих питань, удосконалення нормативної бази, підвищення відповідальності національних урядів суттєво доповнять поле та ускладнять умови взаємодії України з ЄС. **Серед зобов'язань України збільшиться вага тих, що полягають у боротьбі з тіньовою економікою, встановленні цивільного контролю над силовими структурами та деяких інших. Це передбачає здійснення реформ у галузях дуже чутливих, якщо не ризикованих для політичного режиму.** Фактично, Україна вже пройшла ту частку дистанції до Європи, яка не передбачала глибоких демократичних перетворень і, попри намагання офіційної пропаганди довести зворотне, — зупинилася. Подальший рух і, тим більше, реальна інтеграція можливі лише на основі принципового оновлення влади, якісної зміни характеру та спрямованості соціально-економічного й політичного розвитку країни. Збереження сучасних характеристик ставить під сумнів навіть повну реалізацію можливостей співпраці в уже визначених обмежених параметрах. **Україна очевидно гальмує виконання Угоди про партнерство та співробітництво з ЄС; її нездатність виконати умови щодо розвитку демократичного урядування, ринкової економіки та захисту прав людини стає дедалі більш очевидною.**

Ізоляція України — самозахист Європи?

Розширення та внутрішній розвиток ЄС актуалізують одночасну потребу в захисті інтегрованого європейського простору від негативних явищ, що генеруються в Євразії. ЄС безумовно буде провідною потугою, що визначатиме геополітичну конфігурацію континенту. За Союзом остаточно закріпиться функція встановлення стандартів і механізмів співпраці. Проте, проблеми безпеки потребуватимуть ширшого підходу й вирішуватимуться у співпраці зі США та Росією. На порядку денному — досягнення спільної ідентичності в галузі безпеки у форматі “Великої Європи”, уніфікація сприйняття загроз і ризиків. **Уже зараз цілком виразно позначається зменшення геополітичної ваги України в західних стратегіях стосовно пострадянського простору. Це є результатом як зниження актуальності протидії російському впливу на Україну, так і неготовності самої України до чіткої самостійної геополітичної ролі.** Україна очевидно програє Росії у темпах і масштабах розвитку стосунків із Заходом і з ЄС зокрема. Ці номінальні українські стратегічні партнери дедалі більше стають реальними стратегічними партнерами, а Україна ризикує остаточно закріпити за собою статус одного з об'єктів такого партнерства.

Україна має у найближчій перспективі знайти нову парадигму участі у світових і європейських справах. Сьогоднішній суто декларативний варіант “європейського вибору”, доповнюваний багатовекторністю та позаблоковістю, фактично ізолює країну від великої політики й не має реальних перспектив.

У європейському форматі очевидно є перспектива ширшого збігу кола держав-учасниць та поглиблення взаємодії ЄС і НАТО. Це призведе до більшої уніфікації двосторонніх відносин інтегрованих держав з неінтегрованими. Фактично, йтиметься про колективний підхід до вирішення всіх принципових і масштабних питань такої співпраці, що означатиме

обмеження можливостей компенсації вад відносин із Союзом розвитком двосторонньої співпраці з його членами. Таким чином, умови співпраці України з інтегрованими сусідами залежатимуть від рівня розвитку її власних відносин із Союзом.

Зростання ролі ЄС слід пов'язувати також і з подальшим зниженням рейтингу СНД, зникненням феномену альтернативності та дезінтеграцією пострадянського простору. В зоні фактичного й гіпотетичного розширення ЄС зберуться лише такі міждержавні утворення, що не будуть претендувати на переважний вплив навіть на субрегіональному рівні. Гео економічна складова домінуватиме в еволюції місця й ролі пострадянських країн у міжнародних відносинах. **Стосунки з європейськими та євроатлантичними структурами, передусім з ЄС, дедалі більше перетворюватимуться на головний пріоритет для абсолютної більшості євразійських партнерів України.** Можна прогнозувати економізацію і загальну прагматизацію цих відносин, зростання значення для Європи таких партнерів, як Азербайджан, Казахстан, Туркменістан і, можливо, Узбекистан. Певна геополітична винятковість України, залишки якої за інерцією зберігаються зараз, зменшуватиметься. Низька якість урядування та неприйнятний інвестиційний клімат можуть і надалі радикально перешкоджати повномасштабному використанню транзитного потенціалу країни.

Європа, внаслідок розширення ЄС (як і НАТО) набуде нової конфігурації і складнішої внутрішньої структури. Менша однорідність (навіть за умови поширення спільних стандартів) спричинятиме різні рівні реальної інтегрованості окремих груп держав-членів Союзу. Проте, навряд чи варто сподіватися на зниження зовнішніх бар'єрів і більш гнучкий підхід до нових партнерів. Випробування розширенням буде важким і, безумовно, позначиться на перспективах продовження цього процесу за межами вже декларованої програми. Водночас, **ЄС об'єктивно зацікавлений у забезпеченні стабільності прикордонних регіонів і створенні сприятливих умов для бізнесу.** Вірогідно, зростатиме й актуальність здійснення політичного та економічного моніторингу європейської периферії, у т.ч. — Східної Європи. Саме це є підґрунтям для особливого партнерства.

Ізоляція України — наслідки для українського суспільства

Період майбутнього, що розглядається, готує випробування не лише для влади, а й для українського суспільства. Формування загальноєвропейського громадянського суспільства, виникнення передумов для впровадження континентальної (у форматі ЄС) Конституції призведуть до підвищення вимог та ускладнення програми підготовки для нової хвилі претендентів на повномасштабну інтеграцію. **Внутрішня еволюція ЄС надалі передбачатиме необхідність виходу на такі стандарти, які не можуть бути предметом жодних урядових програм і потребуватимуть інтенсивного органічного суспільного розвитку.** Надалі саме цей останній показник визначатиме геополітичні координати та потенціал міжнародної співпраці України точніше й ґрунтовніше, ніж будь-які офіційні документи.

Конкретика нової ситуації визначатиметься диверсифікацією джерел і зростанням доступності інформації, поширенням стандартів життя та запровадженням за рахунок зовнішнього тиску правових норм, що

забезпечують права людини, які, з точки зору соціальних реалій, є збитковими для сучасної України. Крім того, гальмування внутрішніх перетворень на фоні посилення зовнішніх впливів може призвести до непередбаченого спонтанного виходу зі стану ментально-психологічної ізоляції. Передумови цього визрівають досить інтенсивно, внаслідок дії чинників інтернаціоналізації, підсилені європейськими інтеграційними процесами. “Розкриття” українського суспільства, з огляду на його соціокультурні характеристики, не буде анклавним, поверховим, як це має місце в більшості країн третього світу. Цей процес має охопити основний масив населення, що становитиме надзвичайно серйозний виклик тій народній ідентичності та тій системі суспільних стосунків, що склалися протягом попередніх історичних епох і зазнали лише часткових змін за перші 10 років незалежності. Європейський вплив ускладнюватиме контроль над суспільними процесами, якого прагне київська влада. Водночас, можна прогнозувати посилення присутності на українському ринку західного капіталу, передусім, банківського. Це має прискорити оздоровлення умов для бізнесу й стати досить ефективним важелем зовнішнього впливу на перетворення в Україні.

Два наступні десятиліття — достатній термін для переважного завершення процесу самоідентифікації України. Така самоідентифікація — суть утвердження в масовій свідомості належності до Європи не лише в географічному та історичному вимірах, а й з точки зору сприйняття суспільних цінностей і здатності обстоювати базові громадянські права та свободи. Проте, зберігається дуже мало шансів, що внутрішній розвиток соціальної і гуманітарної сфер надасть зазначеним процесам достатньої гармонійності. Лише за умов випереджаючого оновлення еліти та інтенсифікації національного розвитку збережеться можливість реалізації оптимальної концепції: “стати європейцями — залишитись українцями”. Натомість, низька конкурентоспроможність владного істеблішменту на європейській арені може стати причиною дозованого ізоляціонізму, намагань герметизувати країну.

Далі від Європи — ближче до Росії

Вплив Росії на європейську політику України залишиться значним, проте якісно зміниться. Тенденція посилення економічних позицій Росії в Україні далека від вичерпання свого потенціалу. Сьогодні вона спирається на підтримку значних сил в українському бізнесі та у владних структурах, які фактично гальмують створення умов приходу до країни західного капіталу. Росія, таким чином, нарощує можливості впливу на європейську політику України не лише дипломатичними, але й економічними методами. Водночас почалася якісна зміна ставлення Заходу до Росії, їх відносини набувають цілком конструктивного характеру. Варіанти подальшого розвитку ситуації пов'язані, по-перше, зі зростанням впливу Європи та Заходу в цілому на Росію, по-друге, — з її власною внутрішньою еволюцією. Конкретніше, йдеться про те, чи призведе загальна зміна зовнішньополітичної стратегії Москви до нового неконтраверсійного курсу стосовно Києва, та про пропорції, в яких в українській економіці буде представлений олігархічний і “нормальний” російський капітал.

Можна сміливо стверджувати, що стосунки між Україною та ЄС будуватимуться на засадах “особливого партнерства”. Воно в цілому склалося вже зараз і фіксує, з одного боку, обопільну зацікавленість у більш усталених і масштабних взаєминах, ніж ті, що вкладаються в класичну співпрацю, з іншого — неможливість розгляду питання про інтеграцію у практичній площині. Саме така ситуація збережеться в середньостроковій перспективі. Брюссель фактично вже має у загальних рисах стратегію щодо України на цей період. Формат “особливого партнерства” цілком придатний для того, щоб увібрати в себе всю амплітуду геополітичних зрушень і реальні альтернативи внутрішнього розвитку України.

Безумовними параметрами майбутнього міжнародного становища України стануть, по-перше, більша однорідність і впорядкованість зовнішнього оточення, зменшення простору геополітичних маневрів і можливостей ведення “політики невизначеності”; по-друге, зростання зовнішніх впливів і їх більша, хоч і далеко не повна, односпрямованість. Розширення ЄС закріпить і зробить більш очевидним периферійний статус України. Результативність внутрішніх перетворень визначить тимчасовість або усталеність такого стану справ.

Сценарії розвитку подій. Замість висновків

Найбільшу складність у прогнозуванні геополітичної ситуації для України за умов розширення ЄС становить ключовий чинник — можливі зміни характеристик самої України як суб'єкта міжнародних відносин. Незавершеність посткомуністичних перетворень, продовження внутрішньої боротьби навколо моделі розвитку та геополітичних пріоритетів зберігають широку амплітуду альтернатив. Дві поляри — це, по-перше, консолідація, усталеність авторитарного бюрократично-олігархічного режиму, по-друге, — демократичне оновлення. Перша зумовлює: рутинну співпрацю із Заходом “заради стабільності”; подальше поглиблення залежності від Росії; загальне зниження партнерського потенціалу; міжнародну ізоляцію. Друга, якщо вона стане реальністю без великої втрати часу, дозволить наприкінці періоду, що розглядається, практично ставити питання про розширення Європи за рахунок України. Лише цей варіант дозволить країні повернути геополітичну динамічність і серйозну увагу партнерів, залучити зовнішні ресурси для внутрішнього розвитку.

Внутрішнє співвідношення політичних сил і дозованість готовності Заходу безпосередньо сприяти демократичним процесам в Україні визначають більшу імовірність першої альтернативи, або паліативної еволюції. Така еволюція можлива шляхом зміни генерації еліти, еволюції частки олігархів і поступового встановлення більш цивілізованих правил у бізнесі та політиці. Вона може розширити перспективи співпраці, але не відкриває можливостей європейської інтеграції. Цей варіант розвитку фіксуватиме посилення розмежування українського суспільства, вступ до нової фази перехідного періоду, що буде серйозно обмежувати проведення ефективної зовнішньої політики, базованої на національних інтересах. ■

РОССИЯ - УКРАИНА - ЕВРОПЕЙСКИЙ СОЮЗ*

Владимир РЫЖКОВ,
депутат Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации,
координатор деятельности Комитета "Россия в Европе"

Российский Президент назвал 2002 год "годом Украины". И это неспроста. Впервые после десятилетия отчуждения у России и Украины появились общие цели. Прежде всего, это — сближение с Европой. Сейчас для внешней политики восточнославянских республик, пожалуй, нет ничего важнее сближения с Европейским Союзом. Обе державы прекрасно осознают, что следует избавляться от стереотипов противостояния Востока и Запада и стремиться к объединению с европейскими странами в общую зону свободной торговли и безопасности, предусмотренную Хартией для Новой Европы. Специальный представитель Президента России в Украине В.Черномырдин в своей лаконичной манере подытожил: "Я считаю, что мы должны... вместе пробиваться в Европу, на европейский рынок".

Сегодня Европейское сообщество — крупнейший в мире торгово-экономический блок из 15 государств с единым внутренним рынком в 380 млн. человек, с ВВП, равным американскому, и порядка 40% мировой торговли. Украинские эксперты по вопросам европейской интеграции, говоря о шансах вступления Украины в Европейский Союз, одной из реальных дат называют 2014-2015гг. Для России прогноз пока менее оптимистичен. Создавая общественный Комитет "Россия в Европе", мы прекрасно понимаем, что процесс интеграции может растянуться на долгие годы. Однако, как отметил украинский Президент Л.Кучма, "не следует бояться различных скоростей, если страны движутся в одном направлении".

Российское и украинское общества всегда чувствовали свою принадлежность к Европе, европейской культуре, цивилизации. Однако, после окончания "холодной войны" Восточная Европа, в т.ч. европейские страны Содружества, оказалась под преимущественным влиянием Соединенных Штатов. Зависимость от американской экономики и массовой культуры может неоднозначно сказаться на процессе интеграции восточнославянских стран в европейское сообщество.

Особенно это касается Украины, где в последнее время заметно активизировались государственные американские службы и частные фонды. Американская помощь Украине значительно превосходит помощь остальным странам СНГ (\$700 млн. в 1998г.). Если приплюсовать \$1 млрд., предоставляемых в качестве кредитов в поддержку бюджета Украины, то можно с уверенностью заключить: украинская экономика во многом зависит от Соединенных Штатов. Последствия этого для становления независимого украинского государства требуют отдельной оценки.

Однако, многие западные аналитики считают, что в ближайшее время американскому влиянию в Украине будет противопоставлено более сильное российское. Уж слишком далека Америка и слишком близка Россия. У американцев с украинцами нет общей истории, традиций, культуры, у россиян — есть. Первый же взгляд на карту иллюстрирует вышесказанное. У Украины и России 1500 практически открытых дорог, а на Запад украинцев ведут лишь четыре главные дороги, да и те перекрыты пограничниками и высокими тарифами. В данном контексте не лишним будет упомянуть и огромные объемы взаимной торговли, и фактор проживания в

* Друкується мовою оригіналу.

Украине 12 млн. этнических русских, и постоянный поток украинцев на работу в Россию. **Экономическая эволюция бывших советских республик, в т.ч. Украины, оказалась малоуспешной. В то же время Россия, при всей ее нестабильности, проявила себя главной экономической силой, от которой зависит поступление энергоносителей. Одно лишь это способно стимулировать реинтеграцию.** “Укрепляя свой экономический потенциал за счет нормализации отношений с Российской Федерацией, Украина расширяет свои возможности технической кооперации с европейскими партнерами”, — так видится ситуация комментатору украинского издания “Подробности”.

Таким образом, существуют объективные предпосылки создания зоны свободной торговли между Россией и Украиной, а это может привлечь западно-европейских инвесторов и Европейское сообщество в целом. Европейцы помнят о том, что технические способности и искусство российских и украинских инженеров, рабочих продолжают оставаться очень высокими, — именно они создали вторую сверхдержаву мира, исчезнувшую не по их вине. В негласном соревновании с Китаем последний, возможно, будет победителем на 10-летней дистанции, но, скажем, на четвертьвековой Россия может добиться не менее впечатляющих результатов. Подъемы 1892-1914гг. и 1929-1965гг. тоже не были предсказаны и начались довольно неожиданно. Нужна концентрированная воля, а умение и стоицизм России уже были продемонстрированы. Некоторые специалисты полагают, что “между 2010 и 2020 гг. Россия снова станет экономическим гигантом, и здесь немалое значение будет иметь степень интеграции России и Украины”.

В обозримом будущем и Россия, и Украина могут рассчитывать лишь на статус ассоциированного члена Европейского Союза. Попробуем представить себе наиболее благоприятный сценарий развития российско- и украинско-европейских отношений. Прежде всего, Европейский Союз и восточноевропейские страны ведут постоянный диалог, сняты ненужные проблемы и создан надежный фундамент для строительства новой Европы. Визовые барьеры между Западной Европой, с одной стороны, и Россией и Украиной, с другой, снижаются. Формируется определенная степень таможенного взаимопонимания, позволяющего хотя бы некоторым отраслям российской и украинской промышленности (помимо добывающей) занять нишу на богатом западном рынке. Осуществляется главное, о чем мечтали западники в обоих постсоветских государствах: союз западного капитала и технологий с российско-украинской рабочей силой и природными ресурсами.

В результате, жизненный уровень в России и Украине значительно повышается, народы пользуются западными стандартами свободы, впервые за последнее столетие возникает чувство защищенности и (что бесценно для стран с нашим менталитетом) приобщенности к мировому прогрессу и лидерству. Россия и Украина входят в мир Амстердама, и входят не как квартиранты, а как полноправные союзники.

Подобный сценарий возможен лишь в том случае, если восточнославянские индустриальные державы смогут объединить свои усилия. И пятисотлетняя эволюция Запада, возглавляемого в XX веке Соединенными Штатами, сможет включить в себя — а не подмять — Россию и Украину.

Стоит ли детально говорить о сложностях реализации данного проекта? Эту сложность ощутили на своих плечах многие деятели русской истории от императора Петра до академика Сахарова. Не будем говорить о бюрократических процедурах, о неэффективности современных российских и украинских элит, для которых политика все еще является призванием, а не профессией. Скажем о Западе: на данный момент Европейский Союз вряд ли способен на столь отчаянный шаг, как создание зоны свободной торговли с Россией и Украиной. Шенгенские визовые правила не будут изменены ради въезда российских и украинских пролетариев, а также иммигрантов с Востока — слишком велико напряжение собственного социального котла с 18 млн. безработных. И инвестиции западных фирм не польются в криминализованный мир России и Украины. Ежегодный отток капитала из восточнославянских стран на Запад питает экономику Европейского Союза, но, безусловно, обескровливает экономику постсоветского пространства. “Новые русские” и “новые украинцы” стали не связующим, а разъединяющим началом в отношениях стран СНГ с Европейским Союзом, их капиталы работают вне отечественных пределов.

Но, несмотря на все эти сложности, **объединенные усилия двух восточнославянских держав будут способствовать их экономическому прогрессу. А для европейцев экономические показатели все-таки остаются наиболее значимыми. На первом этапе России и Украине необходимо присоединиться к Всемирной торговой организации.** “Это важно, поскольку является неотъемлемым условием начала переговоров с ЕС о создании зоны свободной торговли”, — напомнил глава Министерства иностранных дел Украины. **На втором этапе — должен начаться процесс постепенной экономической интеграции России и Украины. И, наконец, возрождение экономической мощи на постсоветском пространстве пробудит интерес в Европейском сообществе, которое начнет переговоры с восточноевропейскими странами о создании единой “Большой Европы”.**

В заключение статьи приведу мнение американского политолога Д.Каллео: “Если Соединенные Штаты не собираются управлять своей евразийской империей, они должны приветствовать и сильную Европу, и сильную Россию, привлекая обеих в пан-европейскую систему безопасности, основанную на согласованных правилах и коллективных действиях... Мы участвовали в “холодной войне” не для того, чтобы заменить Россию собою, а для того, чтобы дать ей возможность внутренне реформироваться и участвовать в широкой системе сотрудничества”. ■

УКРАЇНА ТА ЄС: МІЖ ІНТЕГРАЦІЄЮ І ВИКЛЮЧЕННЯМ

Джеймс ШЕРР,
провідний науковий співробітник
Центру дослідження конфліктів,
Велика Британія

Наприкінці 2000р. більшість осіб, відповідальних за прийняття рішень у Західній Європі, дійшли висновку, що відносини між Україною і Європейським Союзом перетворилися на “діалог глухих”. Такого ж висновку, без сумніву, дійшла й більшість осіб, відповідальних за прийняття рішень в Україні. Однак, менш ніж через сім місяців після цього виникла надзвичайна можливість змінити ці відносини. У Комюніке Гетеборзької Ради ЄС, що відбулася 15-16 червня 2001р., містилися три помітні нововведення. Першим із них було проведення чіткої різниці між Україною і Росією. В той час, як про Україну йшла мова в першому розділі документу під назвою “Майбутнє Європи”, три параграфи, що стосувалися Росії (один — позитивний, два — критичних), містилися у розділі сьомому — “Зовнішні відносини”. По-друге, на відміну від Російської Федерації, що офіційно не висловила бажання приєднатися до ЄС, Україна була запрошена до участі в Європейській конференції з питань розширення Союзу. По-третє, стратегічна мета України приєднатися до Європейського Союзу визначалася наступним чином: “Стабільний політичний і економічний розвиток України є стратегічно важливим для Європи. Союз визнає європейські прагнення України та продовжуватиме підтримку демократичного розвитку, прав людини, верховенства права й ринкових економічних реформ. Майбутній візит Президента Європейської Ради є свідченням цієї підтримки”¹.

Чи змінили “нові перспективи більш тісного співробітництва, відкриті Гетеборзькою Радою ЄС” відносини між Україною і ЄС?² Чи є ці Гетеборзькі зміни — підтверджені на самміті Україна-ЄС, що відбувся 10-11 вересня 2001р., — “довгоочікуваним сигналом”³ для України?

Тягар старого мислення

Навіть за наявності найсильнішого в світі бажання до їх вирішення, деякі проблеми у відносинах ЄС-Україна є природними та незмінними. ЄС може визнавати, або навіть вітати ці “прагнення”, однак він може небагато зробити для їх реалізації. Не дивлячись на те, що Європейський Союз був побудований на спільних прагненнях, формула “все тісніший Союз” означає саме гармонізацію законів, стандартів, інститутів, а не гармонізацію прагнень. На сьогодні, суть цієї гармонізації, у формі *acquis communautaire*, міститься на 80 тис. сторінок регулятивних настанов. Таким чином, інтеграція є справою виключно практичною, і має на меті принести конкретні результати

не лише для урядів, але й для звичайних громадян, включаючи дрібних підприємців, які виробляють переважну частку багатства Євросоюзу. Британські “євро-скептики” першими попереджають про можливість небезпеку (для збереження різноманітності, свободи вибору, самої свободи й демократії), якщо гармонізація буде проводитися надмірно. Водночас вони, з готовністю “євро-ентузіастів”, визнають, що без відповідності шляхів ведення бізнесу, правових систем і культури виробництва Європа буде не інтегрованим ринком, а географічним поняттям.

Не дивлячись на зростання реалізму в країні, багато українців все ще плутають “Європу” як етнокультурну цивілізацію — історична пам’ять про

¹ Presidency Conclusions, Goteborg European Council. Ідентична формула з’являється в параграфі 5 Спільної Заяви Ялтинського самміту Україна-ЄС (11 вересня 2001р.).

² Там само, параграф 3.

³ Силіна Т. Прорвало. — Дзеркало тижня, 23 червня 2001р., с.3.

“дорадянську” Європу — з Європейським Союзом як співтовариством багатьох культур, що визначається спільними інституціями, нормами та практикою. Ця підміна понять, а не лише застаріла радянська звичка, і є джерелом спроб деяких сил здійснювати “європейський курс” України скоріше шляхом високої політики та “державних програм”, ніж шляхом реалізації таких прозаїчних і кропітких заходів, як зміна системи функціонування українських інституцій, економіки та суспільства. В Європейському Союзі такі уявлення України викликають роздратування й розчарування. Роздратування виникає тоді, коли наголошується, що Україна “як європейська держава” має *право* “приєднатися до Європи”, — заява, яка передбачає, що це “право” існує безвідносно до того, здійснюються, чи не здійснюються кроки до покращання ситуації у країні, не кажучи вже про реалізацію положень, передбачених Угодою про партнерство та співробітництво між Україною і ЄС (березень 1994р.). Розчарування ж викликається тим, що інтеграція *не може* здійснюватися за умов, коли громадянське суспільство є не лише слабким, але й викривленим, коли режим оподаткування заважає розвитку підприємництва та приватної ініціативи, коли тіньова економіка стримує розвиток легальної економіки і коли переважає практика ведення бізнесу, що дуже відрізняється від сучасних європейських понять про можливість доступу, підзвітність, конкуренцію і прозорість.

Однак, донедавна ЄС відчував дефіцит стратегічного бачення тією ж мірою, як і Україна — дефіцит реалізму. **По-перше**, незважаючи на наміри розширення, оголошені в червні 1993р. на Європейській Раді в Копенгагені, ЄС роками пасивно ставився до цього питання. На робочому рівні структури ЄС продовжували курс на “поглиблену інтеграцію”, що лише затримувало реальне розширення Союзу. Дилема між курсом на “поглиблення” (подальшу інтеграцію між існуючими членами Союзу) та “розширення” інтеграції була особливо відчутною для більш розвинутих країн Центральної Європи, які розуміли, що перед ними стоїть завдання не лише “наздогнати”, а “наздогнати ціль, що постійно рухається”. Фраза про те, що “ЄС не шукає нових членів”, яка використовувалася донедавна, викликала таку ж негативну реакцію у Польщі та Чеській Республіці, як і в Україні.

По-друге, і тут існує різкий контраст з політикою НАТО, ЄС знадобився певний час для того, щоб відбулася еволюція пріоритетів, пов’язана із закінченням “холодної війни”. Після закінчення “холодної війни” перед НАТО, що був продуктом цієї епохи, постало питання — трансформуватися або зникнути. Насамперед, це питання було поставлене електоратом країн-членів Альянсу. Однак, ЄС, як організації цивільній, спочатку вдалося уникнути такої дилеми. Це частково пояснюється тим, що ЄС продовжував застосовувати старі підходи — протекціоністські та *communautaire* — до проблеми розширення. В той час, як програма НАТО “Партнерство заради миру” ставила за мету зруйнування бар’єрів між членами і партнерами Альянсу, основні інструменти розширення ЄС — *acquis* та Шенгенська угода — загрожують пересуванням цих бар’єрів на схід. Знадобився певний час, аби ЄС визнав, що

цей процес може зашкодити не лише інтересам країн поза його межами, але й власним інтересам.

По-третє, негнучкість позиції ЄС щодо розширення та порядку ведення дискусій про нього, має принциповий характер. Офіційні особи ЄС люблять наголошувати на тому, що економічні й політичні критерії членства є єдиними, а тому — аполітичними. Однак, існують очевидні причини того, чому це положення є не настільки зрозумілим, як їм би хотілося. По-перше, в Україні, Молдові й деінде існує враження (далеко не безпідставне), що ЄС має кілька чітких політичних завдань, і особливо це стосується його ухилення від кроків, які могли б розглядатися як недружні до Росії. До Гетеборга Україна вважала недостатньою увагу ЄС до її проблем (не завжди маючи для цього підстави), а тому ставилася до затримки ЄС з визнанням її “європейського покликання” з позиції ображеного бідного родича. Можливо, “аполітична політика” ЄС стає ще менш чіткою через певні позитивні зміни, а саме — зростання уваги до питань безпеки з боку Європейського Союзу, що було чітко відображено у його Спільній зовнішній політиці та політиці безпеки (СЗППБ), а також у Спільній європейській політиці безпеки і оборони (СЄПБО). Однак, не дивлячись на цю увагу до питань безпеки, ЄС не вивчив належним чином наслідки запровадження власних радикально аполітичних цінностей у тій частині Європи, що залишається глибоко політизованою і геополітизованою у своєму мисленні. Згідно з аполітичними критеріями ЄС, Україна і Росія “мають бути разом” через їх однаковий рівень розвитку — саме цей погляд інколи висловлюють представники й офіційні особи ЄС (у приватних бесідах). Для прихильників “європейського курсу” в Україні такий погляд означає **зневажання почуттів, сподівань і національних інтересів країни**. Це є дійсно серйозною проблемою, оскільки існування однакових рівнів розвитку донедавна не забезпечувало досягнення гармонії навіть у Західній Європі, де дві найбільші війни ХХ століття велися між економічно рівними силами.

Існує два аспекти ризикованості політики розширення ЄС: по-перше, вона може відновити тенденції (включаючи фаталізм і розчарування), яким НАТО намагався запобігти; по-друге, не менш негативним наслідком може бути неспроможність самого Союзу використати позитивний потенціал розширення. Європейський Союз має бути магнітом чи бар'єром? Що стосується ролі бар'єру нелегальній міграції, організованій злочинності, торгівлі зброєю та наркотиками, то це питання — пріоритетне і відповіді не потребує. Але чи має це обов'язково означати зведення бар'єрів для країн і, якщо так, то на який період? **Сьогодні Україна та інші держави розуміють, що саме ЄС, а не НАТО, вирішуватиме, чи будуть вони частиною Європи, чи частиною її “сірої зони”. Вони також починають розуміти, що, приймаючи рішення щодо розширення, ЄС керуватиметься не зовнішньою, а внутрішньою політикою держав; дійсно, вони врешті починають розуміти, що “європейський вибір” тягне за собою зростання участі Європи в їх внутрішніх справах⁴.** Таким чином, саме наближення ЄС може виявитися єдиним дійсним стимулом здійснення методичних і постійних реформ, які не спромоглися заохотити ні “допомога”, ні дипломатія. Якщо така можливість буде врахована, то визнання необхідності приєднання України та інших, виключених із цього процесу, держав буде в інтересах самого ЄС у довгостроковій, осяжній перспективі. Чи дійде врешті ЄС до цього висновку?

Прогрес без проривів

Зобов'язання щодо оформлення Спільної європейської політики безпеки і оборони Амстердамським Договором (жовтень 1997р.) — що було підкріплене англо-французькою ініціативою у Сан-Мало (грудень 1998р.) та на Європейських Радах у Кьольні (червень 1999р.), Гельсінкі (грудень 1999р.), Лісабоні (березень 2000р.), Фієрі (червень 2000р.) та Ніцці (грудень 2000р.) — є свідченням ступеню розуміння ЄС тієї обставини, що розширення вплине не лише на цілісність “єдиного ринку”, але й на безпеку країн-членів. Україна розглядалася в рамках процесу, але залишалася загалом поза ними, однак, внаслідок еволюції СЄПБО та СЗППБ була, врешті, визнана її важливість. Допоміг Україні й інший висновок, що був зроблений: якщо ЄС і НАТО діятимуть у різних напрямках, то постраждають всі. Цей факт добре розуміють Комісар ЄС у зовнішніх справах К.Паттен, Верховний Представник ЄС з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки, колишній Генеральний Секретар НАТО Х.Солана; також це розуміють у самому НАТО. За словами помічника Генерального Секретаря НАТО

К.-П.Клайбера, “стара формула про те, що НАТО займається безпекою, а ЄС — економікою, вже не придатна”.

Чи означає це, що ЄС починає розуміти наслідки у сфері безпеки для країн, яких буде виключено з перших етапів процесу розширення? Таке розуміння є надзвичайно важливим, оскільки Україна побоюється, що шенгенський кордон може стати новою залізною завісою, новою “лінією Мажіно” — через обмежену безпеку, яку вона надає, або просто через відчуття її штучності. В світлі існування цього ризику, рішення ЄС про надання допомоги Україні в модернізації її прикордонної системи відповідно до шенгенських критеріїв є дуже обнадійливим, однак (на сьогодні), незначним кроком. Понині в колах, що займаються ухваленням рішень всередині ЄС, існує лише дуже обмежене визнання того, що відносини України з Російською Федерацією взагалі заважають першій створити безпечні кордони, не кажучи вже про їх відповідність шенгенським критеріям. Стала й послідовна позиція України: всі кордони повинні мати однаковий правовий статус, що є повністю неприйнятним для Росії, яка наполягає на тому, що всі внутрішні кордони СНД мають бути делімітовані (нанесені на карту), однак не демарковані⁵. Не дивлячись на те, що Україна вважає, що “демаркація не передбачає зведення стін, чи будь-яких перепон”⁶, **Росія продовжує чинити опір заходам демаркації у будь-якій формі, а також пропозиціям України про підписання угоди з реадмісії. Ця відмова є не питанням двосторонніх відносин, а проблемою усієї Європи, оскільки через українсько-російський кордон проходить дві третини всієї контрабанди та 90% усіх нелегальних мігрантів.**

Однак, не СЄПБО, а співпадіння двох явно негативних подій надихнуло оптимізмом відносини України з ЄС. Першою подією, як це не парадоксально, стало звільнення Президентом Л.Кучмою 29 вересня 2000р. Б.Тарасюка, фігури, яку, як жодну іншу, тісно пов'язували з “європейським курсом” і — одночасно з цим — відчуття, що російський вектор стає “найважливішим” у багатовекторній політиці Л.Кучми⁷. Для тих, хто бачить не поверхово, поворот у бік Росії пояснювався не лише “більш прагматичною”, “холодною” і “більш жорсткою” політикою Президента В.Путіна, а скоріше сприйняттям в Україні політики ЄС, яка була охарактеризована у вердикті Президента Л.Кучми 28 серпня 2000р.: “Захід тепер для нас закритий”⁸. Друга з подій, справа Г.Гонгадзе, не могла не вплинути на хід процесу. На відміну від тих у ЄС, хто задоволено наголошує, що “Україна

⁴ Термін “участь” є більш прийнятним, оскільки він є більш конкретним, аніж “втручання”, і означає дію, що відбувається між рівними сторонами.

⁵ Цей принцип був ще раз сформульований російським Міністерством закордонних справ 16 серпня 2001р.: “Українсько-російський кордон має бути кордоном миру, згоди та співробітництва; він має об'єднувати, а не розділяти народи наших країн... Створення штучних бар'єрів і перепон суперечить цим завданням і ускладнює контакти між людьми та співробітництво між суб'єктами економічної діяльності, особливо в прикордонних областях”. Див.: *Interfax*, BBC Summary of World Broadcasts.

⁶ Державний секретар Міністерства закордонних справ України Ю.Сергеев, голова української делегації на спільній комісії з питань кордонів. Див.: ‘Borders of Ukraine: An Unfinished Area of a Decade of State Building’, Monitoring: Occasional Report no. 27, August 2001 (Center for Peace, Conversion and Foreign Policy of Ukraine), p.5. Див. також: ‘The Legal Status of the Russian-Ukrainian Border: Problems and Prospects’, Monitoring: Occasional Report no.18, June 2001.

⁷ На думку М.Томенка, позиція Б.Тарасюка стала “загалом невідповідною офіційній ієрархії стратегічних партнерів, з яких найважливішою на даний момент є Росія”. Див.: УНІАН, 2 жовтня 2000р.

⁸ Звернення до голів підприємств промислового, індустріального та енергетичного комплексу в Кременчузі. Див.: *Intelnews*, Київ, 30 серпня 2000р.

належить Росії”, все більше число офіційних діячів та осіб, які приймають рішення в ЄС, навіть до цих подій були серйозно занепокоєні феноменом, який так часто помічають в Україні: зв'язком між російським впливом, корупційною і непрозорою практикою ведення справ і “домінуванням авторитарних тенденцій у системі (української) політичної влади”⁹. Тижневик “Дзеркало тижня”, безперечно, має рацію у наступному: “Здається, Євросоюз просто запізно з'явався, уявивши, до чого може призвести серйозна криза в 50-мільйонній країні в самісінькому центрі Європи. І запізно усвідомив, що політика відторгнення у відносинах з Україною не тільки не прискорить реформи в ній, не зменшить бідність, корупцію та владу олігархів, а навіть посилить усі ці негативні явища, та ще й наповнить песимізмом і зневірою душі нечисленних українських євроентузіастів”¹⁰.

Однак висновок про те, що Гетеборг надіслав Україні “довгоочікуваний сигнал”, може бути спірним. З одного боку, вітання прагнень України на Гетеборзькій Раді не було безпрецедентним. Спільна стратегія Європейської Ради щодо України, прийнята на Гельсінській Раді в грудні 1999р., також проголошувала, що “ЄС визнає європейські прагнення України та вітає проєвропейський вибір України”. Вона містить дві заяви які варто відзначити: (1) “Свобода, незалежність і стабільність України є одним із *найбільших* досягнень у Європі, позбавлений старих ліній розподілу. Географічне розташування та розмір, ресурси населення, а також розташування вздовж осей з півночі на південь і зі сходу на захід роблять положення

України унікальним і роблять її *визначним регіональним актором*” (курсив автора); (2) “Той факт, що Україна, зі здобуттям нею незалежності, була джерелом стабільності, не дивлячись на її внутрішні труднощі та розбіжності, є визначним досягненням”¹¹.

Однак, ЄС не зробив і кроку до зарахування України до списку кандидатів “другої хвилі”, до якого входять три країни (Болгарія, Румунія і Туреччина), що, на погляд багатьох українців, так само не відповідають вимогам ЄС, як і сама Україна¹². Це невключення України до “другої хвилі” має як фінансові, так і “моральні” наслідки, оскільки вона все ще має вести переговори про надання їй коштів на програми розвитку у кожному конкретному випадку, тоді як члени “другої

хвилі” отримують їх, як належне. Питання щодо того, чи ці кошти “підживлюватимуть корупцію” (побоювання, яке члени Комісії висловлюють у приватному порядку), чи зроблять “нечисленних євроентузіастів” вирішальною політичною силою у країні, все ще залишається предметом дискусій.

Взяті разом, Гетеборзька Рада та Ялтинський самміт надали нового поштовху відносинам ЄС-Україна, але не змінили їх кардинально. Архітектори кожного з форумів мали на меті підкреслити те, що й досі в Україні є предметом дискусій: що до України будуть ставитися за заслугами та що єдиним гальмом на шляху “вступу України до Європи” є вона сама. Вони також зазначили, що ера прохолодного ставлення закінчилася та (за словами Президента Гетеборзької Ради Г.Перссона) ЄС “прагне” інтенсифікувати співробітництво. Що також буде інтенсифіковане, — так це тиск. Загалом, 11 із 21 параграфів Спільної Заяви Ялтинського самміту містять елементи тиску: щодо поглиблення “демократичного розвитку”, “прозорості державної служби”, “ринково орієнтованих економічних реформ”, приведення “законодавства у відповідність до норм і стандартів ЄС” — та тиск на владу, “щоб вона зробила все, що в її силах”, аби повторення справи Г.Гонгадзе стало неможливим у країні. Більше того, інші шість параграфів присвячені регіональній безпеці, а один — повністю управлінню та безпеці кордонів України. На фоні подій 11 вересня 2001р. було б нерозумним робити вигляд, що всі ці події між собою не пов'язані, та небезпечно робити вигляд, що їх важливість зменшується. ■

⁹ Monitoring: Occasional Report no. 3 (Centre for Peace, Conversion and Foreign Policy of Ukraine), February 2001. Касетний скандал (що призвів не лише до звинувачень з боку Заходу, але й до кроків по виключенню України з Ради Європи) дав можливість Росії — чудовий приклад зміни ролей — покласти на себе мантию захисника українського суверенітету. Див.: Sherr J. CSRC Occasional Brief No. 82 (May 2001), ‘Viktor Chernomyrdin’s Appointment as Ambassador to Ukraine’.

¹⁰ Силіна Т. Прорвало. — Дзеркало тижня, 23 червня 2001р., с.3.

¹¹ Presidency Conclusions, Helsinki European Council, Annex V, part I, No.1.2.

¹² На Люксембурзькій Раді в грудні 1997р. до переговорів про вступ були запрошені шість держав: Естонія, Кіпр, Польща, Словенія, Угорщина та Чеська Республіка. Ще п'ять держав були віднесені Радою до більш повільної “другої хвилі”: Болгарія, Латвія, Литва, Румунія і Словаччина, до яких на Гельсінській Раді (грудень 1999р.) була додана Туреччина.